

Onsdagen den 3 november

Kl. 10.00

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

§ 1 Justerades protokollet för den 26 oktober.

§ 2 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökningar:

Till riksdagens kammare

Härmed får jag anhålla om tjänstledighet från riksdagsarbetet den 4 och 5 november för deltagande i EFTA:s ministerradsmöte i Genève.

Stockholm den 2 november 1971

Kjell-Olof Feldt

Till riksdagens kammare

Härmed anhåller jag om ledighet från riksdagsarbetet under tiden 4 november – 8 december för att som ombud delta i Förenta nationernas generalförsamling i New York.

Stockholm den 3 november 1971

Yngve Möller

Kammaren biföll dessa ansökningar.

§ 3 Herr talmannen meddelade att herr *Sundelin* enligt till kammaren inkommet läkarintyg var sjukskriven från och med den 2 november tills vidare.

Herr Sundelin beviljades erforderlig ledighet från riksdagsgörömlen.

§ 4 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts propositioner
nr 144 till lagutskottet,
nr 147 till trafikutskottet och
nr 156 till socialutskottet.

§ 5 Föredrogs och hänvisades motionerna
nr 1509- 1514 till civilutskottet och
nr 1515- 1517 till försvarsutskottet.

§ 6 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 190–193.

§ 7 Allmänpolitisk debatt

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Det har sagts att huvudanförandena i denna debatt bör begränsas till omkring 30 minuter. Det är praktiskt omöjligt att på denna tid både svara alla oppositionspartierna och framföra det jag själv förberett. Jag har därför valt att inleda för att sedan kunna ägna mig åt att kommentera oppositionspartiernas synpunkter. Det ger dem också litet mera repliktid.

Dagens debatt får sin prägel av situationen på arbetsmarknaden. Läget väcker oro och bekymmer i många hem. Låt mig likväl börja med att konstatera:

Såvitt man kan bedöma är sysselsättningen i Sverige högre än i något annat jämförbart industriland. Det har gällt under senare år. Det gäller även i dag. Naturligtvis är den internationella statistiken som alltid bristfällig. Men den visar dock att inget land har en högre andel av den vuxna befolkningen i arbete. Orsakerna är inte svåra att finna.

Vi har många gifta kvinnor på arbetsmarknaden. I Sverige har inte mindre än 60 procent av gifta kvinnor under 65 år förvärvsarbete. För tio år sedan var det 40 procent. Det betyder ett tillskott av 100 000 människor på arbetsmarknaden. I USA är motsvarande andel 42 procent, i många länder ännu lägre. Vi har vidare genom den aktiva, uppsökande arbetsmarknadspolitiken kunnat bereda arbete åt 10 000-tals människor, handikappade och många andra, som för tio år sedan knappast kunde drömma om att gå ut på arbetsmarknaden. De har i dag arbete. Den arbetsmarknadspolitiken har dessutom gett möjlighet till kraftfullt ingripande mot strukturproblem och regionala svårigheter.

Detta resultat har kunnat nås därför att insatserna för den fulla sysselsättningen ständigt vidgats. År efter år har resurserna till arbetsmarknadspolitiken ökat. År efter år har nya åtgärder satts in, nya instrument prövats. Inte därför att vi haft en rekordartad arbetslöshet — större delen av efterkrigstiden har vi tvärtom haft högkonjunktur — utan därför att vi hela tiden höjt ambitionsnivån när det gäller människornas rätt till arbete.

Det är framför allt en fråga om värderingar och samhällssyn. För den fackliga och politiska arbetarrörelsen finns det ingenting som är viktigare än sysselsättningen. Denna värdering, som har sin rot i människornas egna upplevelser av otryggheten, har fått genomslagskraft också därför att den är ekonomiskt klok. Att människor får arbete för hela samhället framåt, ökar framstegen, minskar orättvisorna. Även grupper som inte utsätts för arbetslöshetens gissel får sina villkor förbättrade om alla har sysselsättning.

Vi har aldrig litat till att marknadskrafternas fria spel skulle lösa sysselsättningsproblemen. Det har behövts ett aktivt samhällsinflytande. Vi har heller inte nöjt oss med att vänta på katastrofen och hoppas på revolutionen. Vi har tvärtom aktivt och positivt arbetat inom blandedekonomins ram.

Det har varit och är fråga om en praktisk reformpolitik. Det är bakgrunden till att vi satsat hårdare än andra på arbetsmarknadspolitiken.

Jag säger på intet sätt detta för att förringa dagens besvärligheter. Det ger tvärtom en skarp belysning av problemen. Dagens verklighet stämmer inte överens med vår målsättning. Trots en hög sysselsättning är vi inte beredda att acceptera en arbetslöshet av den omfattning som nu råder. Arbetslösheten är ett ont.

Men perspektivet är viktigt. Det ger vägledning när det gäller att bedöma vilka metoder som skall komma till användning för att lösa dagens problem. Det ger besked om att dagens åtgärder måste sättas in i en långsiktig strävan. Vi måste sätta in konjunkturstimulerande åtgärder för att motverka en avmattning av efterfrågan inom landet och en vikande internationell konjunktur.

Så långt är det klart. Men tro inte att detta är till fyllest eller att det inte är förenat med risker. Vid en av de senaste räkningarna visade det sig att mer än en tredjedel av de arbetslösa var över 60 år. Hur många av dessa äldre tror ni får arbete vid en allmän påspädning av köpkraften i samhället? Hur många av dem kommer att gå utan arbete även under en brinnande högkonjunktur?

Erfarenheten 1969- 1970 visade ju en kvardröjande, långvarig arbetslöshet för många äldre. Risken är att den situationen uppstår igen. Vi har lärt oss att det krävs särskilda och stora samhällsinsatser, t. o. m. lagstiftning, till skydd och stöd för den äldre arbetskraften.

Många företag på hemmamarknaden kämpar med en utomordentligt hård konkurrens från utlandet. En ökad efterfrågan riskerar att främst gå till ökad import. Det hjälper inte dessa företag. Däremot kan man stödja dem att rationalisera, utbilda, marknadsföra, bli mera slagkraftiga i konkurrensen, så som genom industriministerns meddelande häromdagen om en förestående utvecklingsfond för vissa branscher och bidrag till deras utbildning och marknadsföring. För dem är det mer effektiva pengar.

Våra exportföretag kämpar i en kärv konkurrens i ett dåligt internationellt konjunkturläge. De måste kunna klara en ökad lagerhållning fram till den tid då konjunkturen vänder, de behöver bygga ut sin kapacitet och sin långsiktiga ekonomiska slagkraft genom ökade investeringar. Det sker inte genom att generellt öka köpkraften.

Vi bör undvika att stimulera konjunkturen på sådant sätt att vi om något år går rakt in i en överkonjunktur med överhettning och inflation, samtidigt som en stor grupp människor fortfarande står utan arbete. Det finns skäl att varna för det i dag.

Vi bör också slå vakt om vår bytesbalans så långt möjligt. Därför bör vi undvika att stimulera en ökad importefterfrågan som inte leder till en förstärkning av vår egen ekonomiska kapacitet. Det finns skäl att i dag även varna för detta.

Detta är orsaken till att regeringen i sin ekonomiska politik lagt tyngdpunkten vid att sätta in åtgärder som snabbt kan ge arbete, att öka stödet till särskilt utsatta grupper och regioner, att långsiktigt stärka vår ekonomiska kapacitet.

Vi började sätta in stimulansåtgärder redan vid årsskiftet då de första tecknen på konjunkturavmattning visade sig. Kreditrestriktionerna lättades. Räntan sänktes. De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna förstärktes.

Särskilda skattelättnader medgavs industrin. Under våren gavs igångsättningstillstånd för byggnadsprojekt om över en miljard kronor. Ramarna för bostadsbyggandet vidgades. Statliga och kommunala industribeställningar lades ut. Investeringsfonderna släpptes.

Under sommaren släpptes investeringsfonder även för lagerinvesteringar, och skatteavdraget för maskininvesteringar höjdes till 20 procent. Det offentliga byggandet och investeringar i de statliga verken ökades, anslagen till beredskapsarbeten vidgades kraftigt, länetaket höjdes, räntan sänktes ytterligare. Fram till september ger de vidtagna selektiva åtgärderna enligt AMS:s beräkningar en samlad effekt av 150 000 direkta sysselsättningstillfällen i februari 1972. Därtill kommer de indirekta effekterna om måhända ytterligare 100 000 arbetstillfällen.

Dessa åtgärder beräknas utlösa en ökad efterfrågan på över 5 000 miljoner kronor. Redan detta är en hårdare satsning än under någon tidigare konjunkturavmattning här i landet.

Så kom de internationella överläggningarna om valutasituationen efter den amerikanska nya ekonomiska politiken. Arbetsmarknadsstyrelsen kom med sin bedömning av sysselsättningen under vinterhalvåret. Konjunkturinstitutet färdigställde sina prognoser. I det läget bedömde regeringen att en ytterligare stimulans av efterfrågan i storleksordningen 2 000 miljoner kronor var erforderlig.

Det är bakgrunden till de förslag som regeringen nu förelagt riksdagen för behandling. De följer tidigare riktlinjer: Åtgärder för grupper som särskilt behöver stöd – pensionärer och barnfamiljer. En kraftig överföring till kommunerna på 500 miljoner kronor för åtgärder som kan ge snabb effekt för sysselsättningen. Satsningen på en bättre miljö, för att utnyttja ledig kapacitet att bekämpa nedsmutsning och förstörelse. Och framför allt en serie åtgärder som syftar till att stimulera industrin att utnyttja, och bygga ut sin kapacitet – obligationslånen och krediterna, lagerstödet, energiskatten, investeringsavdraget för maskininvesteringar.

Vårt mål har varit att demokratiskt förankra förslagen i vår rörelse. Det socialdemokratiska storrådslaget i september diskuterade i 21 utskott åtgärder för att bekämpa arbetslösheten. Vi fick utförliga rekommendationer. Regeringens förslag den 14 oktober följer såväl i den principiella uppläggningsen som när det gäller de konkreta förslagen på punkt efter punkt storrådslagets rekommendationer. Storrådslaget har därmed direkt och omedelbart påverkat politiken. Vi har ett samlat parti bakom oss när det gäller inriktningen av politiken på direkt sysselsättningsstödande åtgärder.

Det är en självklar uppgift för oppositionen att kritisera regeringen. Det är heller inte ägnat att förvåna om kritiken blir särskilt hörbar i lägen där vi står inför konkreta svärigheter. Naturligtvis finns det också en ambition att komma med alternativa förslag. Så har också på senare tid oppositionsförslagen singlat tätt som höstlöven.

Herr Helén inledde med sitt utspel på folkpartiets landsmöte. Han tog i det läget inte kontakt med de andra borgerliga partierna för att söka forma en gemensam linje. Det förefaller som om det då var viktigare att vinna en poäng mot de andra borgerliga partierna – en s. k. profilering än att söka forma ett trovärdigt alternativ till regeringspolitiken. Det

säger sig självt att dessa inte kunde bli särskilt trakterade av den behandlingen. Så de kom med egna utspel.

Den borgerliga splittringen i ett läge där människor förväntade handling skapade missmod och besvikelse bland era egna anhängare. Därom har vi fått otaliga vittnesbörd i tidningsartiklar, insändarspalter, mötesreferat. Ni måste naturligt nog ha känt er svårt plägade av denna opinion.

Jag sade för några veckor sedan att den splittringen kan bli farlig för politikens anseende och därmed bli till skada för oss alla. I goda tider kan partipolitiska turer vara rätt oskyldiga. I allvarliga tider, då människor vill ha besked, alternativ, någonting att hålla fast vid, kan de skada tilltron till det demokratiska systemets handlingskraft och vitalitet. I ett sådant läge vill människor att man så långt möjligt skall samla krafterna.

Nu har vi lagt fram ett mycket långtgående förslag för att stimulera ekonomin och hävda sysselsättningen. Såvitt vi kan bedöma är detta vad den svenska ekonomin tål utan att vi längre fram skall riskera att råka in i allvarliga svårigheter med inflation och påfrestningar för bytesbalansen.

Jag uttryckte den 14 oktober en förhoppning om att detta förslag skulle kunna bilda grundval för en bred samling i riksdagen.

Så tycks inte bli fallet.

De borgerliga partierna har velat överbrygga sin inbördes splittring. Det kan man förstå. Men den ena villan har blivit värre än den andra.

Ty de har nått enighet genom att stapla alla sina olika förslag ovanpå varandra. Då är det självfallet lätt att bli enig. Men resultatet vore förödande för vår ekonomi.

De borgerliga godtar tydligen hela regeringens förslag som innebär ytterligare påspädning med ungefär 2 miljarder kronor. Utöver detta vill de ta bort arbetsgivaravgiften, sänka momsén med 4 procent, sänka räntan, dra på en allmän låneexpansion, införa ytterligare investeringsavdrag samt överväga ytterligare överbud på regeringens förslag.

Detta skulle, såvitt vi hittills kunnat se, innebära en försvagning av budgeten med 3 1/2 å 4 miljarder kronor utöver regeringens förslag. Detta är ekonomiskt lättsinne. Det skulle kunna kasta oss ut i en rekordhög inflation i ett läge där vi får svårt nog att hålla prisstegringarna tillbaka. Vi skulle i ett slag kunna radera den förbättring i bytesbalansen som vi uppnått.

De borgerliga talar om sänkt ränta. Men med en så försvagad finanspolitik skulle riksbanken, sin plikt likmätigt, snart bli tvingad att aktualisera en skyhög ränta och järnhårda kreditrestriktioner för att torka upp den väldiga överlikviditet som skapats. Det är en minst sagt egendomlig centerpolitik.

Det kan inte finnas någon samhällsekonomisk bedömning bakom detta förslag. Det finns inte något stöd för det, t. ex. i konjunkturinstitutets rapport. Det är inte omsorg om samhällsökonomin, utan tvånget att till nästan varje pris bli eniga, som drivit er samman.

Ni har köpt den enigheten till ett mycket högt pris. Ni tycks förlita er på att ingen skulle behöva betala det priset. Men det är beklagligt att ni skall försöka lösa era inbördes motsättningar på den svenska ekonomins bekostnad.

Det kan synas populärt att förorda ytterligare väldiga påspädningar av köpkraft, att framträda som goda gåvors givare till olika grupper och intressen.

Men man behöver inte vara någon späman för att förutse en morgondag när vi står inför kravet på kärv återhållsamhet med nya utgifter och betydande svårigheter att skaffa inkomster till de utgifter för pensioner och annat som måste fram. Vi står där redan nu i budgetarbetet.

Det är lätt att skapa hål i budgeten. Det är betydligt svårare att täppa till dem igen. Det tar tid. Och då blir alternativet höjda räntor och en hård kreditstramning som sannerligen inte för några glädjebud med sig till företagare och hyresgäster och andra. Ty det kommer ju en morgondag. Och det långsiktiga perspektivet är ofrånkomligt.

Det ligger ingen falsk skrytsamhet i konstaterandet att det här landet på många sätt har det väl förspänt.

Vi har en slagkraftig industri och en utomordentligt kunnig och yrkesskicklig befolkning.

Trots höga skatter har vi den näst USA och möjligen Canada högsta privata konsumtionen i världen.

Vi har samtidigt haft styrkan att satsa hårdare än de flesta på sjukvård, utbildning, bostäder och andra av samhällets tjänster för medborgarna.

Vi har fred och stabilitet i våra relationer med omvärlden.

Dessa enkla ting behöver stundom sägas.

Ibland har jag en känsla av att en nödvändig samhällskritik förfaller till en gnällig kverulans av konservativ typ eller till ett rent destruktivt försök att undergräva förtroendet för våra demokratiska institutioner. Jag har inget emot att man kritiserar. Det trista är när ur det allmänna testugganöet och det allmänna snömoset nästan aldrig framströmmar ett enda konstruktivt förslag.

Men vi har samtidigt problem både som nation och för enskilda medborgare.

Konjunkturen förändras snabbare nu än tidigare under efterkrigstiden. Det ökar kraven på den ekonomiska politiken. Samtidigt har vi en decentraliserad ekonomi, där en stor del av besluten fattas av organisationer, arbetsmarknadens parter, ute i företagen. Den ekonomiska politiken kommer sannolikt att bli svårare än hittills.

Vi ser fram mot ett europeiskt samarbete inom en stormarknad som omfattar 300 miljoner människor. Det innebär en jättechans för svensk industri. Men det kan betyda påfrestningar för branscher, regioner, enskilda människor. Det skärper kraven på arbetsmarknadspolitiken.

Sysselsättningen måste öka och tryggheten förstärkas. Låginkomstutredningen visar hur stora våra inkomstskillnader är. Men den visar också något mer. Den visar vilken avgörande betydelse sysselsättningsvolymen har för inkomstfördelningen. De som har låga inkomster har det i hög grad därför att de inte har så mycket arbete som de skulle önska. Låginkomstutredningen slår sönder myten om att utjämning är ett hot mot arbetsvilja och framsteg. Om vi kan öka sysselsättningen så minskar inkomstklyftorna, tillväxten ökar, våra framsteg går snabbare. Det är i grunden fråga om att skapa ökad trygghet i arbetslivet och att skapa fler

arbetstillfällen. Här öppnar sig nya perspektiv för en politik i enlighet med arbetarrörelsens bästa traditioner.

För att lösa våra framtidsuppgifter måste industrin byggas ut. Vi är och måste förbli ett industriland. Det är nödvändigt för sysselsättningen och för att vår handelsbalans långsiktigt skall stärkas. Därför måste vi ge förtur åt industrins investeringar inte bara detta år utan även nästa år och åren därefter. Det kan endast ske om alla parter i samhället är beredda till medverkan för att skapa framtiden och förnya produktionslivets villkor.

Men det räcker inte. Industrin har svårt att skaffa folk. Den tendensen gör sig gällande även i lågkonjunkturer. Ungdomen skyggar för industriarbetet. Över detta har vi ingen anledning att moralisera.

Det finns konkreta skäl. Som jag sagt förut i kammaren: De vill undvika ett arbete där de känner otrygghet för jobbet, lönen sjunker i 45-årsåldern, de upplever hälsorisker och snabb förslitning, sociala orättvisor på arbetsplatsen, bristande inflytande över sin miljö och sin arbetssituation.

Därför måste vi förnya människornas villkor i produktionen. Det är en stor uppgift.

Vi har byggt ut den offentliga sektorn för att ge ungdomen utbildning, de sjuka värd, de gamla trygghet. Det är långt ifrån fullbordat. Men allt detta ligger utanför den egentliga produktionen. Skall vi gå vidare och förbättra människornas villkor kommer produktionslivet i förgrunden på ett helt annat sätt än tidigare. Det måste helt enkelt vara mer rationellt att satsa på en reformering av arbetslivet i stället för att begränsa sig till att genom stora, kostnadskrävande reformer utanför arbetslivet kompensera människorna för en hård och slitsam arbetsmiljö och ta hand om dem som slagits ut.

När jag för en del år sedan presenterade yrkesutbildningsreformen sade jag att 1970-talet måste medföra en renässans för det praktiska yrkesarbetets ställning i det svenska samhället. Jag är övertygad om att bli sannspådd.

Under överskådlig tid kommer arbetet att spela en central roll i människans tillvaro. Det går inte att bygga en civilisation på fritiden, att fly till fritiden, hur viktig den än må vara. Är arbetet trist, hälsovådligt, nedslitande, otryggt, så sätter detta sin prägel på tillvaron. Därför måste vi konkret slå vakt om det praktiska arbetets värde och värdighet i det svenska samhället.

Det är innebörden i den intensiva debatten inom löntagarorganisationerna under senare tid. Och den är löftesrik. Ty den pekar mot en bättre framtid.

De problem jag här nämnt löser vi inte genom att hänvisa till marknadskrafterna. Inte heller genom att allmänt kräva ökad lönsamhet för företagen, även om jag har full förståelse för behovet av lönsamma, expansiva företag. Dessa problem löser vi enbart om löntagarna själva får ett ökat ansvar och ett ökat bestämmande över sin egen tillvaro och vår gemensamma framtid.

Löntagarnas organisationer har här tagit position: de kräver bättre arbetsmiljö, större anställningstrygghet, en vidgad företagsdemokrati. Regeringen stöder dem tveklöst i denna strävan. Det kommer en lag om

arbetsmiljö. Det kommer en utredning om vidgad förhandlingsrätt. Det kommer en lag om anställningstrygghet.

Jag hoppas att näringslivet eller de borgerliga icke surmulet möter dessa krav som ett intrång i gamla privilegier eller som ett hot mot kapitalägarnas rättigheter.

Ty i själva verket säger löntagarna: Vi är beredda att ta ett större ansvar. Men då kräver vi också ett demokratiskt medbestämmande. Och då kräver vi att de som verkar i produktionen, på verkstadsgolven, i kontoren, skall få trygghet och en meningsfull arbetsuppgift.

Detta är inget hot mot vår framtid. Det är förutsättningen för att framtiden skall bli det vi hoppas.

Den fråga som då ständigt återkommer är om blandekonomin är otillräcklig för att lösa dessa problem.

På sätt och vis är svaret självklart. Uppställer vi det kravet att den nuvarande blandekonomin gränser skall vara oförändrade så kommer vi inte framåt. Uppställer vi å andra sidan den målsättningen att blandekonomin först skall avskaffas innan arbetet kan börja har man heller inte angivit någon lösning. "Plötsliga förändringar" har, som Sigurd Klockare påpekat, hittills lett till diktatur.

Blandekonomin kommer säkert att bestå. Vi kan heller inte räkna med att någon plötslig, dramatisk situation inträder. Utgångspunkten för vårt handlande måste vara att lösa människornas konkreta problem och förbättra levnadsvillkoren. Vi kommer då att erfa hur detta successivt kommer att leda till större inflytande för löntagarna över olika delar av det ekonomiska livet. Det kommer att ske genom att förhandlingsrätten vidgas, genom att de anställda får större inflytande över arbetets uppläggning och över arbetsplatsens miljö, genom att det allmänna via överläggningar på olika nivåer med den enskilda företagsamheten, genom lagstiftning och på annat sätt åstadkommer en ökad stabilitet i vår ekonomi, bättre regional balans och ökad trygghet för löntagarna.

Det är övertygelsens och övertygandets väg. Näringslivet har sedan länge accepterat att det inte självt bestämmer över den kanske viktigaste delen av företagets kostnader, nämligen lönerna. Det har accepterat samhällets rätt att lagstifta om sådant som direkt påverkar produktionslivet, t. ex. arbetstidens längd, arbetarskyddsregler, tillgången på kredit. Det är en fullt konsekvent utveckling att man går vidare på den vägen. Stilla kan vi inte stå.

Motsättningar kommer att finnas, så länge det finns skilda idéer och samhällsuppfattningar, så länge skilda intressen bryts mot varandra i samhället. Ibland blir det strid. Man gjorde t. ex. ett våldsamt motstånd mot ATP. Liknande situationer kan säkert uppstå inom ramen för en vital demokrati.

Hjalmar Branting har nyligen skildrats som den som förrådde revolutionen, därför att han valde den allmänna rösträtten, den politiska demokratin. Branting gjorde rätt. Han öppnade vägen för samhällets demokratiska förvandling. Wigforss formulerade en framkomlig väg när han i början av 1930-talet drog upp riktlinjerna för planhushållningen och den fulla sysselsättningen. De skilda utgångspunkterna måste man acceptera, men det hindrar inte ett samarbete i sakfrågor.

Det finns en benägenhet hos både höger och vänster att skildra det förlutna på ett likartat sätt. Från höger talar man långtansfullt om den gamla samförståndsandan då praktiska och snälla personer löste problemen. Man tycks inbilla sig att man på den tiden hos Arbetsgivareföreningen och Industriförbundet med förtjusning och glad förväntan gick till varje avtalsförhandling, varje uppvaktning hos en socialdemokratisk finansminister, att varje budgetförslag möttes med nya glädjehrop inom industrin. Man har glömt PHM och Engelbrekt och Per Albin som skulle kasta masken efter valet och ATP-kampanjen och allt det andra.

Längt där ute bland anarkister, trotskister, maoister, gammalkommunister och nystalinister låter det på samma sätt fast med andra förtecken. Man reste in från industriorterna ute i landet och tog sig en sup på Grand Hotel i Saltsjöbaden med arbetsgivarna. Därefter förrådde man arbetarna. I egendomliga TV-program ligger samförståndsandan som en marmelad över det förlutna, en romantik eller en baklänges skräckvision.

Visst var föregångarna praktiska och realistiska personer. De glömde emellertid aldrig motsättningarna, de fick inte något utan hårda förhandlingar. De skyggade aldrig för strider. De tvekade heller aldrig att tala med motståndarna och att låta ett handslag bekräfta en överenskommelse.

På den vägen förändrade de sitt samhälle. På den vägen skall vi förändra dagens samhälle – för att skapa sysselsättning, trygghet, en bättre miljö och en fördjupad demokrati. Men då skall vi inte heller i partipolitisk yra undergräva styrkan i den svenska ekonomin.

Herr FÄLLDIN (c):

Herr talman! Det är mycket som är annorlunda den här höstrikdagen. Normalt är det oppositionen som inleder allmänpolitiska debatter och granskar regeringens förslag. I dag är det tvärtom; statsministern går upp först i debatten för att granska oppositionens förslag. Det är logiskt riktigt, men statsministern har på det sättet själv markerat att regeringen är på efterkälken, har kommit i andra hand i fråga om att klara sysselsättningskrisen och få bukt med konjunkturen.

Herr talman! Med den här uppläggningsen hemställer jag att få några minuter mer än de 30 jag har angivit för att utöver mitt anförande något kommentera vad statsministern har sagt.

Jag börjar med att säga att huvudfrågan i svensk politik i dag är hur vi skall komma till rätta med arbetslösheten. Omfattningen och allvaret i den nuvarande arbetslöshetssituationen kan uttryckas på många olika sätt. Vilka siffror man än använder sig av ger de dock samma dystra besked. Arbetslösheten har nu nått större omfattning än den har haft någon gång under de senaste årtiondena och den har trängt in i alla åldersgrupper och yrkeskategorier. Tyvärr kan någon avgörande förändring till det bättre inte heller skönjas. Det innebär en överhängande risk för att situationen kommer att ytterligare förvärras under vintern.

I en sådan situation är det naturligtvis angeläget, för att inte säga självklart, att man tar till tillräckligt starka motåtgärder. Åtgärderna bör vara av både generell och selektiv natur, dvs. vissa åtgärder skall gälla lika för alla, andra skall riktas mot vissa grupper eller områden. Men minst

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

lika betydelsefullt är att åtgärderna sätts in så snabbt som möjligt. Från centerns sida har vi försökt medverka till det genom att på höstsessionens första dag lägga fram ett program mot arbetslösheten. De åtgärder som vi föreslagit har ett trefaldigt syfte: *att* motverka ytterligare friställningar, *att* bereda sysselsättning åt dem som redan har mist sitt arbete och *att* lätta den ekonomiska situationen för barnfamiljer och andra utsatta grupper. De andra oppositionspartierna har väckt motioner med liknande inriktning.

På höstsessionens första dag hade regeringen inga förslag att servera riksdagen. Jag förstår inte detta. Från alla håll hade man tryckt på och sagt ifrån att här måste ytterligare åtgärder vidtas, här måste man i tid ingripa för att få bukt med utvecklingen. Regeringen med hela sitt kansli hade icke ett förslag färdigt att framlägga för riksdagen.

Man kallade samman företrädare för press och övriga massmedia för att den vägen meddela riksdagen att man sedermera skulle komma med en proposition. Då angav man ingen tid. Senare – i finansutskottet – har man angivit den 2 november. Här säger statsministern att regeringen *nu* har framlagt sina förslag. Jag tittade i går kväll i facket. Där fanns ingen proposition utöver den som statsrådet Odhnoff har lämnat om de familjepolitiska åtgärderna, och en kontroll nyss visar att förslagen ännu inte är tillgängliga, i varje fall inte för riksdagsmännen. Jag vet inte om det har lämnats något exemplar till kammarkansliet, men vi måste ju hela tiden se det ur riksdagsmännens synpunkt. Det kan vara en försening i tryckeriet – vad vet jag – men det visar att regeringen inte ens har kunnat hålla sin egen tidtabell.

I denna situation, när det föreligger motioner från oppositionspartierna i riksdagen, förklarar vi ifrån oppositionen – jag förklarar det för egen del – att eftersom inget parti av egen kraft kan genomföra sina förslag, så är det en självklarhet att vi försöker bli ense. Jag säger detta mot bakgrunden av den situation vi har – massor med människor är arbetslösa, många står oroliga i sina arbeten och undrar: Kommer jag att få behålla mitt arbete?

Det är inget fel att oppositionspartierna går fram med var sina förslag. Det är en självklarhet att regeringen skall komma med sina förslag. Men det borde också vara en självklarhet att vi i den situationen – när vi vet att ingen av egen kraft kan driva igenom sitt förslag, när vi vet att oron är så uttalad, när vi vet att det måste vidtas åtgärder – satte oss ned och såg efter: Om vad kan vi bli ense?

Det går inte att förneka att resultatet av en sådan samlad manifestation från politikerna skulle stärka deras anseende. Statsministern har här talat om att det föreligger risk för politiken och dess innehåll samt att splittringen är farlig för politikens anseende. Jag delar den uppfattningen, herr statsminister. Men vad är orsaken till att regeringen, som ändå är en minoritetsregering, inte har tagit vara på möjligheterna att sätta sig ned och resonera?

Det är inte heller så att oppositionen har staplat sina förslag ovanpå regeringens. Situationen är den omvända. Både riksdagen och allmänheten har först fått veta vad oppositionen önskade göra; därefter kom regeringen med sina förslag. Det är tråkigt att behöva notera att

motionskraven inte fick något som helst gensvar från socialdemokraterna och regeringen. Man valde att gå vidare på den väg man tidigare varit inne på, nämligen att i huvudsak lita till enbart arbetsmarknadspolitiska och andra selektiva åtgärder, och de förslagen har som sagt ännu inte lagts på våra bänkar.

På det sättet har riksdagens ställningstagande i arbetsmarknads- och sysselsättningsfrågorna samt när det gäller konjunkturåtgärderna fördröjts alldeles i onödan. Motioner och propositioner kommer nu – om regeringen framhårdar i sin inställning – att behandlas samtidigt, vilket innebär att riksdagen kan fatta beslut först en bit in i december.

Det finns emellertid som jag ser saken fortfarande skäl att behandla vissa av delförslagen i motionerna med förtur. Det är sådana förslag som inte har något samband med de förslag regeringen har aviserat. De berörda åtgärderna skulle då kunna sättas i kraft utan alltför stor tidsutdräkt och därmed också kunna ge effekt relativt snart. När det genom votering och beslut i finansutskottet visade sig att man i regeringspartiet inte för sin del var intresserad av att försöka vidta åtgärder så snabbt som möjligt och inte ville medge att man bröt ut dessa saker – som är ganska fristående – från behandlingen av det som måste höras samman med förslagen i regeringens propositioner, så stod det också klart att regeringen och regeringspartiet avvisade alla diskussioner härom. I det läget, och fortfarande med samma utgångspunkt, har vi inom den icke-socialistiska oppositionen tagit upp diskussioner för att se vad vi kan vara överens om. Det redovisades i går, och det innebär att alla tre partierna stöder förslaget om ett tillfälligt borttagande av den allmänna arbetsgivaravgiften och en tillfällig sänkning av momsens med 4 procent. De tre oppositionspartierna stöder också kravet på ytterligare lättnader i kreditgivningen till näringsliv och kommuner. Vi reser även krav på en ytterligare räntesänkning. Sammantaget skulle dessa åtgärder snabbt öka konsumenternas köpkraft och höja investeringsviljan och därmed trygga sysselsättningen under vintern.

Vi har samtidigt föreslagit att riksdagen uttalar sig för en förutsättningslös översyn av skattesystemet. För vår del är det framför allt i tre avseenden som ändringar måste göras. Det gäller de allra lägsta inkomsttagarna, de faktiskt sambeskattade – makar i mindre företag, som är mycket orättvist behandlade med den utformning som skattelagstiftningen nu har – och det gäller de inkomsttagare som ligger i de inkomstkikt där t. ex. bostadsstödet försvinner och man får en kraftig höjning av skatteuttaget i den statliga skatten.

Vi har också sagt ifrån att våra krav liksom oppositionens motionskrav i övrigt borde behandlas tillsammans med propositionen. Dit hör bl. a. kravet på en höjning av barnbidragen. Om regeringen har aviserat vissa familjepolitiska åtgärder – och barnbidragen är en del av familjepolitiken – så kan man rimligtvis inte – detta betraktar jag som en självklarhet – behandla barnbidragen vid ett tillfälle och tre veckor eller en månad senare behandla andra inslag i familjepolitiken. Där är det rimligt att man har en samordning på samma sätt som det är rimligt att man vid samma tillfälle behandlar avdrag för att stimulera maskininvesteringar och avdrag för att stimulera byggnadsinvesteringar.

Men oppositionspartierna har också klart sagt ifrån att barnfamiljernas och pensionärernas ekonomiska situation måste förbättras. De åtgärder som vi vill skall behandlas med förtur har alla en generell karaktär. Det innebär givetvis inte att vi vill reducera de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna. För mig är det självklart – jag vet att jag talar för hela mitt parti – att arbetsmarknadsverket skall ha de medel som styrelsen har begärt. De människor som redan är arbetslösa måste så snabbt som möjligt få komma i arbete. Att åstadkomma detta med arbetsmarknadspolitiska åtgärder är en bra metod.

De åtgärder som väger tyngst är givetvis sloandet av den allmänna arbetsgivaravgiften och nedsättningen av mervärdskatten. Arbetsgivaravgiften är en löneskatt. På lång sikt påverkar den i första hand företagens löneutbetalningsförmåga. Eftersom den betalas in av företagen får emellertid en tillfällig förändring först och främst betydelse för företagets likviditet och lönsamhet. En konjunkturpolitiskt motiverad förändring av avgiftens storlek får därmed också en direkt verkan på företagets investeringar och på deras uthållighet när det gäller att upprätthålla sysselsättningen under en lågkonjunktur. En sänkning av momsens får givetvis en liknande verkan, även om effekten här är indirekt.

De förslag i övrigt som har förts fram i centerns partimotion kan ses som komplement till de nu nämnda åtgärderna. Kravet på ökad medeltilldelning till vägarna sammanhänger givetvis med att vägbyggandet har fått vidkännas en reell medelsminskning som framtingat betydande inskränkningar i vägdriften på olika håll i landet. Vi finner det angeläget att de produktionsresurser som nu är lediga tas i anspråk för sådana ändamål. Ett ökat bostadsbyggande där önskemål om ett sådant finns är givetvis angeläget, i synnerhet som det kan ge ökad sysselsättning.

När statsministern kommenterar de här åtgärderna väljer han metoden att påstå att det är samhällsekonomiskt oansvarigt och nämner när han talar om deras omfattning belopp som – det måste jag fullt uppriktigt säga – jag inte förstår hur man räknar fram. Vilken tidsperiod räknar statsministern med? Vet statsministern när konjunkturen vänder? Det finns ingen möjlighet för någon av oss att nu försöka fastställa det slutliga resultatet av de åtgärder som nu sätts in. Det finns en metod som ger ett rätt bra besked, och det är att se efter hur stor påspädning som kommer att ske varje månad. Det blir ungefär 475 miljoner kronor per månad. Hur många månader dessa åtgärder skall ligga kvar, vet vi inte. Självfallet får de dras tillbaka så fort vi ser tecken på att konjunkturen vänder – det är klart frånsagt i den överenskommelse som vi presenterade i går. Vi har markerat det t. o. m. genom att säga, att man måste ta ställning till detta senast i samband med att kompletteringspropositionen i vår avlämnas. Därmed är det sagt, att vi självfallet är beredda att medverka till att man tidigare tar tillbaka dessa pengar till statskassan, om vi får tecken på att konjunkturen vänder. Varje försök att nu fastställa hur länge dessa åtgärder bör ligga kvar och att göra en beloppsmässig beräkning av vad det kostar tjänar ingenting till – ingen av oss vet hur länge åtgärderna bör ligga kvar; lät oss därför hålla oss till månadsbeloppen.

Dessa åtgärder går ju också bra ihop med regeringens aviserade åtgärd att öka statsbidragen till kommunernas beredskapsarbeten för att på den

vägen skapa fler jobb. Ni har aviserat att höja statsbidraget till 75 procent. Men kommunernas möjligheter att ta vara på detta erbjudande står ju i relation till deras egen ekonomiska förmåga. Tar man bort arbetsgivaravgiften, betyder det direkt rätt många miljoner per månad för kommunerna. En sänkning av momsen har samma effekt. Man får likviditet ledig som kan sättas in för att ta vara på den högre bidragsprocenten, och på den vägen kan man få fram fler arbeten.

Det är i verklig mening en aktiv konjunkturpolitik vi föreslår. Det är glädjande och måste betecknas som en stor politisk framgång och en vinst för det svenska samhället, att moderaterna har anslutit sig till denna konjunkturpolitik. Det är inget försök att gräva ner sig i gammal historia och dra upp gamla motsättningar. Det är bara ett konstaterande av att högerpartiet var en mycket arg vedersakare till den aktiva konjunkturpolitiken när denna infördes på 1930-talet. Det beklagliga är att det nu är socialdemokraterna som tycks falla ifrån och både ohågset och tvehågset komma traskande patrullo i fråga om den aktiva konjunkturpolitiken. Det betraktar jag som en förlust och som en svaghet för det svenska samhället.

Det är – jag upprepar det – nödvändigt att effektiva åtgärder mot arbetslösheten snabbt kommer till stånd. Regeringspolitiken har varit otillräcklig och den har kommit för sent. Jag vill i detta sammanhang ställa en fråga till regeringen, och kanske främst till finansminister Sträng, angående investeringsfonderna som herr Sträng brukar fästa stor vikt vid när han får hantera dem selektivt. Nu tycks det vara en eftersläpning även här. Det finns uppgifter om att 150 ansökningar om att få utnyttja investeringsfonderna ligger hos regeringen. Är det riktigt, herr Sträng? I så fall: Varför denna förhållning i kanslihuset? Här gäller det ju att få skyndsamma beslut som tryggar sysselsättningen. Om fonderna är generellt frisläppta skulle väl behandlingen inte behöva ta så lång tid. Eller är det fortfarande så att finansministern har en selektiv prövning?

Problemen i ett längre perspektiv när det gäller näringspolitiken, sysselsättningsfrågorna och situationen på arbetsmarknaden kommer i hög grad att präglas av strukturuomvandlingen. Vi kan nära nog dag för dag – men också om vi ser på en något längre tidsrymd – notera hur sektor efter sektor av svenskt näringsliv får allt svårare att klara internationell konkurrens. På de traditionella exportområdena – t. ex. papper och massa, stål och järn samt verkstadsindustri – har investeringarna varit relativt goda och man har undan för undan kunnat öka sin effektivitet. Samtidigt har på grund av den ökade internationella konkurrensen företag som producerat för inhemskt behov men i konkurrens med importen fått det allt svårare trots långtgående rationalisering och effektivisering. Det måste vidtas särskilda åtgärder i fråga om vissa branscher, bl. a. därför att vi av beredskapsskäl måste garantera oss en viss inhemsk produktion. Samtidigt måste vi vara medvetna om de ökade krav som utvecklingen ställer på de expansiva branscherna.

Deras produktion och deras exportvolym skall i framtiden om den här utvecklingen tillåtes fortsätta dels väga upp ett ständigt turist- och tjänstenettominus, dels väga upp exportminskningar och importökningar på andra sektorer. Det är det stora problemet. Den fråga vi verkligen har

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

skäl att ställa oss är, om de expansiva sektorerna kommer att ha denna styrka. Vi vet ju att det är i handelsbalansen – i varuutbytet – som vi på sikt måste ha en stor pluspost för att klara bytesbalansen totalt, eftersom vi ju alla är rätt maktlösa mot det växande tjänstenettominuset. Det innebär risker inte bara då det gäller våra möjligheter att klara balansproblemen mot omvärlden. Det innebär också att våra möjligheter att driva den hittillsvarande säkerhetspolitiken efterhand urholkas i samma grad som det varusortiment som vi producerar blir alltmer begränsat. Våra försvarsansträngningar på den militära sidan förutsätter ju – om de skall bli meningsfulla – att vi har en beredskap, så att vi vid avspärrning kan klara inte bara vårt livsmedelsbehov utan också behov på andra avgörande sektorer. Också från den synpunkten är strukturomvandlingen ett stort problem.

Tyvärr drabbas de enskilda människorna hårt av sådana här omställningar, även om de sker i en hög och god konjunktur. Det har t. ex. erfarenheterna från 1970 visat med de företagsnedläggningar vi då hade. I många fall var det svårt, i synnerhet för de äldre och andra som hade svårt att flytta på sig, att inom rimlig tid finna möjligheter till ett nytt arbete. Personligen har jag den uppfattningen att strukturomvandlingen har gått så snabbt och går så snabbt, att utvecklingen i många stycken håller på att glida oss ur händerna. Det är väl ingen tvekan om att de politiska åtgärderna ofta har varit ägnade att påskynda denna omvandling. Vi har enligt min mening helt enkelt inte råd att fortsätta på det viset. Vi får i stället anstränga oss att hitta metoder för att minska takten i strukturomvandlingen med hänsyn till både de enskilda individerna och balansproblemen.

Huvuddelen av den politiska debatten om näringslivsproblemen får inte koncentreras till de fem procent av företagen som ägs av staten. Det går inte heller att fortsätta att i stort sett bara arbeta med punktinsatser när problemen dyker upp. Samhället måste helt enkelt skaffa sig ett näringspolitiskt program, där inriktningen läggs fast och där delåtgärderna hela tiden är inriktade på att nå den målsättning som är uppsatt. Det borde vara lika självklart med ett näringspolitiskt program som att det finns program för bostadsproduktionen, för jordbruket och för andra sektorer i samhället. Ytterst blir det hela en fråga om att ta till vara så rationellt som möjligt de totala resurser som vi har i vårt land.

När det gäller att ta till vara resurserna vill jag särskilt understryka den betydelse som de mindre och medelstora företagen har. Dessa har för närvarande en särskilt utsatt position. Det har funnits en benägenhet att undervärdera de mindre och medelstora företagens betydelse, och det har verkligen satt sina spår i den näringspolitik som socialdemokraterna fört. Det är hög tid att tänka om vad gäller småföretagens betydelse för sysselsättning, varuförsörjning och service. Det vore ödesdigert om man inte i tid insåg att det inte bara finns plats för utan också ett direkt behov av många småföretag även i morgondagens samhälle.

I en mera normal konjunktur kommer vi, även om det inte förefaller så i dagens situation, totalt sett att ha svårt att tillgodose behovet av arbetskraft. Det framgår av långtidsutredningen att vi kommer att ha brist på arbetskraft under 1970-talet. Men det finns också, med den

regionala obalans vi har i dag, arbetskraft som inte utnyttjas därför att koncentrationen har fått gå vidare på det sätt som har skett. Om vi skall kunna bemästra de här problemen, måste den regionala obalansen angripas på ett betydligt mera medvetet sätt än hittills. Vi måste fatta centrala politiska beslut, där vi för alla län lägger fast de befolkningstal som är nödvändiga för att människorna skall erbjudas något så när likvärdig samhällsservice och kommersiell service i olika delar av landet.

När sådana målsättningsbeslut är tagna får alla andra politiska åtgärder inriktas på att vi skall uppnå dessa mål. Det betyder t. ex. att den nuvarande ordningen, att staten med skattemedel svarar för folkomflytningen för att tillgodose företag som etablerar sig eller utvidgar verksamheten i områden där tillgången på arbetskraft är uttömd, inte kan få fortsätta. Den hittillsvarande inriktningen av de politiska åtgärderna ger framför allt fyra effekter. Flyttningen leder till att företagen aldrig behöver känna någon ekonomisk börda av att rekrytera arbetskraft från andra delar av landet. Den leder till att de områden i landet, från vilka människorna flyttas, fräntas en av sina värdefullaste tillgångar: arbetskraften. Den leder till att den ekonomiska aktiviteten i det område, varifrån man flyttar människorna, sjunker ytterligare just av denna orsak. För det fjärde måste beslutsfattarna i de olika företagen fråga sig, om det är klokt av dem att satsa pengar i ett område, från vilket staten med skattemedel flyttar människor.

Vi har visserligen på senare tid fått en lokaliseringspolitik som efter hand har blivit bättre och bättre. Kvar står att flyttningspolitiken och lokaliseringspolitiken neutraliserar varandra i långa stycken och skapar en osäkerhet om hur medvetna statsmakterna egentligen är, hur bestämt de vill ändra den regionala obalansen. En bättre regional balans, en god fördelning av näringsliv, sysselsättningstillfällen och bostäder över hela landet – det är en grundval i det decentraliserade samhälle som vi vill bygga.

Det decentraliserade samhället kräver också åtgärder i ett annat avseende, nämligen beträffande beslutsfunktionerna. Det är självklart att vi måste ha en stark statsmakt och att den fattar centrala politiska beslut av den typ som jag nyss har beskrivit. Men beträffande åtgärder som direkt angår länet och beträffande beslut som avser hur man inom länet skall fördela de resurser som står till förfogande bör länets invånare genom sina valda ombud ha ett avgörande inflytande. För att ta ett exempel: det är icke rimligt att man sitter i ett statligt verk här i Stockholm och beslutar om hur många lägenheter varje kommunblock skall ha. Det borde vara självklart att fördelningen mellan kommunerna av det antal lägenheter som länet har tilldelats beslutades på länsnivå. Det borde vara självklart, men så är det inte. Och på länsplanet bör många viktiga uppgifter flyttas över från den statliga länsstyrelsen till det folkvalda landstinget. Detta gäller framför allt den regionala planeringen. Då får invånarna i länet en direkt politisk kontroll över de beslut som i stor utsträckning bestämmer deras miljö. Socialdemokraternas hårdnackade motstånd mot länsdemokratitanken är, tycker jag, ett avslöjande utslag av centraliseringstänkandet inom regeringen.

Den grundläggande tanken att så mycket som möjligt av besluten skall

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

flyttas ut så långt det är möjligt innebär också att många beslut, som i dag tas på länsnivå i olika länsorgan, med fördel kunde flyttas ut på kommunal nivå. Det är viktigt att tendenserna till intrång i den kommunala behandlingen av planfrågor från statlig sida tillbakavisas.

Det är också vår övertygelse att det decentraliserade samhället ger de bästa förutsättningarna för trygghet och jämlikhet. Miljöfrågorna hör nära samman med decentraliseringsfrågorna. I ett koncentrerat och centraliserat samhälle måste vi räkna med en lägre standard än i det decentraliserade samhället. Vi avser då en standard där man vid mätningen räknar med miljöfaktorerna och där man på minussidan tar med stressen, dålig arbetsmiljö, otrygghet, förstöring av vatten, förorening av natur, förbuskning av naturlandskapet osv. Koncentrationen och folkhopträngningen måste därför hejdas av framför allt miljöpolitiska skäl. Enda realistiska möjligheten är att bromsa folkomflyttningen i största möjliga utsträckning och ge arbete åt människorna i de områden, där de redan har sina bostäder. En dämpning av inflyttning till storstäder medför att utbyggnadstakten där kan hejdas. Det i sin tur medför att kommunerna där kan få en möjlighet att förbättra standarden och miljön för dem som redan bor där. Det är utifrån detta synsätt som centern avvisar utförningen av den regionplan som framlagts för Storstockholmsregionen.

Decentraliseringsåtgärderna leder också till en större jämlikhet. Det gäller jämlikhet mellan individer, mellan grupper och mellan olika delar av landet.

Till de jämlikhetsåtgärder som vi prioriterar hör en sänkning av pensionsåldern till 65 år för dem som nu inte kan få full pension förrän vid 67 år. Det är bra att man förhandlingsvägen kommer fram till sänkt pensionsålder, men många grupper står utanför en sådan överenskommelse. Därför är det nödvändigt att lagstiftningsvägen åstadkomma den rättvisereform som rätt till full pension vid 65 år utgör.

För att förbättra situationen för den äldre arbetskraften har under senare tid en hel del åtgärder vidtagits. Arbetslösheten bland de äldre är ändå mycket omfattande. För att göra det lättare för de äldre att få arbete är det enligt vår mening motiverat att befria dem som är 55 år och däröver från ATP-avgift. Det är naturligtvis angeläget att arbetet på att komma fram till en allmän arbetslöshetsförsäkring fortsätter. Det har tagits steg och tas steg, men det är ännu en bit kvar till den allmänna arbetslöshetsförsäkring som vi från centern tog initiativet till för många år sedan.

Sveriges förhandlingar med EEC börjar närma sig ett avgörande. Det är värdefullt att de fyra stora partierna har kunnat ena sig om det materiella innehåll, som förhandlingsresultatet bör inrymma. Det är värdefullt att det icke råder politisk splittring i det avseendet. Det måste vara en tillgång för regeringen och för de svenska förhandlarna. Det är en självklarhet att Sverige under alla förhållanden måste sträva efter tullfrihet. Den tullfriheten måste få gälla i dess helhet från första dagen mellan Sverige och de EFTA-stater som går in som medlemmar i EEC, även om tullavvecklingen gentemot EEC-länderna skall ske under en övergångsperiod.

För vår del har vi sagt ifrån att vi inte alls utesluter association eller att avtalet upprättas med hänvisning till § 238 i Romavtalet. Men jag har personligen svårt att se att en anknytning av avtalet till den ena eller den andra paragrafen i Romfördraget på något avgörande sätt skulle röra vid den verklighet som påverkar EEC-ländernas inställning till avtalets materiella innehåll när det gäller Sverige och de andra neutrala staterna.

Beträffande diskussionen om undantag vet vi att EEC-länderna är mycket kategoriska när det gäller papper och vissa andra varor och att det föreligger ett uttalat krav på undantag. Det är angeläget att undantagen från frihandel blir så få som möjligt och att det läggs fast att dessa undantag skall gälla bara för en begränsad tid. Det bör också vara möjligt att nå ett resultat som innebär att det avtal som upprättas blir utvecklingsbart. För att markera det krävs att det redan i inledningsskedet finns ett organ där parterna -- dvs. Sverige å ena sidan och EEC å andra sidan -- kan ta upp diskussioner när som helst i syfte att utveckla samarbetet. Det samarbetet får naturligtvis gälla de sektorer som vi har angivit i promemorian till EEC men som måhända inte kommer med från början. Vi måste uppnå resultat som främjar det svenska näringslivets framtida utveckling och underlättar konkurrenssituationen. Jag anser det viktigt att vi i den svenska EEC-debatten inte talar förbi varandra och förstorar de skilda uppfattningar vi kan ha om vilken metod som är lämpligast för att nå de resultat varom de politiska partierna har varit ense.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! När vi hade vår trevliga lilla överläggning hos talmannen i syfte att minska lidandet hos våra kamrater i kammaren och försöka komma överens om att begränsa anförandena till högst 30 minuter sade den socialdemokratiske gruppledaren att han kunde gå i god för alla utom för herr Sträng. Det tyckte vi var en mycket trevlig påminnelse om ett privilegium som vi alla unnar herr Sträng; vi tycker att han har rätt till det. Men den socialdemokratiske gruppledaren glömde att reservera sig för vad som kan hända när nattpaniken bryter ut i kanslihuset och statsministern får klart för sig att han måste utnyttja sina debattprivilegier för att kunna kommentera oppositionens förslag. -- Därmed, herr talman, måste tyvärr den överenskommelsen anses bruten. Jag måste dock ge en komplimang till regeringen -- sällan har man effektuerat ett oppositionskrav så snabbt som herr Fälldins begäran att propositionen skulle läggas på kammarens bord. Herr Fälldin hade knappt hunnit uttala sin begäran förrän propositionen delades ut -- så effektivt fungerar oppositionen här i landet!

Detta om våra små privata arbetsbekymmer här i kammaren. Det vi verkligen har att tala om -- dagens överläggningssämne -- inbjuder sannerligen inte till någon skämtsamhet. Sällan har så många svenskar tänkt samma tankar om vårt politiska liv: "Så här får det inte fortsätta. Vi måste stoppa arbetslösheten. Hur skall det gå till? Alla måste hjälpa till så att alla får jobb. Det måste löna sig att arbeta."

Folkpartiet, centerpartiet och moderata samlingspartiet har i går gett sitt svar på väljarnas oro, undran och frågor. Det svaret står i centrum för debatten, vilket markerats av att statsministern gick upp som förste

opponent. Vi vet att det inte bara är de människor som redan i tidigare val har stött våra partier som hyser den här oron, känner den här undran och ställer sådana frågor. Många av de LO-anslutna, som brukar rösta socialdemokratiskt, upplever oron och missmodet lika starkt som de tjänstemän som nu för första gången på länge är osäkra om sitt jobb eller redan har förlorat det.

Det vore inte rimligt om vi inte i dag ägnade tiden främst åt att ge den bakgrund till dagens ekonomiska läge som behövs för att man skall kunna förstå hur det uppkommit och försöker ge var och en en vägvisning för den närmaste framtiden för att bryta det missmod som finns och öppna för insatser som kan skapa en ljusare framtid.

Att det då inte blir så många ord över för de teoretiska systemen och vår allmänna reformpolitik betyder på intet vis att vi i folkpartiet viker från positioner som vi ansett det viktigt att erövrå. Det var ganska häpnadsväckande att höra statsministern insinuera att vi inom oppositionen inte skulle stå för de åsikter som vi har när det gäller arbetsdemokrati. Det är ju vi som har tagit täten i fråga om att ge de anställda medinflytande. Landsorganisationen och socialdemokratin har tagit tre fyra år på sig att nå fram till samma positioner. Men därför att jämlikhetspolitiken på en central punkt gått snett — arbetslösheten, om något, slår hårt på somliga medan andra åter i mängt och mycket har det bra så är den principdebatt som förts på senare år om jämlikhet och välfärd på intet sätt bortkastad.

När politiken ute i världen har tunga stänk av isolationism och hård intressebevakning över sig skall vi inte svepas med här i Sverige. Men det är ju förlusterna i välfärd och inte förbättringarna i välfärd som sätter sin stämpel på 1971 års svenska dagsläge. Desto viktigare är det då att vi ser upp med att det pressade läget för stat och kommun inte går ut över reformarbetets finaste mekanismer. Omsorgen om miljön, det sociala ansvarstagandet, omtanken om pensionärerna — man får dagligen rapporter om att det finns risk för att just deras intressen kommer i kläm när kommunernas budget måste manglas hårdare — omtanken om de ungas och de vuxnas utbildning, om de mångas rätt att med närdemokratiska nyerövringar ta del i samhällsbygget — det måste finnas med som ett underlag för den debatt vi nu för kring det som händer under de här ekonomiskt grå veckorna, grå för så många arbetslösa.

Statsministern sade så riktigt att när vi diskuterar dagens ekonomiska svårigheter får vi heller inte glömma bort det långsiktiga perspektivet. Dagens åtgärder, sade han ordagrant, måste sättas in i en långsiktig strävan. Ja visst. Det är ju nödvändigt inte minst av det skälet att socialdemokratin principiellt felaktiga uppfattning att man nu inte skulle använda generella åtgärder utan bara hålla sig till selektiva är en av anledningarna. En annan anledning är att så många beslutsfattare och så många människor som skulle kunna sätta in riskvilligt kapital över huvud taget är tveksamma att göra det därför att de tror att om socialdemokrater och kommunister får behålla makten här i landet så kommer det inte att löna sig att göra riskvilliga satsningar. Så visst måste vi ta med det långsiktiga perspektivet. Vi måste ta med det också av det skälet att betydande delar av det svenska näringslivet brottas med strukturella

problem. Om vi skall trygga en jämn tillväxt och en full sysselsättning krävs det inte bara nytänkande, utan nyhandlande inom näringspolitiken, ty den har i på tok för stor utsträckning på senare år dominerats av det socialdemokratiska intresset för statliga företag. Vi vet vad resultatet av den politiken har blivit - en illa genomtänkt expansion av dessa företag, stora förluster på skattebetalarnas bekostnad och en härva av anklagelser och motanklagelser mellan de nu ansvariga och tidigare ansvariga, ja, t. o. m. mellan ledamöter av den socialdemokratiska riksdagsgruppen.

Vi får i samband med en interpellationsdebatt anledning att återkomma till dessa frågor under denna riksdag, och jag utgår ifrån att regeringen inte skall förvägra riksdagen och allmänheten den rätt till fullständig insyn och klarläggande av de dunkla punkterna som vi krävt. Vi inom folkpartiet ställer oss bakom Olle Dahléns krav på en medborgarkommission om vad som egentligen har hänt i de statliga företagen.

Men det avgörande näringspolitiska problemet gäller ju inte denna mindre sektor utan hur vi över huvud taget skall förbättra och stabilisera företagens lönsamhet. Den har sjunkit kraftigt under 1960-talet, och värst utsatta har av allt att döma de mindre och medelstora företagen blivit, dessa företag som ändå fyller en så viktig uppgift i svensk ekonomi.

Lönsamheten inom industrin ligger i dag genomsnittligt på en mycket låg nivå, internationellt sett. Där har vi den kanske viktigaste orsaken till att investeringsutvecklingen har varit så ogynnsam. Den investeringsökning som kommit till stånd har i ökad utsträckning finansierats med lånat kapital. Företagens självfinansieringsgrad har sjunkit. Deras soliditet har också sjunkit och därmed även villigheten hos många att ta nyskapan-de risk; investeringarna har i stor utsträckning tagit sikte på att möta de stegrade lönekostnaderna och i för liten grad inriktats på att skapa nya arbetstillfällen.

För att möta denna utveckling krävs skattepolitiska reformer på företagssidan, stimulanser från statsmakterna och framför allt en ökad tillgång på riskvilligt kapital. Det vore sannerligen på tiden att kapitalmarknadsutredningen, som startade sitt arbete i en så bedrövlig takt, blev färdig.

De långsiktiga perspektiv som statsministern efterlyste hör ju också hemma i det internationella sammanhanget. Den enorma ökning av världshandeln som skett under efterkrigstiden har självfallet varit något positivt för Sverige, och en ökad frihandel är därför ett givet svenskt intresse. Tendenserna går nu i motsatt riktning, och det finns anledning att som statsministern beklaga sig över president Nixons utspel.

Det är även värre än så. Det finns utan tvivel starka krafter i USA som vill gå än längre och som gärna skulle se en total omvändning från frihandel till protektionism och isolationism. Inte minst den amerikanska fackföreningsrörelsens omsvängning är olycklig och har ett stort inflytande. Det är oroande eftersom den frihandelspolitik som USA i så hög grad varit motor för har kommit den allmänna tillväxten i världshandeln till godo, inte minst Sveriges handel. En amerikansk omsvängning kan därför få konsekvenser av den typ som den socialdemokratiska regeringen i Danmark olyckligtvis har dragit, en väg som nära nog liknar handelskrigets.

Men även om det inte skulle gå så illa – och det vill vi verkligen hoppas – är det nog ställt utom allt tvivel att konkurrensläget för den svenska industrin under alla omständigheter kommer att skärpas under 1970-talet. Att i det läget med all kraft verka för en nära, fast och varaktig anknytning till EEC borde vara en central uppgift för den svenska regeringen. Den ekonomiska integration som växer fram mellan de handelspartner som i dag står för 70 procent av Sveriges handelsutbyte måste ju vara avgörande. Vi kan inte säga att det är något vi är mer eller mindre likgiltiga för. Jag syftar därvid inte på tullfriheten utan på integrationen.

Regeringen har också hållit fram detta flera gånger. I sina förhandlingsmål har man ju lagt in att man velat ha inte bara frihandel, utan man har spänt över långt vidare fält.

Men med all sannolikhet lär regeringen inte kunna infria dessa förhandlingsmål. Sett i ett längre perspektiv kan också detta misslyckande för den svenska EEC-politiken under 1971 bli det mest allvarliga som har hänt oss.

Därför att Europamarknadens utvidgning också är en fråga om tullar kommer regeringen nu sannolikt att försöka framställa den utlovade tullfriheten för flertalet industrivaror som en stor framgång. Att pappersindustrin och specialstålet – svenska kärnvaror på kvalitetstoppen – hotas av långvarig diskriminering talar man mindre om.

Jag skall inte gå in i detalj på detta, eftersom jag i eftermiddag lämnar in en interpellation för att när ministerrådets mandat till kommissionen utarbetats möjliggöra en mera utförlig debatt. Men jag tycker att det är nödvändigt att här understryka hur de många löntagarna och deras familjer som arbetar i exportföretagen verkligen har anledning att tänka efter, om inte deras arbetstrygghet på längre sikt är mest hotad, om vi inte får en tillfredsställande överenskommelse med EEC.

Om regeringen ändå förklarar sig nöjd med det som nu ser ut att kunna uppnås, måste det bero på att man sticker huvudet i sanden och inte vill se verkligheten eller också har Leif Dahlberg – ledaren för Arbetsgruppen socialdemokrater mot EEC – rätt när han påstår att regeringen hela tiden i själva verket siktat mot ett löst handelsavtal men att den av partitaktiska skäl inte har velat låtsas om det. Ingen av dessa attityder är särskilt hedrande.

Dessutom kan ju inte Sverige med kraft driva kravet på en utveckling av avtalet, inskriven i själva avtalet, i en andra förhandlingsomgång, om vi redan nu förklarar oss nöjda. Vi är inte nöjda inom folkpartiet med den uppläggning som EEC-förhandlingarna nu har fått. Vi arbetar för att ta till vara varje möjlighet inom neutralitetspolitikens ram för att nå de mål som Sverige officiellt har ställt upp. Senast i förra veckan hade vi ingående överläggningar med ledande företrädare för det västtyska liberala regeringspartiet och politiker i Norge och Danmark som i regering och riksdag varit tongivande för sina länders förhandlingsuppläggning. Vi har blivit helt övertygade om att om regeringen följt rådet från folkpartiet och på sensommaren begärt förhandlingar om associering, så skulle det av många vänner till Sverige ha bedömts som den rätta åtgärden, en gest med goda psykologiska verkningar. Regeringens sätt att samla in sina

upplysningar i den frågan var klart tendentiöst och kunde bara leda till negativa reaktioner.

Men jag kommer åter till dagens inhemska bekymmer. De felbedömningar av den ekonomiska utvecklingen som regeringen gjort på senare år och som svenska folket nu bär följderna av är desto märkligare som man fram till 1960-talets mitt även inom den socialdemokratiska regeringen i stort sett följde de konjunkturteorier som dominerat de västerländska industriländernas tänkande och handlande sedan 1930-talet. Visst har det under hela efterkrigstiden rått spänningar mellan socialliberal och socialdemokratisk syn på hur landets medborgare skall få den största kakan att dela. Men kraven på hur man skall möta konjunktursvängningarna hade t. ex. Bertil Ohlin och Ernst Wigforss gemensamma med Keynes och andra tongivande ekonomer: Strama åt när kurvan pekar uppåt, sätt pengar i omlopp med underbalansering som medvetet instrument när konjunkturen går nedåt. Fram t. o. m. de första åren av 1960-talet tycktes herr Sträng, åtminstone som jag såg det, ha samma uppfattning.

1964–1965, under den dåvarande högkonjunkturen, gjorde man ett ordentligt klavertramp, väl beskrivet av den socialdemokratiska nationalekonomen Assar Lindbeck. Men det är framför allt under de båda senaste åren regeringen har gjort kapitala missgrepp med långvariga olyckliga verkningar. Vad vi upplevt sedan i fjol är inte enstaka felbedömningar som kunnat korrigeras när de sedan dementerats av utvecklingen. Det är ju felbedömningar som regeringen redan från början har satsat sin prestige på, och som vi vet är den inte så liten när det är finansministern som bär upp den. Dessa felbedömningar har man alltså envist släpat med sig som ett alltmer tungt och hämmande bagage.

Hur många gånger har vi inte här i riksdagen och utanför riksdagen fått lyssna på en socialdemokratisk förkunnelse som varit uppbyggd på det här sättet: Vi socialdemokrater kan och vill klara sysselsättningen! De andra partierna har underkänts förmåga och även god vilja. Vi förnekar inte att socialdemokratin i tidigare lägen har gjort åtskilligt just för att trygga sysselsättningen, men det avgörande är att när politiken sattes på prov i 1971 års läge, då höll den inte. Det är inte instrumenten som fattats och säkert inte viljan – det är förmågan, villigheten att lyssna på andra och beredskapen att snabbt lägga om kurs när de egna förutsägelseerna visat sig oriktiga.

Utvecklingen i år har delvis sina rötter i missgreppen 1969–1970 och oviljan att inför valet 1970 beskriva verkligheten på ett riktigt sätt för allmänheten och ta konsekvenserna av det. Vi har diskuterat detta många gånger, och jag skall inte trötta med att ta upp det nu. Jag vill bara enkelt konstatera att det i dag knappast lär gå att uppbära en enda ekonom utanför kanslihuset som försvarar den slappa finanspolitik som fördes under tolv månader före valet, parad med en så extremt hård kreditpolitik att den långt efter den dag den borde ha upphört att verka lade en effektiv broms på de industriinvesteringar som man påstod sig vilja främja.

Man kan frestas tro att det inom socialdemokratin cirkulerar någon handbok i regeringskonst som säger att en regering i dåliga tider alltid måste gå omkring och säga att högkonjunkturen lurar bakom knuten, att

allt är gott och väl och att det alls inte finns någon anledning till oro. Om det finns en sådan regibok, så kan man ju säga att Gunnar Sträng och Olof Palme spelat sina roller väl. Men det måste ju finnas ett viktigare krav på politiker som vill bli trodda, och det är att de inte förnekar den verklighet som människorna själva ser runt omkring sig. På den punkten har regeringen inte levt upp till sitt ansvar. I det längsta, ända till den 24 augusti – inrikesministern kommer nog i håg sitt uttalande i Dagens eko – försökte man tona ned bilden av arbetslösheten och lätsas som om goda tider skulle komma mycket snart. Det har uppfattats som stötande inte bara av de människor som drabbats, det har också väckt misstro mot politik och mot politikerna själva. Om "pamparna" i dag har ett så dåligt rykte som Olof Palme beklagade sig över för några månader sedan, så beror det kanske till någon del på hur de som uppfattas som "pampar" betar sig och om de talar så att de blir trodda.

För en tid sedan spreds ett ord av statsmannavisdom från statsministerns läppar som rubriker över tidningarnas förstasidor: "Att det kommer en uppgång är säkert. Frågan är bara när." Ja, just det! Skulle man ha trott regeringens prognoser från månad till månad under 1971, så skulle ju konjunkturen för länge sedan ha vänt. I januari fick vi veta här i kammaren att finansministern personligen trodde att sysselsättningen skulle bli god under 1971. Det står i kammarens protokoll. Då var ju arbetslösheten redan 10 000 personer större än motsvarande dag 1970. Den 15 mars sade finansministern i Höganäs att han fortfarande räknade med ljusare tider mot slutet av året och tillade enligt socialdemokratiska Arbetet att han skulle bli förvånad om han inte blev sannspädd. Men, som ni ser, herr Sträng visar inga tecken till förvåning. Han vill inte erkänna. Den 27 maj hörde vi herr Sträng här i kammaren säga att "det var mer som talade för uppgången än för nedgången", trots att arbetslöshetssiffrorna då var 20 198 högre än samma tid ett år tidigare. Efter regeringens extrasammanträde den 23 juli förmedlade A-pressens hovreporter en verkligt sirlig replik från herr Sträng: "Svenska folket kan med gott humör och god förtröstan njuta av sommaren, det försäkrar jag, Gunnar Sträng." När i augusti antalet arbetslösa nära nog fördubblats i förhållande till fjolåret sade inrikesministern i Dagens eko att ingen i regeringen är direkt oroad av situationen på arbetsmarknaden.

Uttrycket "ingen i regeringen är direkt oroad" är tydligen den besvärjelseformel som man skall använda när man vill invägga svenska folket i en känsla av trygghet. Precis samma ord använde nämligen förre statsministern Erlander i den auktoriserade intervjun i boken Apparaten Sverige när han beskrev avtappet av 1 853 miljoner kronor ur valutareserven under ett år. Det var precis denna avtappning som herr Sträng senare tog till förevändning för den hårda kreditåtstramningen.

När "ingen i regeringen är direkt oroad", skall vi i fortsättningen veta att då är det anledning för oss andra att vara direkt oroad. Regeringen använder vad George Orwell kallade dubbelspråket – orden betyder sin motsats.

Vad som saknas i de svenska hemmens bokhylla är alltså en ordentlig ordlista över vad regeringens språk egentligen betyder. Om det inte vore så dåliga relationer mellan Svenska akademien och regeringen skulle jag

nästan föreslå att man utgav en Kungl. Maj:ts särskilda ordlista så att vi vet hur vi skall tolka statsrådets språk.

Det är på intet sätt någon efterklokhet att säga att vi under detta år framfört varningar till regeringen för en hotande arbetslöshet. Ty vid samtliga de tillfällen som jag här återgett har vi från vår sida framfört en annan bedömning, framfört varningar om att arbetslösheten skulle komma att öka och kommit med förslag till motåtgärder.

Vidare vill jag konstatera att regeringen hela tiden avisat dessa varningar och förslag. Man har alltså haft dem på bordet men har viftat bort dem. Fram till långt in på sensommaren höll man fast vid sin bedömning att 1971 skulle bli ett förhållandevis hyggligt år, uppgången skulle komma under året, och i alla händelser var sysselsättningen inte allvarligt hotad. Sedan, successivt, från september månad har man tvingats till reträtter under händelsernas eget tryck.

Men därtill kommer det märkliga som statsministern i dag upplyser oss om. Han säger att storrådslaget inom socialdemokratin rekommenderade en rad åtgärder som nu fullföljs i regeringens förslag – de som meddelades i en kommuniké den 14 oktober. Men, herr Palme, om saken i princip redan var avgjord i storrådslaget flera veckor tidigare, hur kan det då komma sig att statsministern i TV inför hela svenska folket i en utförlig utfrågning där Ni hade nästan hur mycket tid på Er som helst påstod att det inte finns någon som helst anledning att komma med nya åtgärder, och så två dagar senare – eller tre kanske det var – skickar Ni ut en kommuniké om saken och nu i dag låter Ni det bli en proposition? Detta går helt enkelt inte ihop. De som hörde herr Palme i TV och som sedan läste de här stencilsidorna måste ha sagt sig att när han sade i TV att det inte behövs några åtgärder visste han redan vad regeringen skulle föreslå.

Det tredje jag vill konstatera är att när utvecklingen 1971 i allt väsentligt har givit oss rätt och regeringen fel betyder det bara ett konstaterande av var ansvaret ligger. Vi känner ingen som helst skadeglädje över detta – det här är alldeles för allvarliga saker.

Avmattningen i ekonomin är nu allför påtaglig för att kunna förnekas, och en kursändring har skett. Men fortfarande är det ofelbarhetsdogmen man använder som styråra, och med den för man ingen effektiv politik.

Därmed tycker jag att jag har sagt nog om bakgrunden. Det viktiga nu är att söka åstadkomma en mer konstruktiv politik som tar sikte på att snabbt öka den inhemska efterfrågan. Och här vill jag gå direkt in på statsministerns karakteristik i hans anförande, där han recenserade sig själv och regeringen å ena sidan och oppositionen å andra sidan: Om regeringen allt gott, om oppositionen ständigt "lättsinne, lättsinne, lättsinne". Jag tror att det slår tillbaka, herr Palme. Den som säger att de som verkligen anstränger sig för att snabbt få i gång sysselsättningen gör detta av lättsinne och som inte vågar ta itu med detta och därmed tar ansvaret för en ökande arbetslöshet kommer själv att karakteriseras som lättsinnig.

Vi har också herr Palmes andra lättsinneskriterium: socialdemokratin bärs av idealitet och ädla motiv, oppositionen av kverulans och otillfredsställande ansvarskänsla. Herr Palme sade ungefär så här: Oppositionspartierna borde ha större ansvar för demokratins anseende och inte lägga

fram skilda förslag. Jag tycker nog att en minoritetsregering borde ha större ansvar för demokratins anseende och inte själv lägga fram begränsade, otillräckliga förslag utan att ha försökt att genom överläggningar med oppositionspartierna skapa underlag för en bredare lösning som verkligen skulle bli tillräcklig. Statsministern vet hur öppet både herr Fäldin och jag under våren klargjorde att vi var beredda att gå in i sådana resonemang. Regeringen har låtit bli. Och så kallar man våra förslag för lättsinne.

Men det allvarligaste är när herr Palme försöker säga att detta lättsinne är det rätta betyget på de åtgärder vi föreslår. Det skulle alltså betyda att han ensam kan sätta sig över vad en praktiskt taget enig ekonomisk expertis utanför kanslihuset i detta ögonblick säger om kravet att öka efterfrågan. Jag skulle kunna läsa praktiskt taget hur många citat som helst, men jag skall nöja mig med ett dagsfärskt uttalande där en rad ekonomer -- Göran Ohlin, Erik Lundberg, Bo Södersten, Erik Dahmén -- har karakteriserat regeringens förslag och oppositionens förslag. Och jag väljer då uttalandet av den som står socialdemokratiskt närmast, Bo Södersten: " -- -- vi har i år haft en hård finanspolitik som lett till en sänkning av efterfrågan. Den har dessutom fått den uppenbara effekten att vi hamnat i den svaga konjunktur vi nu upplever." Och han fortsätter: " -- -- regeringen önskar stimulera till investeringar i stället för konsumtion. Detta är omöjligt i dagens läge -- man kan inte stimulera till investeringar om man inte samtidigt blåser på efterfrågan." Och han sammanfattar: "Dagens situation har mycket av skolbokexemplens klarhet -- finanspolitiken var för svag 1970 och är alldeles för hård under 1971." Om det inte skulle verka självupptaget, herr Palme, skulle jag vilja lägga till: Gä hem och läs på skolböckerna!

Oppositionen har sedan i våras haft en gemensam grundsyn på konjunkturläget. Den har nu också lett till gemensamma krav. Vi sätter sänkningen av momsen och borttagandet av löneskatten högst på vår lista därför att de vid sidan av räntesänkningen är snabbt verkande instrument. Det är också viktigt att vi lär oss utnyttja verkningarna av tidsbegränsade skattesänkningar. Herr Sträng vill ju liksom aldrig resonera i sådana termer; skatteförändringar skall bara vara skattehöjningar. Tidsbegränsningen är viktig. Herr Sträng angrep redan första dagen våra krav på momssänkning med argument som att vi ville undergräva hans budget för 1972/73, trots att vi klart sade ut att om konjunkturen visar tecken att vända skall skatten återgå till tidigare nivå senast vid denna tidpunkt. Vårt förslag innebär en automatisk återgång, herr Sträng. Det är alltså ingenting särskilt roligt, det är mycket enkelt: det är på det sättet. Med herr Strängs egen tidtabell har ju konjunkturen redan börjat visa tecken att vända när den reviderade finansplanen skall behandlas, och då återgår med oppositionens gemensamma skrivning skatten till den högre nivån -- med ett undantag, det vill jag säga för folkpartiets del: det inre stödområdet, som enligt vår uppfattning lär behöva sin särställning i fråga om löneskatten.

Statsministern var i dag försiktigare än i går i TV. Han sade att oppositionens förslag kan kosta mellan 2,5 och 4 miljarder; jag hoppas att det inte var en felsägning. Kostar det 4 miljarder, då beror det helt

enkelt på att åtgärderna måste ligga kvar så länge att underbalansering även i det skedet är motiverad.

Jag går in på ett av delförslagen, nämligen kravet att investeringsavdragen skall vidgas till att gälla också näringslivets byggnader och inte bara köp av maskiner och utrustning. Vi vet ju att nya maskiner inte sällan installeras för att man skall få en rationellare produktionslinje och då ofta tar bort arbetstillfällena. Industriministern sade så här på Verkstadsföreningen: När regeringen nu höjer investeringsavdraget från 10 till 20 procent så är det för att vi vill få fram en förbättrad arbetsmiljö ute på arbetsplatserna. Men varför tar man då inte med de nya byggnaderna? Det är oftast sådana som är nödvändiga för att man över huvud taget skall kunna få fram en tillfredställande arbetsmiljö; då när man också en positiv sysselsättningseffekt både under anläggningstiden och efteråt.

Vi menar från oppositionssidan att för att bryta den olust som i dag återverkar negativt på investeringsviljan fordras det också ett beslut om en reform av skattesystemet. Själva förändringen, kan inte komma omedelbart, men det är viktigt att det här sägs ut och beslutas av riksdagen redan i höst. Vi tycker att spåren av finansdepartementets sätt att arbeta förra gången ändå borde leda till att det nu blir en beredning med företrädare bl. a. för partierna i riksdagen men naturligtvis också för LO, TCO, SACO och andra direkt berörda. Vi kommer från vår sida att i en sådan beredning trycka hårt på att inflationsskyddet skall behandlas och att man skall ta fram den hanterligaste modellen för indexreglering av skalor och avdrag, så att inte inflationen godtyckligt skall bestämma skattetrycket, men vi gör inte detta till villkor för beredningens tillsättande.

Vi har redan fått höra en rad argument mot våra förslag, både utanför kammaren och här i dag från statsministern. Ett av argumenten har varit att regeringens förslag mer än våra hamnar på rätt ställe i samhället. Det skulle bara vara genom selektiva åtgärder som man kunde nå de rätta instanserna och de rätta personerna. Vi har inte bestritt att det behövs selektiva insatser – och vi har också stött dem som har satts in – men de är icke tillräckliga i dag. Det väsentliga är ju att avmattningen slår i ovanligt hög grad över hela näringslivet. I själva verket har den totala efterfrågedämpningen i ekonomin varit mycket kraftig, särskilt om man väger in de kommunalskattehöjningar som har skett och som har varit de största på nära 20 år.

Regeringen säger att dess politik går ut på att främja industriinvesteringarna i stället för en allmän efterfrågan, men då missar man ju den gamla erfarenheten att det är mycket svårt att åstadkomma en investeringsuppgång i ett läge av vikande hemmakonjunkturen. Enligt den reviderade finansplanen från i våras räknade herr Sträng med en investeringsuppgång i industrin 1971 på 9 procent; han har då gått ned från de optimistiska 12. Nu visar konjunkturinstitutets höstrapport att det i själva verket synes röra sig om 3 procent. Det är ganska talande siffror. Att investeringsviljan är låg beror på många omständigheter som jag här har försökt beröra. Men det är klart att en väsentlig orsak är just den dåliga hemmaefterfrågan; man investerar inte när orderstockarna sjunker och kapacitetsutnyttjandet är dåligt.

Nr 118

Onsdagen den
3 november 1971

-----
*Allmänpolitisk
debatt*

En annan invändning som har riktats mot vårt förslag är att vi skulle stimulera importen. Finansministern menar att 40 procent av alla skattelättnader skulle gå till import och utlandsresor – det är en för hög siffra. Men det är klart att det ändå ligger något i den invändningen. Jag har två argument mot den. För det första är vi nu i en situation då bytesbalansen är hygglig men arbetslösheten hög och kapacitetsutnyttjandet dåligt. Vi har då ett utrymme för en mer expansiv inhemsk politik, och vi menar från oppositionen att det vore ett svek mot de arbetslösa att inte utnyttja detta utrymme, självfallet med stor vaksamhet på konjunkturens utveckling och även inför förhandlingar om valutapolitiken. För det andra kan man konstatera att regeringens varningar skulle ha större tyngd i en situation med fasta växelkurser. Jag går inte in på detaljerna där för att inte beröra det känsliga förhandlingsläget, men det är inget tvivel om att finansministern i sina kommentarer i det sammanhanget avsiktligt har underlåtit att upplysa allmänheten om en del av sanningen.

Ett ytterligare argument som nämnts mot vårt krav på en expansiv ekonomisk politik tycker jag är litet mera generande för den som har framfört det. Det är herr Palme som anklagar oppositionen för att vilja undandra staten resurser och därmed omöjliggöra sociala insatser på skilda områden. Därmed är jag tillbaka där jag började, och där skall jag också sluta.

Den socialdemokratiske finansministern herr Thorsson handlade ju efter mönstret att man skulle hålla igen på stimulanser just när konjunkturen är dålig. Ingen förebrår honom i efterhand för det, eftersom kunskapen inte var större på den tiden. Men nog gör det ett egendomligt intryck att möta en gengångare från det förflutna i dagens politiska debatt. En fristående ekonom kommenterade nyligen detta på följande sätt:

”Denna föreställning om att regeringen måste balansera statsbudgeten är sedan länge övergiven. Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin och Ernst Wigforss var på trettioalet pionjärer för den numera allmänt godtagna uppfattningen att regeringens uppgift är att balansera *ekonomin* genom att omväxlande över- och underbalansera statsbudgeten.”

Jag hoppas verkligen att statsministerns svar i televisionen för några veckor sedan inte gav uttryck för någon genomtänkt uppfattning. Om så skulle vara fallet har vi nämligen vår förste anti-keynesian på länge, en herr Thorsson pånyttfödd. Åt herr Thorsson sade man ibland: Skomakare, bliv vid din läst! Ingen begär väl att jag skall säga till herr Palme: Statsminister, stanna på din post! Men om det är så att herr Palme i dag vill föra debatten i herr Thorssons anda, skall det bli ett nöje att, bl. a. med de argument som Bertil Ohlin och Ernst Wigforss en gång utformade, försöka övertyga honom om det kloka och riktiga i en konjunkturstyrande, aktiv ekonomisk politik.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! Herr Palmes inbrott i debatten här i dag har i viss mån förändrat förutsättningarna för en diskussion, vars innehåll till stor del redan har delgivits TT och pressen, som ju brukar ske. Jag tvingas därför införa en mellanakt i det skådespel som här har tagit sin början och

utnyttja den till att bege mig på en utflykt utanför landets gränser. Men jag skall komma tillbaka till vår debattscen, herr statsminister!

De glädjedemonstrationer som ägde rum i FN för någon vecka sedan – de må betraktas som ovärdiga eller inte – markerar enligt min mening ett nytt utrikespolitiskt skede. Man kan knyta förhoppningar till FN-beslutet, förhoppningar om vidgade möjligheter att bryta ner motsättningarna mellan stormakterna, att nå överenskommelser om nedrustning och avspänning. Men man kan inte helt utesluta farhågor för konsekvenserna på lång sikt av det vidgade inflytande – reellt och psykologiskt – som blir resultatet av det nya Kinas medverkan i debatter och beslutsprocess inom världsorganisationen. En sak är emellertid säker. Morgondagens utrikespolitik blir inte gårdagens lik. Och det som har skett där ute understryker ytterligare hur snabbt skeendet på den världspolitiska scenen förändras och hur svårt det är att statistiskt bedöma utrikespolitik.

Det är inte bara de som knyter positiva förväntningar till omröstningen i rådsförsamlingen som anser att beslutet var riktigt och ofrånkomligt. Från realpolitiska utgångspunkter hade situationen i FN för varje år blivit allt orimligare. Att världens folkrikaste stat skulle vara utestängd från medinflytande i en global fredsorganisation kunde verkligen inte gagna samarbetet mellan folken.

En tvåkinalösning var helt oralistisk och i det läge som uppkommit genom president Nixons nya Kinapolitik också helt oförklarlig. Man kan emellertid diskutera om det är förenligt med världsorganisationens höga syften att ut ur FN kasta en medlemsstat, till omfånget och folkmängden större än många andra medlemmar, utan att hålla dörren åtminstone på glänt för dess återinträde som oberoende statsbildning utan anspråk på att representera Kina.

Den här omröstningen bekräftar under alla förhållanden den långsamma men obevekliga utvecklingen från efterkrigstidens hittillsvarande bipolära världssystem, baserat på Förenta staternas och Sovjetunionens balanspolitik, i riktning mot en världsbild präglad av nya maktcetra – Kina, Japan och Europa. Vilka slutsatser som man ur världsfredens synvinkel skall dra av den utvecklingen lämnar jag nu därhän. Men den bekräftar vad jag nyss strök under; hur föränderlig vår värld har blivit och därmed också de långsiktiga utrikespolitiska bedömningarnas stora osäkerhet.

Det norska stortingets val av fredspristagare kom som en överraskning. Beslutet får framför allt ses som ett uttryck för strävandena efter avspänning och fred. Den tyske förbundskanslern har av många kommit att betraktas som den främste förespråkaren för en realistisk östpolitik. Den synen är grundad på övertygelsen att tidigare skyttegravar måste skottas igen och att enda möjligheten att utvidga kontakterna mellan öst och väst i Europa och bryta ner motsättningarnas barriärer är att det tyska folket accepterar den tyska delningen och gränsdragningen gentemot Polen som utrikespolitiska fakta. Avtalen med Polen och Sovjetunionen samt Berlinöverenskommelsen – ehuru den ännu inte är helt i land – har uppenbarligen ansetts utgöra den bekräftelse på att Willy Brandt lyckats i sina strävanden som utlöste det norska stortingets beslut.

Men, herr talman, vi har ännu inte sett det slutliga resultatet av den

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

nya avspänningspolitiken. Framtidsprognoserna är som bekant inte enhetliga. Och alldeles oavsett vilka de yttersta motiven varit för den europeiska "charmoffensiv" som Sovjetunionen bedrivit under de senaste åren och som utgör en förutsättning för Willy Brandts östpolitik, och alldeles oavsett dess inte enbart positiva konsekvenser på sikt för maktbalansen i Europa och återverkningarna på andra håll i världen, så är det ändå ett faktum, att östpolitiken fram till nu lett till politisk avspänning. Därmed borde också vägen kunna öppnas för ökad förståelse och vidgat handelsutbyte mellan folken, ett handelsutbyte som – därom vittnar all erfarenhet - är ägnat att skapa nya kontaktytor och mjuka upp bindningar såväl *mellan* Europas stater som *inom* de centralreglerade slutna östeuropeiska ekonomierna.

Och trots det, herr talman, finns det anledning att till en sådan här positiv bedömning av dagsläget knyta reflexioner också av ett annat slag. Det finns skäl att påminna om att den eftersträlvade avspänningspolitiken samtidigt bekräftar förhandenvaron av en realpolitik, vars yttersta konsekvenser de västerländska demokratierna inte bör dölja för sig och sina medborgare. Det är den *andra* sidan av den nya östpolitiken, erkännandet av att nära 20 miljoner tyskar tvingas leva bokstavligt talat innanför murarna av en statsbildning, som skulle upphöra den dag de sovjetiska förbanden drogs tillbaka eller då Warszawapaktens militära tryck släppte.

Det finns all anledning för det demokratiska Sverige ett land vars främste politiske företrädare gärna uppträder som talesman för staternas och folkens rätt till nationellt självbestämmande – att hålla det förhållandet levande *att* hälften av Europa lever under tvång, *att* dess folk och enskilda medborgare inte har möjlighet att utöva de demokratiska och politiska rättigheter som för oss är självklara, *att* fritt tänkande icke får komma till uttryck *och att* den individuella handlings- och rörelsefriheten på snart sagt alla områden beskärs av de totalitära statsbildningarnas maktutövare. Låt vara att vi då och då får en påminnelse därom genom tidningsnotiser om flyktförsök - senast förra veckan sköts en flykting till döds vid Berlinmuren – om hinder för makar att förena sig med varandra eller föräldrar att träffa sina barn. Vi bör behålla detta i minnet också när publicitetsvägen ebbat ut.

Det finns – menar jag -- allt skäl att hålla bilden av detta ofria Europa ständigt levande, därför att detta Europa utgör en påminnelse inte bara om den s. k. avspänningens relativitet utan också om den tacksamhet som vi har rätt att hysa över att leva bland fria människor. Ett ytterligare skäl till att inte av önsketänkande, bekvämlighet eller självtillräcklighet dölja för oss realiteterna i denna näraliggande men dock helt främmande värld är de slutsatser vi därav måste dra då det gäller vårt eget behov av garantier för bevarat nationellt oberoende och bevarad handlingsfrihet.

Vi människor har i vår ofta obegripliga optimism alltför lätt att ta blott ljusningar i den internationella skyn som tecken på en fredlig utveckling. Det internationella skeendet leder alltför lätt till tvära kastningar mellan "hopp och desperation". Även om vi har alla skäl att positivt registrera varje nedtoning av den världspolitiska konfliktbilden - Kínapolitikens nya fas, den europeiska östpolitiken, nedrustningsdiskussionerna mellan de två nuvarande supermakterna, den blivande säker-

hetskonferensen – är det nödvändigt att bibehålla ett realistiskt underlag för vårt eget handlande och att vara medvetna om att avspänning i ett hänseende ofta – men självfallet icke alltid – utgör resultatet av spänningsförhållanden eller motsättningar i andra hänseenden. På näthinnan kvarstår trots allt helhetsintrycket av en splittrad värld fylld av konflikter och spänningar mellan svält och överflöd, mellan rika och fattiga, mellan nationella, språkliga, etniska och religiösa majoriteter och minoriteter. Det är motsättningar som kommer till uttryck i namnen Londonderry, Bangla Desh, Vietnam, Cambodja, Laos, Suez, Kurdistan, Rhodesia, Moçambique och Sydafrika – för att bara peka på några av jordglobens svarta – eller skall vi säga blodröda – fläckar.

Jag har många gånger förut talat om vår europeiska identitet. Jag har vid tolkningen av detta starkt värdeladdade begrepp hänvisat till bl. a. Dag Hammarskjöld, vår främste världsmedborgare, som menade att Sveriges erkännande av sin västerländska, demokratiska identitet utgjorde en grundförutsättning för vårt engagemang på ett vidare internationellt fält.

I de yttersta av dessa dagar – då Storbritannien har tagit det avgörande steget över Engelska kanalen – får detta det europeiska identitetsbegreppet en ännu mer förpliktande innebörd. Det EEC som nu håller på att växa fram ur de pågående förhandlingarna är inte längre det kontinentala sextstatsbegreppet. Vi möter en ny Europagemenskap omfattande inte bara kontinenten utan också ö-länderna Storbritannien och Irland samt de skandinaviska staterna Danmark och Norge. Vi möter ett annorlunda Europa. De nya medlemmarna måste komma att påverka EEC:s fortsatta utveckling och Europapolitiken över huvud taget. Att stå utanför detta Europa får på sikt långtgående konsekvenser för ett land, vars faktiska tillhörighet till Europa i historiskt, kulturellt, ideologiskt och ekonomiskt hänseende icke kan ställas under debatt. Vår aktiva medverkan i detta samarbete – våra önskemål att få rättigheter och vår vilja att bära skyldigheter – påverkar ytterst vårt lands möjligheter till fortsatt utveckling, bibehållet välstånd och full sysselsättning.

Denna problematik kommer emellertid, herr talman, att behandlas närmare av herr Burenstam Linder. Jag skall därför inte fördjupa mig i den, bara begränsa mig till att konstatera, att en av orsakerna till dagens osäkerhet, till den bristande investeringsviljan och framtidstron i det svenska näringslivet och därmed ett av skälen till den sysselsättningskris som drabbar vårt land, är det valhända sätt, på vilket regeringen har handlagt Sveriges kontakter med EEC och förhandlingarna om svensk medverkan i det utvidgade Europa.

Därmed, herr talman, är mellanakten slut, och jag har kommit tillbaka till den fråga som mer än någon har sysselsatt oss sedan i våras, nämligen våra möjligheter att hejda den helt otillfredsställande ekonomiska utveckling som har fått fortgå under större delen av innevarande år, frågan, med andra ord, om hur sysselsättningen skall kunna tryggas och tillväxten garanteras, den fråga som statsministern ansåg sig tvingad att, överrumplad av vad som hände i går, hoppa in på och därmed bryta den överenskomna turordningen mellan talarna.

Det är naturligt att man i den hektiska debatten inför växande

arbetslöshetssiffror stirrar sig blind på aktuella svårigheter. Det är förklarligt att de långsiktiga bedömningarna i ett sådant läge skjuts i bakgrunden. Men det är riskabelt. En bedömning av vårt ekonomiska läge och av de åtgärder detta motiverar kräver en långsiktig helhetsbedömning, dels för att rätt analysera den situation som vi befinner oss i, dels för att förebygga sådana åtgärder som måhända hjälper för dagen men stjälper en lösning på sikt.

Vad beror det på, har vi anledning att fråga oss, att pessimismen i dagens Sverige är så påtaglig inom alla folkgrupper? Vad har hänt, som så totalt förändrat helhetsintrycket från 1960-talet? Våra naturliga förutsättningar är ju ändå i grunden tillfredsställande. Vi har skickliga företagare, skickliga tekniker och arbetstagare. Vi har högre produktivitet än de flesta andra länder – herr Palme har så rätt på den punkten. Vi har produkter och råvaror som omvärlden behöver. Vår levnadsstandard är ännu med dagens sätt att räkna högre än någonstädes ute i Europa. Vi lever i en fri demokrati. Ingen utomstående kan trycka sin vilja på oss. Och vi bor i ett land, som – även om miljöförstöringen börjar sätta sina alltför tydliga spår – ändå är väsentligt mycket bättre lottat än de flesta andra av Europas stater. Vad är det som har inträffat? Vad har skapat den allas kamp mot alla, som inte bara Vilhelm Moberg utan många andra talar om och också upplever som reell, som verklig?

Vart tog trygghetskänslan och tillförsikten vägen? Och den samförståndets kompromissanda, som sedan mitten av 1930-talet ansetts vara betecknande för det här landet? Är det sant, som en utländsk bedömare nyligen gjorde gällande, att vår välfärd har ökat så, att välstånd gått förlorat? – Dessa frågor om orsak och verkan gick statsministern inte in på i sitt inlägg.

Vi har ett fast underlag för en saklig totalbedömning i 1970 års långtidsutrednings huvudrapport. Även om den kritiserats av några remissinstanser, torde den alldeles övervägande delen av den ekonomiska sakkunskapen ha godtagit utredningens avgörande slutsats, att vårt lands industriella kapacitet under 1970-talets första hälft måste byggas ut och att industriinvesteringarna måste ges ett vidgat utrymme på konsumtionens bekostnad. Eller med andra ord: Vi kan inte fortsätta att leva över våra tillgångar. Det är denna hypotes som vi måste hålla i minnet, då vi gör en bedömning av vad som har inträffat under 1970 och 1971 och då vi diskuterar åtgärder i dag.

Det finns, herr talman – eller jag kanske hellre skulle apostrofera finansministern men han är inte här just nu – ingen anledning att uppehålla sig vid den starkt inflationistiska utvecklingen under 1969, förorsakad framför allt av en felaktig konjunkturpolitik. Det må räcka att konstatera inflationsutvecklingens helt förödande – välkommen in i kammaren, herr Sträng! – konsekvenser under 1969 och 1970 för den enskildes köpkraft och sparande, för företagens konkurrensbetingelser, för landets bytesbalans och valutareserv. Och det är för dagen tillräckligt att därutöver påminna om det bristande intresset från regeringens sida att inför 1970 års val vidtaga de effektiva motåtgärder som läget då krävde.

Målet för den ekonomiska politiken måste alltså vara att satsa på de produktiva investeringarna – på investeringar i långsiktig sysselsättning,

på investeringar i trygghet. På sikt innebär detta kort och gott, att den offentliga sektorn måste relativt sett stramas åt. Människor och kapital – producerande människor och riskvilligt kapital – måste reserveras för utvecklings- och välbefindsskapande insatser.

Och vid utformningen av denna i ordets rätta bemärkelse "progressiva" politik har vi anledning att dra lärdom av det förflutnas misstag och oberoende av politisk prestige och politiska bindningar villkorslöst angripa problemen. Är regeringen, herrar Palme och Sträng, nu till sist villig att tänka om? Är den beredd att medge att utvidgningen av den offentliga sektorn och uppskrivningen av beskattningen till världsnivå negativt påverkat näringslivets kostnadsutveckling och räntabilitet. försämrat dess konkurrenskraft, ökat och påskyndat antalet företagsnedläggelser, skärpt sysselsättningsproblemen, begränsat det riskvilliga kapitalet och kapitaltillförseln över huvud taget till näringslivet, minskat de enskilda människornas initiativkraft och arbetslust, drivit upp de sociala kostnaderna och därmed skatterna? Cirkeln rullar vidare!

Är regeringen beredd att medge, att det påtagliga lågtryck som i dag ligger över det svenska folkhushållet – nyktert och sakligt beskrivet i konjunkturinstitutets höstrapport – i allra högsta grad påverkats av vindar som har sitt upphov i regeringen Palmes egen politik? Ett lågtryck med andra ord "made in Sweden".

Är regeringen inställd på att bära sitt ansvar för denna utveckling som självfallet – inte minst under de senaste månaderna – också påverkats och präglats av den internationella konjunkturavmattningen?

Och mitt svar är: Nej, troligen inte! Det vet vi ju, vi alla som lyssnat på finansministerns förklaringar, eller rättare sagt bortförklaringar under hela året och sett och hört statsministern i TV monotont utnyttja president Nixon som syndabock för den svenska arbetslösheten. Kommer, herr Palme, i dagens debatt herr Krag att få överta rollen som syndabock?

Herr talman! Just den omständigheten att det ekonomiska krisläget och arbetslösheten i så hög grad beror på ekonomisk-politiska misstag i det förflutna – eller har "strukturell" bakgrund, om jag skall använda ett smakligare och förskönande uttryck – just den omständigheten måste i allra högsta grad påverka valet av dagens metoder för att bota den akuta sjukan och att förhindra att den förvärras.

Insatser från samhällets sida för att ge de redan friställda tillfälligt jobb löser inga problem på sikt; de löser endast dagsproblemen. Det är meningsfyllda produktiva arbetsuppgifter som de i dag friställda vill ha och som samhället och vår ekonomi kräver. Åtgärder som ytterligare och permanent kräver nya statliga eller kommunala tjänster och driver upp det offentliga utgiftsbehovet skulle däremot utgöra en Döbelnsmedicin som gör den ekonomiska sjukan än värre. Därmed skulle den utveckling mot växande offentlig sektor som just utgör en av anledningarna till våra strukturella problem än mer skärpas. Och den "rehabiliteringsprocess" som långtidsutredningen och flertalet remissinstanser förordat skulle därmed ytterligare försenas och försvåras.

Konjunkturinstitutet bekräftar – vad oppositionen påstått – att aktiviteten i den svenska ekonomin är för låg. De finanspolitiska och

kreditpolitiska åtgärder som vidtogs år 1970 – för sent och för ensidigt – har brutalt drabbat både efterfrågan och investeringar framför allt inom den mindre och medelstora företagsamheten. Det är i båda dessa hänseenden som stimulerande åtgärder – en verklig hormoninjektion – erfordras. Eller skulle ha vidtagits på ett tidigt stadium under året.

Det har både tidigare och här i dag fällt många hårda omdömen om regeringens envist optimistiska felbedömning av konjunkturutvecklingen i början av året, under våren, i somras och under höstens lopp ända fram till riksdagens början. De friställda, vilkas växande antal till sist inte kunde negligeras, skulle hjälpas med enbart punktvis insatta stödåtgärder. Någon generell stimulans av den svenska ekonomin för att få upp efterfrågan och investeringar, dra i gång hjulen samt fylla gapet mellan efterfrågan och kapacitet – behövdes inte, sades det, lika litet i vintras som nu i november, då arbetslöshetssiffrorna överträffade alla tidigare statistiskt redovisade. Med en sömngångares konsekvens – likt den ståndaktige tennsoldaten – har regeringen handlat först då friställningarna blivit fakta, alltså efteråt. Några försök att dämpa eller hejda utvecklingen har inte gjorts. Utvecklingen har själv fått styra. Ingreppen har gjorts mot dess följder. Regeringen har, som jag sagt förut, föredragit sjukvård framför förebyggande hälsovård.

Då höstriksdagen öppnades för några veckor sedan stod regeringen fortfarande tomhänt. Oppositionen hade i god tid dessförinnan anmält, att den avsåg att återropa undantagsbestämmelser i riksdagsordningen för att kunna aktivt påverka ett händelseförlopp som den vanligen har den otacksamma uppgiften att endast kommentera i uttalanden. Oppositionen tog med andra ord initiativet. Och då reagerade regeringen.

Ingenting var förberett. På fyra dagar lät regeringen rafs ihop ett krispaket, presenterat i ett stencilrat pressuttalande och innehållande varierande punktåtgärder oklara till sin innebörd och inte kostnadsberäknade i detalj.

”Regeringen har tagit ledningen”, deklamerade statsministern med väl dold anspråkslöshet. Ledningen av vad, frågar man sig. Ledningen av sista släpvagnen i det tåg han av politiska skäl till sist tvingades hoppa på. För att tjänstgöra som bromsare! Förhållningstaktiken har nämligen fullföljts även därefter. Medan antalet arbetslösa har ökat.

Varför sade socialdemokraterna nej till ett särskilt riksdagsutskott, som skulle ha möjliggjort en snabb enhetlig konjunkturpolitisk bedömning och givit riksdagen tillfälle att ta ställning till oppositionens konjunkturmedicin före den 1 november?

Varför sade socialdemokraterna nej i finansutskottet till oppositionens krav på snabb behandling och begränsning av remisserna till fackutskotten?

Varför sade socialdemokraterna nej till oppositionens begäran om särbehandling av de stora stimulansförslag som ekonomi och sysselsättning kräver och som därför borde träda i kraft redan vid månadsskiftet?

Nej, nej och åter nej trots att hela oppositionen har förklarat sig beredd att samverka – inbördes och med regeringen – för att åstadkomma konstruktiva sysselsättningskapande åtgärder.

Vad kommer nu att hända, då regeringen fjorton dagar efter oppositionen lägger sina propositioner, som skall föranleda motioner och

realbehandlas och därför knappast kan leda till beslut från riksdagens sida förrän i början av december? Och under tiden ökar troligen och tydliggen arbetslösheten.

Herr talman! Jag återknyter till konjunkturläget. Av konjunkturinstitutets rapport framgår -- vilket vi väl redan visste -- hur osäkra framtidsbedömningarna den här gången är. Till de hemmagjorda sysselsättningsproblemen har nu kommit den internationella konjunkturers dämpning av exportutsikterna. Läget *kan* positivt förändras under första halvåret, i varje fall inom byggnadssektorn och på det offentliga serviceområdet. Men utsikterna är betydligt osäkrare och mörkare på export- och investeringssidan. Där finns skäl till större pessimism. Och även med en optimistisk grundsyn kommer de "strukturproblem" att kvarstå som långtidsutredningen särskilt har påvisat och begärt åtgärder mot.

Inflationen lurar alltså bokstavligen talat bakom stugknuten i ett ekonomiskt utvecklingsförlopp, som har tydliga likheter med den brittiska laboureggeringens "stopp och gåpolitik". "Stagflation" är väl den värsta av alla sjukdomar som den moderna industristaten kan råka ut för.

Den osäkerhet och de risker som har föranlett konjunkturinstitutet att i höst göra sina kalkyler på basis av "arbetshypoteser" och "räkneexempel" och inte på prognoser kräver i hög grad anpassningsförmåga och flexibilitet. Av de åtgärder som insätts för att återskapa arbetslust, optimism och efterfrågan måste med andra ord fordras att de, sedan de fått effekt, snabbt kan anpassas till det läge och det konjunkturförlopp som då föreligger. Ett hävande av den i nuvarande läge helt orimliga skatten på arbetskraft, en sänkning av den allmänna mervärdeskatten eller en reducering av den direkta skatten måste med andra ord genomföras på sådant sätt, att konjunkturpolitisk handlingsfrihet föreligger om eller då konjunkturerna svänger -- och någon gång svänger de ju, det vet vi.

Alla förslag som oppositionen har framlagt -- enigt -- är utformade med hänsyn härtill. Såväl då det gäller konjunkturbedömningen som i fråga om behovet av allmänt verkande uppmuntrande åtgärder står i dag det vet hela svenska folket -- den demokratiska oppositionen samlad. Den av socialdemokraterna kärt omhuldade tesen om den svaga och splittrade oppositionen har i dagens läge inget verklighetsunderlag.

Det var utomordentligt intressant, herr talman, att lyssna på statsministern da han i anledning av vad som har skett spelade upp sin "valse triste". Han var uppenbarligen chockad av en händelseutveckling som han inte hade kunnat förutse och var sötsur. "Stackars Olof Palme!" fick man lust att säga när man lyssnade på hans inlägg. Han staplade orden på varandra i brist på sakliga argument: Oppositionens förslag singlar som höstlöv, oppositionen sysslar med tes-tuggande. Det är snömos, destruktiva förslag osv. Rösten bröt sig. Vårt handlande var motiverat av partitaktik, av lumpna motiv, ansvarslöshet. Den enda beskyllning som han inte riktade mot oss var att vi sysslar med landsförräderi, men den läg snubblande nära. Det var en skakad Olof Palme som kände starkt behov av att till sitt stöd mana fram det förflutnas gestalter och det förflutna -- herr Branting, herr Wigforss, ATP, PIIM och allt annat.

Jag vet inte om det kan vara tillåtet att inför en kavallerist som herr

Palme återge Segerstedts lilla bekanta strof en aning travesterad:

Bort rida Smålands ryttare,
det förflutnas skuggor jaga förbi.
Kvar står regeringen Palme
och huttrar i grädiset.

Olof Palme - förlåt: statsministern - hävdade det vi alla vet, att i ett läge som upplevs som otryggt av flertalet människor i vårt land kräver människorna samling - samling kring en kraftfull politik, samling av så många som möjligt. När vi inte har lyckats åstadkomma den samlingen över partigränserna med även regeringen, vilket vi inbjöd till när riksdagen började, utan har fått begränsa oss till att samlas på den borgerliga sidan, då har herr Palme bara kvar beskyllningar för partitaktik.

Jag upprepar på nytt vad mina kolleger på den borgerliga oppositionsidan har sagt här i dag. Vilka har bedömt konjunkturutvecklingen riktigt; är det oppositionen eller är det regeringen? Vilka har varnat för det läge som vi nu befinner oss i, är det oppositionen eller regeringen? Vilken är det som har tagit de stora greppen för att åstadkomma en lösning, vem har tagit initiativet här vid höstriksdagen; är det vi eller är det regeringen? Och vi inbjöd till en samling över partigränserna.

Nej, säger statsministern, skall det vara en samling så skall det vara på socialdemokraternas villkor. Det är deras paket med alla de olika förslagen som man skulle kunna tänkas att samlas kring, men inte en samling i andra former och på andra villkor.

Ni har, säger herr Palme, staplat alla era förslag på varandra. Jag vet inte om statsministern brukar läsa oppositionens motioner. Det kanske han inte gör, men han har ju i kanslihuset ett otal medarbetare som kan läsa högt för honom eller i varje fall göra sammandrag. Om han lägger de tre oppositionspartiernas förslag till de generella åtgärderna bredvid varandra, kommer han att kunna konstatera att det här icke är fråga om en stapling utan fråga om att bygga ihop ett paket med ingredienser från olika håll, där förslaget vad kostnaderna angår icke överskrider de förslag som de olika partierna var för sig har lagt fram. Jag kan ta vårt eget förslag. Vi själva föreslog ett hävande av löneskatten och för att stimulera efterfrågan krävde vi att den direkta skatten skulle sänkas - en skatterabatt med 20 procent nästa år. När vi nu har accepterat en 4-procentig sänkning av omsättningsskatten, har vi gjort det som ett alternativ till vårt eget förslag. Det är ingen stapling. Det är ett val av olika ingredienser i tre skilda paket.

Så varnar statsministern för vad som kommer att hända, för konsekvenserna för framtiden, för den "skyhöga ränta" och "de järnhårda kreditrestriktioner" som kommer att bli följderna av våra förslag. När man hör de båda begreppen nämnas, skulle man kunna tro att herr Palme recenserade den socialdemokratiska politiken för ett år sedan, den politik vars konsekvenser vi i dag alla upplever.

Statsministern gick sedan in på ett problem som i allra högsta grad angår oss alla, nämligen den unga generationens attityd till produktiva insatser, till det industriella arbetet. Jag skall gärna erkänna att jag i många hänseenden kan följa herr Palme i hans beskrivning av situationen på arbetsmarknaden och för de unga människorna. Det här är ett

problem för oss alla som vi måste lösa, som vi måste ta itu med, därför att vi inte har råd att låta det förbli olöst. Det är nödvändigt att angripa problemet på alla möjliga olika sätt. Jag är övertygad om att man även inom företagsamheten är medveten om att arbetsmiljöns problematik är en bland flera frågor som måste lösas.

Men skall man kunna nå en lösning får man inte gå till väga på det sättet att det bästa blir det godas fiende. Man måste närma sig problemen med realism, med insikt om hur svårt det många gånger kan vara att lösa dem, med insikt om att vi måste handla på ett sådant sätt att vi får tillräckliga resurser att angripa dem. Och de måste lösas i samverkan, icke i strid. Går vi till strid kommer de här frågorna – avgörande för sysselsättning, ekonomi och välstånd i framtiden – inte att kunna lösas.

Det fanns oroande inslag i herr Palmes inlägg även i det här hänseendet. Herr Palme kanske inte menade det så, men när herr Palme talade om "marknadskrafter", fick man en känsla av att det var ett för honom negativt begrepp.

Ingen i det här samhället tror att våra problem och våra svårigheter löses enbart genom de fria marknadskrafternas spel. Vi har en blandekonomi, där olika beslut och åtgärder från myndigheter och enskilda skall balansera och komplettera varandra. Men vi skall fördenskull inte glömma bort, att bakom begreppet marknadskrafter ligger sådant som initiativ, nyföretagande, investeringslust, arbetslust och mycket, mycket annat, människornas egna värderingar och människornas egna funderingar, människornas egen lust att satsa på framtiden.

Man får vara försiktig så att man inte "styr" bort den här lusten att ta initiativ, att skapa någonting nytt i ett samhälle som allför mycket börjar präglas av stora företag. I debatten både här i riksdagen och utanför riksdagen stirrar vi oss ofta blinda på de stora företagens problem. Det är exportföretagen man skall satsa på. Det är väldiga injektioner som man skall göra på den sidan. Men vi får fördenskull inte glömma bort att Sverige även i fortsättningen kommer att för sitt välstånd vara helt beroende av satsningar som enskilda människor gör som blivande företagare, som växande företagare. Det är där nere på företagandets gräsrotsnivå som idéerna föds. Det är de små företagen som är groddar till blivande storföretag. Man får vara försiktig så att man inte förstör det växelspel mellan stora och små, som ytterst beror på enskilda människors lust att göra någonting, inte förstör det genom att någonstans från sitt kanslihus tro sig kunna styra alla dessa människors insatser.

I det jag nu säger ligger också en varning för att "pilla" för mycket – förlåt uttrycket! – med blandekonomin. Vi har alla skäl i världen att satsa på att ge vitalitet åt blandekonomin. Det är bl. a. av det skälet som jag vänder mig emot det selektiva fantasteri som man sysslar med på regeringssidan; allt skall ske selektivt, vilket alltså innebär att det är några uppe i kanslihuset som skall bestämma vilka åtgärder som skall vidtagas och under vilka betingelser det skall ske.

Det selektiva systemet i all sin perfektionism kräver reglering, dirigering, centrala dispositioner och central styrning; den styrningen skall utövas av enskilda människor, som säkerligen går till verket med de bästa avsikter och de bästa ambitioner men som ändå bara är människor med

människors begränsade förmåga att skäda in i framtiden och att fatta rätta beslut. Man bygger på att de här människorna vet bättre än andra – men det vet vi att de inte gör, och det är framför allt det jag är rädd för. Erfarenheterna av det förgångna, de prognoser regeringen har gjort beträffande konjunkturutvecklingen under året – för att ta ett exempel – visar hur svårt det är att veta bättre än andra. Delegera även tyckandet till enskilda, kanske det går bättre än det gör om man bevarar tyckandet på några få händer uppe i ett hus någonstans i Stockholm!

Herr talman! Statsministern sade att tilltron till det demokratiska systemets funktionsduglighet och effektivitet skadas genom splittring. Ja men om det är så borde statsministern vara tacksam för att i den här splittringens värld åtminstone tre stora borgerliga partier, som representerar fler väljare än socialdemokraterna gör, har enats om en gemensam grundsyn på hur dagens kris och sysselsättningens problem skall kunna lösas.

Detta ger mig anledning till ytterligare en reflexion: Om man skall bygga på samarbete, samförstånd och konstruktiva insatser, varför har då socialdemokraterna ansträngt sig så för att minska riksdagens funktionsduglighet, beslutförhet och snabbhet, genom att utnyttja majoriteten i finansutskottet – en majoritet som är vunnit med hjälp av kommunisterna – till att fördröja behandlingen av de förslag som oppositionen lade fram på riksdagens första dag? Vi har ännu inte kommit så långt att regeringen kan begära propositionstid på väckta motioner. Om det fortsätter på det här viset kanske det blir en grundlagsändring av den innebörden. Men än så länge är vi inte där. Låt då motionerna behandlas med snabbhet när möjligheterna att få effekt av dem förutsätter snabbhet! – I stället har man drivit förhållningstaktik.

Sedan, herr talman, är det sant att moderata samlingspartiet har den övertygelsen – som vi konsekvent drivit under många år – att roten och upphovet till inte bara vårt lands strukturproblem utan också den enskilda människans svårigheter, osäkerhet och oro inför framtiden är den, inte minst efter Gunnar Strängs s. k. skattereform, orimligt starkt stigande direkta skatten. Den berövar inkomsttagarna på genomsnittlig inkomstnivå och framför allt barnfamiljerna den helt övervägande delen av/eller – om hänsyn tas till prishöjningarna och bortfallna sociala förmåner – ofta allt det de tror sig tjäna genom löneökningar eller höjda arbetsprestationer.

Om något skulle vara ägnat att i nuläget stimulera människorna till ökade insatser och att återge dem en optimistisk framtidssyn vore det alltså, menar vi, en direkt skattesänkning. Men vi är självfallet – och det har väl framgått av vad jag sagt hela hösten – lika medvetna om värdet av ett gemensamt borgerligt framträdande, av ett alternativ till den regeringspolitik som inte lyckats ge den enskilde trygghet och tillförsikt.

Vi har ansett denna sistnämnda omständighet väga så tungt att vi för vinnande av den större gemensamma slagkraft på oppositionssidan som bara enighet kan ge har avstått från att i nuläget driva det i vår motion framförda kravet att stimulera ekonomin genom en direkt skatterabatt på 20 procent under första halvåret 1972.

Ett motiv härför har dessutom varit – det skall jag självfallet också

medge - den stora framgång som vi har vunnit genom att nå enighet inom oppositionen om kravet redan till höstriktsdagen om en förutsättningslös utredning av vårt otidsenliga skattesystem. Enbart den omständigheten att den borgerliga oppositionen nu står samlad bakom ett sådant yrkande måste vara ägnat att positivt påverka det allmänna psykologiska klimatet. Betydelsefullt är också det gemensamma uttalandet mot de automatiska skattehöjningar som, i brist på indexreglering av skattesystemet, drabbar den enskilde arbetstagaren då inflationen urholkar penningarnas värde -- utan beslut av riksdagen.

Därmed står regeringen - eventuellt stödd av herr Hermansson - ensam som förespråkare för en förolyckad högskattepolitik.

Och till sist, herr talman: dagens problem är i allra högsta grad också morgondagens. Ingen vet när den internationella konjunkturen på nytt kommer att vända. Utvecklingen i de stater, vilkas välstånd påverkar även vårt, är som vi vet motstridig. Man må som regeringen vara fångad i en ljusblå optimistisk föreställning om en snabb konjunkturuppgång i vårt land och satsa på förhoppningar om att 1972 skall utvecklas ungefär som de goda åren under 1960-talet. Eller man må som konjunkturinstitutet redovisa konjunkturbildens många säkra och ännu flera osäkra komponenter för att sedan nöja sig med en "arbetshypotes" för de kommande åren. Eller man må likt de tre oppositionspartierna realistiskt utgå ifrån dagsläget och de närmaste månadernas prognoser om fortsatt arbetslöshet och kräva handling. Omedelbara åtgärder - i stället för dem som för länge sedan borde ha vidtagits - för att häva arbetslösheten och förebygga en ytterligare försämring.

Men, då konjunkturuppgången sedan inträder, kommer det svenska folkhushållets basproblem att finnas kvar. De strukturproblem som långtidsutredningen har talat om kommer fortfarande att vara olösta. Då man lyssnar på regeringens företrädare i dessa dagar får man en känsla av att de långfristiga frågorna helt försvunnit ur föreställningsvärlden. Finansministerns konstaterande från i våras om vårt lands besvärande "otillräckliga" resurser i förhållande till "de höga ambitionerna" - hans varningar med andra ord för att leva över våra tillgångar - är i dag höljda i glömskans damm. Men vi kommer inte ifrån dem.

Jag påminde i våras om moderata samlingspartiets alternativ till låtgåpolitiken. Jag krävde samverkan i stället för konfrontationspolitik. Jag krävde gemensamma insatser av regeringen, de demokratiska partierna, näringslivet och arbetsmarknadens parter. Jag krävde en genomgripande översyn av vårt skattesystem med bl. a. förändrade marginalskatter, krav som de tre borgerliga partierna nu ställt sig bakom. Jag begärde att förtroendet för den politiskt-ekonomiska utvecklingen skulle återställas. Kostnadsutvecklingen hållas under kontroll så att viljan till risktagande kunde pånyttfödats i både stora och små företag. Jag talade för stimulans av det enskilda sparandet både med hänsyn till den samhälls-ekonomiska balansen och behovet att öka de riskvilliga kapitaltillgångarna. Den uppgång i hushållssparandet som nu skett är uppenbarligen helt tillfällig - ett uttryck för människornas djupa oro inför framtiden. Den måste ersättas av ett långsiktigt medvetet sparande. Jag fordrade av det allmänna samma återhållsamhet och sparsamhet som alla andra tvingas

att iaktta. En besparingsutredning omfattande hela den offentliga sektorn är nödvändigare än någonsin. Den socialdemokratiska experimentverksamheten på det näringspolitiska området måste upphöra. Näringslivets utvecklingsmöjligheter och konkurrenskraft måste stärkas.

Och slutligen, herr talman, påvisade jag sambandet mellan å ena sidan sysselsättning och välståndsutveckling i vårt land och å andra sidan en nära samverkan med Europa. Det är i dag viktigare än i våras att Sverige inte genom förhastade beslut låser dörren för medlemskap. Det snabba utrikespolitiska skeendet i Europa och i dess omvärld kan, förrän någon anar, möjliggöra nya förhandlingar i detta syfte.

Herr HERMANSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Med anledning av vad de borgerliga talarna sagt om formerna av denna debatt vill jag framhålla, att vi tycker att det är riktigt att regeringen inleder de allmänpolitiska debatterna. Regeringen skall svara för sitt fögderi och det hör den göra genom ett inledningsanförande.

"Vi har en hel arsenal av instrument för att klara sysselsättningen, om det behövs. Det hela är en fråga om graden, arten och tidpunkten." Så sade finansminister Sträng i den ekonomiska debatten i riksdagen den 27 maj i år. Den fråga som de många arbetslösa och de som känner sig hotade av arbetslöshet ställer är: Om nu regeringen förfogar över en sådan arsenal av instrument för att klara sysselsättningen - varför har regeringen inte använt dem? "Om det behövs", sade herr Sträng. Menar regeringen att det inte har behövts?

När finansministern talade i slutet på maj så räknade han med att arbetslösheten skulle gå ned under sommaren. Det framgick mycket tydligt av hans anförande. Verkligheten vägrade emellertid att uppföra sig enligt herr Strängs önskningsar. Arbetslösheten ökade under sommarmånaderna och den har fortsatt att öka i höst. Man kan diskutera hur man skall mäta den samlade arbetslösheten, hur många människor som är arbetslösa, men obestridligt är att en ökning förekommit, att den varit kraftig och att den gått snabbt. Den nya konjunkturrapporten påtalar att försämringen av läget på arbetsmarknaden nu skett avsevärt snabbare än vid den förra konjunkturedgången.

Det borde alltså ha funnits alla skäl för regeringen att använda denna arsenal av instrument mot arbetslösheten, som finansministern skröt med. Varför har man inte gjort det i tid? Skälen kan vara flera. Regeringen har länge suttit fast i en oriktig bedömning av konjunkturons utveckling. Man trodde inte att den skulle försämrats, och därför vidtog man inte i tid effektiva motåtgärder. De som nu går arbetslösa och de som ytterligare blir arbetslösa i vinter får lida för denna felbedömning.

När man hör en del av regeringens talesmän får man också det intrycket att de inte alls vill tala om krisen och arbetslösheten. Den får liksom inte existera i den sinnevärld de erkänner. I våras talade de om att det snarare var mer som tydde på uppgång än på nedgång i den ekonomiska utvecklingen. Man måste därför vara försiktig med att stimulera ekonomin. Nu talar samma personer om att den nya konjunkturuppgången snart kommer, varför man måste vara försiktig med

åtgärder mot arbetslösheten. Men vad har funnits däremellan, och vad är det som fortfarande drabbar arbetarklassen i form av arbetslöshet och ekonomiska svårigheter? Ja, det vill dessa talesmän för regeringen och regeringspolitiken inte alls nämna. Det är som om de hade en blind fläck, som hindrar dem att se avgörande delar av verkligheten. Är det makten som på detta sätt förblindar?

Men man måste också tala om regeringens liksom de borgerliga partiernas direkta ansvar för den växande arbetslösheten. Till viss del är denna medvetet framkallad genom den ekonomiska politik som statsmakterna fört. Det program som regeringen lade fram i finansplanen för 1971 syftade till en nedskärning av konsumtionen. Det har man också lyckats med. Ett viktigt resultat av denna nedskärning är ökningen av arbetslösheten.

Regeringens ansvar är naturligtvis inte begränsat till den ekonomiska politik som förts under 1971. Denna har förstärkt verkningarna av den kapitalistiska krisen, av de internationella konjunktursvängningarna och av motsättningarna i den svenska ekonomin, i stället för att motverka och minska dem.

Den grundläggande orsaken till den nuvarande krisen och den höga arbetslösheten är givetvis att finna i själva det kapitalistiska produktions sättet. Företagen och deras ägare handlar under detta system med hänsyn framför allt till den egna profiten. De ser sig och sin verksamhet som något privat, men produktionen är inte något privat. Den har en samhällelig karaktär. Företag är beroende av varandra, branscher är beroende av varandra osv.

Under uppgångstider söker varje kapitalist att öka sina profiter genom att driva upp produktionen, framför allt genom att öka arbetsintensiteten och produktiviteten. Man investerar för att varje arbetare under en bestämd tidsenhet skall producera så mycket som möjligt. De ökade investeringarna ökar tidvis behovet av arbetskraft. Men på en viss nivå av högkonjunkturen kommer produktionen att öka snabbare än folkets förmåga att köpa. Och när sälj svårigheterna ökar, minskar investeringarna. Arbetslösheten ökar, till dess att lagren börjar tömmas, nyinvesteringar måste göras och ekonomin åter drivas upp mot en högkonjunktur.

Det kapitalistiska systemet utvecklas i vägor. Det är ingen ny upptäckt, men det finns en del nya drag i de senaste årens utveckling. Den djupa trettiotalskrisen och det andra världskriget medförde viktiga förändringar. Statens roll inom näringslivet ökade i betydande utsträckning. En omfattande statlig utgiftspolitik, viss planering inom kapitalismens ram, direkta ingripanden i löne- och prisbildningen, stark ökning av de militära rustningsutgifterna är medel som statsapparaten använder sig av för att söka dämpa kriserna. Det finns inte längre några anhängare av en sådan art av liberalism, att staten inte skall gripa in och söka utjämna alltför kraftiga svängningar i ekonomin.

Det är nu årtionden sedan "samhället med full sysselsättning" proklamerades under anslutning även från de borgerliga partierna. Statsminister Palme hade från sina utgångspunkter rätt, när han i ett föredrag nyligen sade att den borgerliga kritiken mot den höga arbetslösheten är en ideologisk seger för socialdemokratin. Det är bara det att de borgerliga

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

från sina utgångspunkter också har rätt, när de säger att socialdemokratiens acceptering av det kapitalistiska samhället är en ideologisk seger för dem. Om de anser detta senare vara den större segern, så kan jag utifrån mina utgångspunkter inte bestrida det.

Det morsättningsfulla är att samtidigt som kravet på full sysselsättning – eller, uttryckt på ett riktigare sätt, rätten till arbete – blivit självklar för de flesta människor, så har det under senare hälften av 1960-talet gått allt sämre att förverkliga denna målsättning, denna rättighet. Den genomsnittliga arbetslöshetsnivån var högre under åren 1965–1970 än under de fem föregående åren. Den genomsnittliga arbetslöshetstiden har förlängts från 4,5 veckor år 1965 till 6,5 veckor år 1970. Båda åren präglades av högkonjunktur. Konjunkturuppgången 1969–1970 förmådde inte sänka arbetslösheten till 1965–1966 års nivå. Antalet av nedläggnings- eller inskränkningsvarsel berörda personer var genomsnittligt 2,5 gånger större under 1960-talets senare år än under dess förra. Arbetslösheten är nu större än någon gång tidigare under efterkrigstiden.

Myten om en bestående full sysselsättning under kapitalismen har åter avslöjats. Men inte nog med det. Krisfenomenen blir alltmera framträdande. Kriserna – jag anser att det ordet måste brukas när hundratusentals människor är arbetslösa – tenderar att bli djupare. Kapitalismens lagbundna rörelse kan skjutas upp, den kan påverkas genom åtgärder av statsapparaten, men inte hur länge som helst. Varaktig full sysselsättning kan inte uppnås under kapitalismen utan endast under en socialistisk planhushållning.

Det har sagts från regeringens sida att åtgärder som redan vidtagits under det gångna året och som nu planeras tillsammans skulle ge arbete åt 250 000 personer. Jag kan inte bedöma siffrans tillförlitlighet. Men om den är riktig, så visar den ju på ett drastiskt sätt hur inkompetent, hur bankrutt det privatkapitalistiska näringslivet är när det frambringar en befolkningsgrupp av denna storleksordning – en kvarts miljon människor – som inte kan beredas arbete genom de privatkapitalistiska företagens egna åtgärder. Och till denna kvartsmiljon människor måste då adderas de över 100 000 som enligt den officiella statistiken är arbetslösa. Något lysande exempel på hur man skall ordna det för människorna ger verkligen inte de omskrutna svenska storföretagen.

Enligt vår uppfattning kan den nuvarande arbetslösheten inte förklaras som en följd enbart av den kapitalistiska konjunktorens rörelser och av regeringens ekonomiska politik under det senaste året. Arbetslösheten har också mera långsiktiga orsaker. Den har att göra med den koncentration av kapital och av storföretagens makt som i så hög grad kännetecknat de senaste årtiondena. Sammanslagningen av Wallenbergs Enskilda bank och Skandinaviska banken är kronan på en mycket långvarig och djupgående verksamhet. Kapitalkoncentrationen och centraliseringen till storstadsområdena har medfört att Sverige fått avfolkade och överbefolkade områden. Denna utveckling som leds och eftersträvas av storföretagen skapar obalans i landets ekonomi, ödelägger landsändar och hela näringsgrenar och är grundläggande för ökningen av den industriella reservarmén, av den växande armé av människor som kapitalismen inte kan bereda arbete.

Staten har inte bara funnit sig i denna utveckling eller rättare sagt avveckling, utan aktivt medverkat i den. Man har stött den folkomflyttning som monopolkapitalet kräver. Det har inneburit en kraftig avfolkning av vissa län, men därför inte att arbetslösheten i dessa upphört. Tvärtom är, som vi alla vet, arbetslösheten relativt störst i skogslänen. Man har genom koncentrationspolitiken försämrat marknadsunderlaget för småföretagen och medverkat i en nedgångsprocess som får katastrofala följder för befolkningen genom indragningen av service av olika slag.

Staten har alltså direkt främjat kapitalkoncentrationen och snedlokaliseringen, som skapat arbetslöshet. Och enligt uttalanden häromdagen av arbetsmarknadsstyrelsens chef skall denna politik fullföljas. Människorna skall också under de kommande åren tvingas att flytta, avfolkningen av framför allt Norrlandslänen skall fortsättas. En politisk ungdomsorganisation har med hänvisning till detta uttalande krävt ett byte på posten som AMS-chef. Jag har inga invändningar, men samtidigt måste sägas att ansvaret ligger högre upp. Det är regeringens politik som arbetsmarknadsstyrelsen utför. Det är regeringens och riksdagens politik som måste ändras.

Monopolkapitalet och staten delar ansvaret för den ekonomiska krisen och den stora arbetslösheten. Kapitalet koncentrerar i hög grad sina investeringar till att driva upp utsugningen av den enskilde arbetaren. Man ersätter arbetare med maskiner, gör arbetare överflödiga och stöter ut dem ur företagen. Men monopolkapitalet skapar inte motsvarande tillskott i nya arbetsställen. Investeringspolitiken inom det privata näringslivet har varit sådan att den in summa skapat arbetslöshet.

Av konjunkturrapporten framgår att arbetsproduktiviteten ökat starkt under hela 1960-talet. Men ännu mera: tillväxten i produktiviteten har ökat successivt under hela perioden 1960–1968 bortsett från en uppbromsning ett enstaka år. Ökningen var vid toppläget så hög som 9 procent räknat på all personal och 10 procent räknat på enbart arbetarna, alltså per år. 1968/69 skedde åter en uppbromsning, men tillväxten i produktiviteten var detta år ändå så pass hög som 7 procent. Under första halvåret 1971 beräknas tillväxten i produktiviteten åter ha tilltagit. Därmed ökas den industriella reservarmén.

När det gäller investeringarna är det också anmärkningsvärt att mellan 1969 och 1970 de större företagen, med fler än 200 anställda, ensamma svarar för hela ökningen av investeringarna. Under 1971 räknar konjunkturinstitutet med att endast storföretagsgrupper med mer än 500 anställda skall öka sina investeringar, medan investeringsminskningar anses troliga för övriga grupper. Kapitalkoncentrationen tilltar alltså ytterligare och monopolens ställning förstärks. De borgerliga partierna stöder i praktiken denna utveckling, trots att de här talar så varmt om småföretagen.

Det finns andra anmärkningsvärda drag i den ekonomiska utvecklingen som också belyses i konjunkturrapporten. Den väldiga lagerspekulation som kapitalisterna genomförde under 1970 har varit ett moment i utvecklingen av krisen. Den samlade lagerökningen inom industrin var detta år mer än dubbelt så stor som något år under 1960-talet och belöpte sig till mer än 4 000 miljoner kronor i 1968 års penningvärde.

Konjunkturinstitutet skriver: "Den vikande efterfrågan och de alltför stora lagren har också lett till en neddragning av produktionen för industrin som helhet under de tre första kvartalen i år."

Spekulanterna har alltså tillåtits ha ett synnerligen stort inflytande på den ekonomiska utvecklingen. Regeringen har inte dragit de riktiga lärdomarna av denna lagerspekulation och dess ödesdigra verkningar, som måste vara att spekuleringen skall motverkas genom investeringskontroll. Ekonomin är en alltför allvarlig sak att anförtros kapitalisterna. I sitt nya ekonomiska program vill regeringen tvärtom ge statligt stöd till lagerökningar inom handel och industri, en åtgärd som direkt uppmuntrar till spekulering och som dessutom är ytterst tveklaktig ur konjunktursynpunkt. Lagren är inte för små för närvarande utan för stora i förhållande till marknaden. Produktion på lager kan betyda chanser att bibehålla sysselsättningen inom vissa näringsgrenar, men den kan också betyda att krisen förlänges. Helt säkert är att detta statliga stöd är en subvention till kapitalet.

Uraktlåtenheten att ingripa mot den kapitalistiska spekuleringen motsvaras av en direkt passivitet från de statliga och kommunala myndigheternas sida när det gäller investeringarna på viktiga fält, där en annan politik kunde ha bidragit till att hejda ökningen av arbetslösheten. Det är sålunda synnerligen anmärkningsvärt att de kommunala investeringarna minskats med 6,5 procent i volym 1970–1971, att de statliga affärsverkens byggnadsinvesteringar väntas minska under 1971, att såväl de statliga affärsverkens som de statliga myndigheternas maskininvesteringar väntas minska under 1971 och att de samlade bostadsinvesteringarna beräknas minska med 8 procent i volym mellan åren 1970 och 1971. På alla dessa områden har ju statliga och kommunala myndigheter ett helt bestämmande eller när det gäller bostadsproduktionen avgörande inflytande. Det rimliga borde vara att öka aktiviteten på dessa områden när den minskar inom det helt privata näringslivet och arbetslösheten därför växer. I stället har statliga och kommunala myndigheter länge fört en politik som tvärtom förstärkt kristendenserna och ökat arbetslösheten. Det är en märklig, men tydligen helt avsiktlig politik. I folkets intresse har den inte varit.

Nu har regeringen långt om länge insett att den måste göra något för att inte ännu mera förlora förtroende bland arbetarna. De åtgärder den föreslår kommer sent och är otillräckliga. Att bostadsstödet för barnfamiljerna byggs ut och att folkpensionärerna får ett tillskott är värt parti givetvis anhängare av, eftersom vi vid upprepade tillfällen krävt åtgärder i denna riktning. Vi kommer i vanlig ordning att granska de avgivna propositionerna och därefter framlägga våra synpunkter. Subventionerna och de ytterligare skattelättnaderna för företagen är vi däremot motståndare till. De innebär att man ännu en gång söker vältra över krisens bördor på arbetarklassen. Den får ta arbetslösheten. Den tvingas i sista hand betala skattelättnaderna och förmånerna till bolagen.

Statsministern sade i sitt inledningsanförande i dag att man måste förändra vad han kallar blandekonomin, dvs. det kapitalistiska samhället. Men vill herr Palme då klargöra för oss på vilket sätt regeringens ekonomiska krisprogram ökar arbetarnas inflytande? Jag kan inte se

annat än att man återigen satsar på de kapitalistiska storföretagen i det program som man har lagt fram.

De borgerliga partiernas förslag innehåller heller ingenting som på ett avgörande sätt kan säkra arbete åt de många som nu går arbetslösa. Man vill ha ännu större skattelättnader för företagen både genom slopande av arbetsgivaravgiften och genom ytterligare avdrag för investeringar. Samtidigt vill man alltså tillfälligt sänka mervärdeskatten på alla varor, även på utpräglade lyxvaror. Om vi jämför med vårt partis förslag att genomföra en bättre fördelning av skattebördorna genom att helt och permanent slopa mervärdeskatten på livsmedel, så ser vi att det borgerliga förslaget innebär stora skattelättnader för de grupper i samhället som har gott om pengar, som kan köpa dyra varor. Folkpartiledaren har ju också sagt att ett viktigt motiv för honom är att stimulera julhandeln.

De borgerliga partierna har länge krävt att de indirekta skatterna ytterligare skall höjas. Om de nu skulle få genom sitt förslag om att tillfälligt sänka momsen, hur mycket kommer den då att höjas med senare – i maj eller när man nu tänker sig? Vilka garantier finns för att inte höjningen blir större än den föregående sänkningen? Och hur inverkar det på levnadsstandarden för stora grupper när denna höjning kommer? Enligt de borgerligas eget erkännande blir det ju då en standardsänkning, som man alltså medvetet vill genomföra någon gång nästa år.

En avtalsrörelse har nyss genomförts som sannerligen inte inneburit stora förbättringar för lönarbetarna. Efter det vill de borgerliga partierna gå in och på ett avgörande sätt förbättra vinsterna för bolagen. Vad tror ni arbetare och tjänstemän säger om det, som fått kämpa hårt mot bolagens och Arbetsgivareföreningens nejsägeri? Sedan kan ni tala om att staten inte skall blanda sig i förhandlingarna på arbetsmarknaden. Det är ju det de borgerliga nu vill att den skall göra, och givetvis till bolagens fördel. Samma påpekande gäller i princip också regeringens förslag, även om det inte går lika långt.

Till de borgerliga partiernas intresse för åtgärder mot arbetslösheten bör det erinras om att moderaterna och folkpartiet helhjärtat slutit upp bakom den koncentrations- och snedlokaliseringspolitik som storfinansen och regeringen genomfört. Samma partier har inte endast stött den konservativa ekonomiska politik som regeringen fört utan krävt att denna politik med lättnader för bolagen och nedpressning av reallönerna och konsumtionen skulle drivas ännu hårdare. Deras ansvar för arbetslösheten är sålunda stort. I sak driver de nu samma linje. Det förvånande är bara att centerpartiet helt låtit sig sys in i denna storkapitalistiska säck. Det kan för övrigt inte karakteriseras som annat än politisk humbug när man hävdar att i nuläget lättnader på en gång kan ges åt de kapitalistiska företagen och åt konsumenterna, att man på en gång kan öka företagens profiler och massornas standard. Någon samhällsklass måste betala, och vi vet att det enligt de borgerligas mening inte skall vara kapitalisterna.

Herr Helén har återuppläckt Keynes och tror att man löser alla problem med underbalansering av statsbudgeten. Han borde gå vidare och upptäcka att vi nu har ett annat läge än på 1930-talet. Då var det arbetslöshet och fallande priser, nu är det arbetslöshet och inflation.

Försök att komma litet längre än till skolböckerna, herr Helén! Och vill ni läsa ekonomiska klassiker, så måste jag påpeka att Marx har en mycket bättre analys av konjunkturörelsens mekanismer än vad Keynes långt senare förmådde åstadkomma.

Enligt vårt partis mening är det trängande nödvändigt att åstadkomma en omfördelning av inkomsterna i samhället. Lönarbetarnas andel, barnfamiljernas andel, låginkomsttagarnas andel måste ökas på bekostnad av bolagens profiler, på bekostnad av de höga inkomsterna och de stora förmögenheterna. Den prisstegring som skett under sommaren och hösten har kraftigt minskat värdet av resultatet i årets avtalsrörelse. När matpriserna på åtta månader ökat med 10 procent, då känns det verkligen i familjernas budget; och matpriserna väntas nu öka ännu mer.

Det krav vi ställt i detta sammanhång är att mervärdeskatten på livsmedel helt skall slopas från den 1 januari. Motsvarande summa vill vi i stället ta ut genom skärpta skatter på stora förmögenheter och arv, på bolagsvinster, på de stora inkomsterna, på reklam osv. Vårt krav är alltså en ändrad fördelning av skattebördan. Maten skall göras 15 procent billigare, vilket framför allt gynnar barnfamiljerna och de lägre inkomsttagarna. I stället skall kapital och stora inkomster beskattas hårdare. Statskassan behöver medel att användas för kampen mot arbetslösheten.

Vi anser att rätten till ett meningsfullt arbete för alla människor måste säkras. Det handlar om en grundläggande mänsklig rättighet. Att göra den till verklighet är i det kapitalistiska samhället en kampfråga. Man kan inte acceptera att hundratusentals människor är arbetslösa, undersysselsatta eller engagerade i icke meningsfull verksamhet. Det framstår som alltmera vanvettigt att arbetslöshet och undersysselsättning ökar samtidigt som socialt och mänskligt viktiga områden på ett katastrofalt sätt försummas.

Viktiga sådana områden där det behövs ökade arbetsinsatser är räddningen av den yttre miljön, utbyggnad av barnstugor och annan kommunal service, bekämpande av krisen inom vårdsektorn, ökning och nyorientering av de sociala och socialmedicinska insatserna, åtgärder för att skapa ökad trafiksäkerhet och utbyggnad av den kollektiva trafiken, ökad yrkesutbildning särskilt för kvinnor och ungdom, skapande av bra och billiga bostäder, ökad satsning på ombyggnad och reparationer. På alla dessa områden behöver mycket uträttas. Här bör de som nu går arbetslösa sättas in. Ur social synpunkt handlar det inte om kostnader, utan om en bättre användning av tillgängliga resurser. Det samhälle som inte kan bereda sina medlemmar meningsfullt arbete är bankrutt.

På längre sikt behövs en helt ny lokaliserings- och näringspolitik med målsättningen att säkra full och effektiv sysselsättning åt varje län utan avfolkning. Första steget måste vara att bygga statliga basindustrier i de nuvarande avfolkningsområdena för att vända den ekonomiska nedgången och åstadkomma en blomstring av näringslivet. Det skall vara industrier grundade på modern teknik och inom områden som utvecklas – verkstadsindustri, elektronisk industri, kemisk och petrokemisk industri. Finansieringen bör ske med medel ur löntagarnas AP-fonder. Enbart den årliga tillväxten av dessa fonder möjliggör mycket stora insatser. De arbetande skall ha ett avgörande inflytande över dessa nya företag.

Vi tror givetvis inte att alla problem är lösta i och med att dessa

förslag skulle genomföras. Varaktig full sysselsättning kan, som jag redan konstaterat, garanteras först av en socialistisk planhushållning. Men dessa åtgärder skulle betyda att hundratusentals människor kan beredas arbete. Den politiska kampen för deras genomförande skulle ge ännu flera klarhet om att kapitalismen är otillräcklig och historiskt utlevad.

Fru talman! Ingen bestrider naturligtvis att den svenska ekonomin påverkas av vad som händer i andra länder. Men lärdomen av de negativa påverkningar som nu betonas borde ju vara att Sverige skulle söka minska banden med den kapitalistiska världsekonomin, som regelbundet drabbas av kriser, och i stället söka utveckla förbindelserna med den socialistiska världsekonomin som följer planhushållningens principer. I stället vill regeringen och de borgerliga partierna förstärka bindningen till de imperialistiska staterna genom att skapa "nära, omfattande och varaktiga förbindelser" med EEC. Denna uppbindning gar t. o. m. så långt att utrikesministern inför Europarådet hävdat att de europeiska staterna skall rädda dollarn. Samma ståndpunkt framförs av andra företrädare för regeringspolitiken, som menar att Sveriges och andra staters uppgift i den nuvarande valutakrisen är att fylla ut USA:s underskott. Sverige skall alltså enligt denna uppfattning stödja USA:s ekonomi som bl. a. har problem på grund av USA-imperialismens krigiska och brottsliga utrikespolitik. Det är inte särskilt klokt och det är heller inte neutralt.

En klokare politik vore att Sverige lossar banden till dollarn bl. a. genom att ta hem sitt guldförråd från USA och i stället placera det på Helgeandsholmen. Vidare genom att skaffa sig ett förråd av främmande valutor, som inte enbart är USA-dollar utan har en fördelning på olika valutor varigenom också kursförluster lättare kan undvikas. Och slutligen och framför allt genom att begränsa förbindelserna med EEC-staterna till det rent handelspolitiska området.

Det är på tiden att göra rent hus på både det handelspolitiska och det diplomatiska området med alla rester från det kalla krigets år som fortfarande finns kvar. Till de nödvändiga åtgärderna hör ett erkännande av Tyska demokratiska republiken och av Demokratiska folkrepubliken Korea. Det är orimligt och orimligt att regeringen istadigt skall vägra att låtsas om att dessa bägge stater existerar sedan många år. När USA nu fått erkänna Kinesiska folkrepublikens existens och dess närvaro i Förenta nationerna - en utveckling som alla fredsvänner måste hälsa med glädje - bör inte den svenska regeringen i de övriga erkännandefrågorna stå kvar som strutsen med huvudet i sanden.

Det finns ytterligare en sådan erkännandefråga som snabbt bör få sin lösning. Sverige erkänner fortfarande Saigonjuntan i Sydvietnam även om förbindelserna frusits ned. Detta är orimligt. Saigonjuntan representerar bara sig själv och USA:s intressen i Vietnam. Den är helt beroende av USA:s militära stöd. Saigonjuntan har verkligen inte "ett rimligt mått av självständighet utåt", vilket ju är en av minimiförutsättningarna för ett svenskt erkännande enligt regeringens tidigare deklARATIONER.

Därför måste Sverige upphöra att erkänna Saigonregimen. I Sydvietnam verkar en självständig och sydvietnamesisk regering - PRR. Den behärskar fyra femtedelar av sitt lands territorium. Den leder befrielsekriget mot de amerikanska angrifarna. Den har folkets stöd. Det måste

styrka det sydvietnamesiska folkets befrielsekamp om deras verkliga regering erkännes. Därför bör, fru talman, Sverige snarast erkänna Provisoriska revolutionära regeringen i Sydvietnam.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr statsministern PALME:

Fru talman! Enligt förhandsrecensionerna skulle det här bli något av en klang- och jubelföreställning för de borgerliga och deras nyvunna enighet. Och herr Bohman tog ju tillfället i akt att tala om mig som om jag huttrade och som om jag var sur, och han drog t. o. m. in Smälands ryttare i sammanhanget. Jag har faktiskt inga sådana känslor. Det skall möjligen vara någon sömnhet efter att ha hört detta sövande malande av huvudsakligen procedurfrågor i flera timmar.

Men jag skall gärna erkänna att det var något av eldig kavallerist över herr Bohman – en eldig kavallerist som äntligen hade lyckats kasta lasset om och bestiga den gamla ardennerhästen. Och till denna prestation skall jag uppriktigt gratulera honom, för det är naturligtvis en framgång för högerpolitiken.

Jag är inte det minsta sur över att de borgerliga har kunnat enas. Har man skilda uppfattningar, så är det bra om det skapas klara linjer. Men enligt min mening har detta enande skett dels på den ekonomiska ansvarslöshetens grund, dels på en högervridnings grund, och därtill skall jag återkomma. Men låt mig först plocka litet grand i periferin – sälunda ta upp någonting som herr Helén sade.

Herr Helén riktade kraftiga angrepp mot mig för att jag i TV skulle ha sagt att det behövs inga åtgärder – herr Helén direktciterade det två gånger – men att vi två dagar senare lade fram förslag om dessa omfattande åtgärder. Det är en ganska grav beskyllning. Om påståendet hade varit riktigt, skulle jag alltså i TV medvetet ha vilselett svenska folket, eftersom jag naturligtvis visste att det hade kommit långt i förberedelserna för de åtgärder som föreslogs ett par dagar senare. Men jag menade att förslagen skulle läggas fram för riksdagen. Jag skulle inte sitta och presentera dem i ett sedan länge förberett televisionsprogram. Den hänsynen till riksdagen skall man ta.

Detta angrepp hade varit allvarligt – om det hade varit sant. Men jag konstaterar att herr Helén inför kammaren gjorde ett rent falsk citat. Jag sade i stället att vi kommer tveklöst att sätta in åtgärder för att hävda sysselsättningen. Det har vi gjort, och det kommer vi att fortsätta att göra. Jag sade alltså precis tvärtom mot vad herr Helén försökte direktcitera mig från televisionen. Jag tycker att det hör till vanlig anständighet att herr Helén tar tillbaka denna beskyllning. Vi brukar ha litet bekymmer med citatförfalskare. Det är framför allt doktor Gormander som har varit ute på den galejan. Det vore synd om vi nu skulle få parhästar i doktor Gormander och doktor Helén.

Sedan var det också en annan sak som var nästan roande. I ett annat avsnitt av mitt anförande vände jag mig ganska skarpt mot de vänsterextremistiska grupper som finns i samhället, och jag sade att de

driver en destruktiv kritik mot det demokratiska systemet och att det ur det allmänna testuggandet och snömoset nästan aldrig framkommer några konstruktiva förslag. Men då uppsteg herr Bohman, som kände sig träffad, och anklagade mig för denna skamliga kritik mot det snälla högerpartiet! Det är ju en bekräftelse på den gamla sanning, som jag också var inne på i mitt anförande, nämligen att det finns vissa föreningsband mellan den yttersta högern och den yttersta vänstern. Det var kanske det undermedvetna som där bubblade fram hos herr Bohman och gjorde att han kände sig träffad. Det var alldeles onödigt. Vad jag sade var inte riktat mot herr Bohman. Jag har tillräckligt mycket att kritisera honom för ändå.

Men låt mig återvända till herr Helén, som här lanserade sig som en framträdande konjunkturpolitiker. Herr Helén började med att tala om regeringens oerhörda felbedömningar under den tidigare högkonjunkturen, då vi hade fört en för slapp finanspolitik och en för hård kreditpolitik. Det hade ekonomerna sagt. Ja, när man har tillgång till facit kan man naturligtvis i efterklokhetens intresse kritisera. Jag träffade häromdagen en framstående ekonom, som jag frågade vad man borde göra. Han svarade: Min uppgift är att kritisera efteråt, ty då vet man ju vad som står i facit. Det må man göra. Men herr Helén glömde att nämna att i detta den slappa finanspolitikens år lade folkpartiet i riksdagen fram förslag, som skulle ha inneburit en ytterligare försvagning av finanspolitiken med 916 miljoner för budgetåret och 2 185 miljoner för helt år. Och att gräva fram någon fackekonom som kan säga något gott om det torde definitivt överstiga varje folkpartists förmåga.

Det var litet av samma sak när herr Helén sedan fortsatte att tala om alla de felbedömningar som regeringen gjort under året. Det är klart att vi följde de internationella organisationerna, där man trodde på en konjunkturuppgång under slutet av året. Det var grundvalen för en optimistisk syn. När en sådan konjunkturuppgång inte kommer får vi sätta in åtgärder – det har vi sagt hela tiden.

Men jag har roat mig med – ja, om det var något nöje skall jag låta vara osagt – att titta litet grand på vad oppositionen sade, och det var verkligen inte mycket. Herr Bohman hade i den ekonomiska debatten sju punkter: de handlade om marginalskatter, enskilt sparande, besparingsutredningen och EEC. Inte ett ord om arbetslösheten. Den togs upp ibland. Man kan emellertid säga att det går att gräva fram uttalanden från oppositionen som stämmer med alla tänkbara konjunkturlägen vid olika tillfällen, och det gör det ju rätt så bekvämt. Men det väsentliga är att det just inte förekommit några allvarliga krav på lättnader. Man följde regeringens politik och kom med några förslag i marginalen. Man sade att vi skulle släppa investeringsfonderna, och det har vi gjort, att vi skulle sänka räntan, och det har vi gjort, och att vi skulle lätta kreditrestriktionerna, och det har vi gjort. Men någon annan finanspolitik kom man inte med.

Herr Färdin sade vid den ekonomiska debatten i mars: "När det så gäller finanspolitiken är vi fullt överens med finansministern om att vi måste behålla en stram politik under åtskillig tid framöver." Och när vi stod här i maj fjädrade sig nästan alla oppositionspartier med att säga: Vi

har en precis lika stram budget som regeringen. I mittenpartiernas gemensamma reservation om den ekonomiska politiken fanns ett konkret krav: en utredning för att begränsa den offentliga sektorns arbetskraftsbehov. Jag anser att om ni nu hade en annan och klokare bedömning än regeringen – vi hade vår och därför drog vi inte på hårdare i våras; vi drog på ganska hårt men inte hårdare ändå – så skulle ni väl ha förordat en annan politik. Annars har ni ju en mycket cynisk uppfattning. Det skulle ju betyda att ni med öppna ögon gick in i den här situationen. Men tittar man på förslagen till riksdagen så finner man att det är små marginella justeringar ni föreslagit. Och när vi sedan under sommarmånaderna drog på hela arsenalen stod ju oppositionspartierna som passiva iakttagare; då drog vi på hela den selektiva politiken.

Det tillhör mytologin här att regeringen ingenting har gjort förrän den 14 oktober, då riksdagen samlades och vi kom med en stencil; jag trodde stenciler var något ärofullt efter gårdagens stencil, men det gör detsamma. Alla de åtgärder som jag redovisat har vi alltså dragit på. Område efter område har vi gått igenom för att se vad man kan göra. Försvarets område: byggnadsobjekt har tidigare lagts för 115 miljoner, industribeställningar till TEKO-industrin för 30 miljoner. På socialdepartementets område har byggnadsarbeten startats vid ungdomsvårdsskolor och vårdanstalter. Regeringen har delat ut lån till daghem i förskott för att de skulle komma åt dem tidigare. På kommunikationsdepartementets område har affärsverken lagt ut extra industribeställningar för 25 miljoner, investeringar i affärsverk har tidigare lagts, t. ex. i televerket 70 miljoner. På vägområdet anvisade riksdagen i våras 225 miljoner för beredskapsarbeten utöver de ordinarie anslagen. Regeringen har låtit AMS och vägverket starta vägbyggande som beredskapsobjekt för ytterligare 310 miljoner. Det gör ett extra vägbyggande på en halv miljard i år. På skolområdet har investeringsramen för skolbyggandet ökat i två etapper med 100 miljoner. 5 000 nya elevplatser har inrättats vid yrkesinriktade studievägar på gymnasiet. På handelsdepartementets område: TEKO-beställningar för 20 miljoner, påslag för exportfrämjande åtgärder för glas- och TEKO-industrin. På inrikeshuvudtitelns område har anslaget till beredskapsarbeten utöver 14-oktoberpaketet ökat med 425 miljoner och till den ökade arbetsmarknadsutbildningen med 75 miljoner kronor. På industridepartementets område har Vattenfall fått bygga distributionsanläggningar och annat för närmare 40 miljoner kronor. Därtill kommer en rad smärre byggnadsobjekt på fastighetsfonden för 80 miljoner. Detta är bara sådant som går utöver allt det andra som jag redan nämnt här i dag. Det har vi hållit på med i sommar, då det inte hördes något från oppositionen. Det finns naturligtvis ett slags principiell ideologisk förklaring till det, som herr Bohman i dag i sin glädje utvecklade: Det här är ju tillfälliga arbeten, det är inte någonting permanent. Det låg något nedlåtande i det han sade om arbetsmarknadsutbildning och beredskapsarbeten. Men om vi i en konjunkturavmattning satsar 500 miljoner kronor extra på vägarna, är de människor som bygger dessa vägar inte sämre än de som bygger på ordinarie anslag. Om vi får tillfälle att röja upp med reningsverk och miljövårdsanläggningar för beredskapspengar är de människor som bygger dessa anläggningar inte

sämre än de som bygger andra. "Tillfällighetsarbetare"! Nej, det är människor som gör ett nyttigt produktivt arbete för vår gemensamma framtid.

"De som går i utbildning är egentligen arbetslösa"! Ja, men titta då på vår arbetsmarknad! Vad är det fråga om och vilka är det som har svårt? Det är ungdomar som inte har någon utbildning alls. Nu får vi chansen att ge dem en yrkesutbildning, så att de kan känna sig hemma i industrin på ett annat sätt. På bara en månad kom ytterligare 28 000 kvinnor ut på arbetsmarknaden. Utbildningsinsatserna gör att de kanske efter många år i hemmet får en chans till en yrkesutbildning, innan de träder ut på arbetsmarknaden.

"Tillfälliga åtgärder av beredskapskaraktär"! Nej, det är sätt att bygga en bättre framtid, sätt att utnyttja en ledig kapacitet för att stärka vår långsiktiga ekonomi.

Det är inte konstigt att ni tycker att regeringen ingenting har gjort, eftersom det är just mycket sådant som vi har gjort men som för en högerfilosof ter sig som något konstigt, när man i stället kan sänka skatten för bolagen och för de högre inkomsttagarna.

Så kom herr konjunkturfilosofen Helén och undervisade oss på ett för honom nytt område. Han sade att det här med Wigforss och Keynes hade vi egentligen inte begripit. Det är inte alls så att vi fört något slags försiktig tjugotalspolitik. Det var det 1920-talets borgerliga regeringar som gjorde – de förde en försiktig politik. Då sade vi, att nu skall staten sätta i gång allmänna arbeten och låna pengar till det genom att öka budgetunderskottet. Det var den nya sysselsättningspolitiken i ett nötskal, och det gör vi nu. Vi arbetar med ett underskott i statens budget som ökar. Det är riktigt – det skall öka. Det är oerhört mycket större än vad finansministern gick ut med vid årets början. Det är i dag uppe i fyra miljarder, och det kommer säkerligen rent automatiskt att öka innan detta budgetår är över – den gissningen gör jag på grundval av tidigare erfarenheter. Det underskottet uppstår bl. a. på grund av en kraftig förstärkning av arbetsmarknadspolitiken. Men det är åtgärder som snabbt ger effekt och som vi i ett annat ekonomiskt läge snabbt kan dra tillbaka. Däremot är vi försiktiga med att låna – att man lånar är innebörden av ett budgetunderskott – till långsiktiga utgiftsåtaganden. Vi går inte ut och lovar en rad på sikt kostnadskrävande reformer eller skattesänkningar i ansvarslös förhoppning om att det kan vi nog låna till också nästa budgetår och det därefter och det därefter. De konsumtionsstimulerande åtgärder vi föreslagit är en tidigareläggning av reformer som ändå skulle ha kommit: en förbättring för pensionärerna och för barnfamiljerna.

Men hur vill de borgerliga använda ett i dag motiverat budgetunderskott? Jo, till skattesänkningar! Därmed vill man stimulera konsumtionen. Men stimulerar man konsumtionen på det sättet går en del omedelbart till importvaror, och det skapar inga sysselsättningstillfällen här hemma. Vi vill stimulera konsumtionen först och främst genom att skapa sysselsättningstillfällen här hemma som ger folk inkomster och därmed möjligheter att köpa mer. Det var bl. a. detta vi lärde oss av Wigforss, och det är det vi tillämpar nu. Då växer budgetunderskottet, och det är i och för sig klokt i dagens läge. Men det finns naturligtvis en

gräns för hur långt man kan späda på ekonomin.

Med all reservation för att prognoser är svåra att göra och för att man många gånger blir bränd visar konjunkturinstitutets bedömning att vi nästa år får en produktionsökning på en bit över tre procent, en ökning av den privata konsumtionen med 3 à 4 procent och en ökning av sysselsättningen till 1970 års nivå.

Det är alltså prognosen för 1972. Om vi utgår ifrån att den håller och sedan spär på med ytterligare 4 miljarder kronor eller mer, vad händer då? Det blir en överlikviditet, som medför en ökad import, varigenom det bytesbalansöverskott raseras som vi har lyckats bygga upp. Redan med vår politik får vi ett mindre underskott i betalningsbalansen, och med de borgerligas förslag skulle underskottet dramatiskt öka.

Vi vet att när konjunkturen går uppåt ökar importbehovet i den svenska ekonomin. Näringslivet vill bygga upp sina lager och skaffa maskiner. Enligt de borgerligas filosofi skulle vi gå in i den konjunkturuppgången med ett kraftigt underskott i betalningsbalansen. Vill vi undgå det, får vi dra till med en stenhård kreditpolitik. Det räcker inte ens med finanspolitiska åtgärder. Sådant är de borgerligas förslag samtidigt som herr Bohman påstår att inflationen lurar om hörnet.

Jag är inte beredd – det är innebörden i ert förslag – att med berätt mod driva ut detta land i någonting som kan bli en mycket allvarlig valutakris. Det är då inte fråga om små justeringar inom ramen för flytande växelkurser. Jag vill inte vara med om att stimulera en så hög likviditet i vår ekonomi att vi, när konjunkturen går upp och påfrestningarna på vår valutabalans kommer, hamnar i en krissituation. Det är bortom all partipolitik och med djupt allvar som jag säger detta. Den situationen hoppas jag att vi skall kunna frälsa er ifrån, särskilt när läget är sådant att vi har för hög arbetslöshet. Ändå har vi den högsta sysselsättningen i världen bland den vuxna befolkningen, och prognoserna tyder på att vi nästa år skall vara tillbaka till 1970 års nivå. Varför skall vi då med berätt mod förstöra vår ekonomi?

Man frågar sig vad orsaken är till detta. Moderata samlingspartiets motivering förstår jag väl, men vilken är centerpartiets motivering? Det väsentliga i de borgerligas paket är en sänkning av momsens med 4 procent. Vårt paket innebär en påspädning med 2 miljarder kronor, och det borgerliga förslaget betyder ytterligare 3,5–4 miljarder kronor. I dag fick vi reda på att varje parti dessutom kommer att tråda sin egen vals. Centern begär ökade barnbidrag, ökade väganslag m. m. Då blir allt ännu värre.

Hur kan man försvara ett sådant handlande? Herr Fälldin försöker inte motivera det, och jag förstår honom. När herr Fälldin intervjuades i Dagens eko i radion i samband med att centern hade kommit med sitt paket frågade reportern: "Om ni gör en bedömning i dag, bedömer ni det då som budgetmässigt möjligt att sänka momsens?" Herr Fälldin svarade: "Under inga förhållanden finns det utrymme enligt min mening för en femprocentig sänkning ovanpå det här." Det var ovanpå centerns förslag, som partiet nu står fast vid.

Vad som sedan har hänt är att han också har fått hela vårt förslag på 2 miljarder, och så prutar han visserligen 1 procent men lägger 4 procent

ovanpå det. Det är komplett i strid med vad centern sade för ett par veckor sedan.

Likadant säger man i motionen, att huvudvikten i ett åtgärds paket måste läggas på de mera direkt sysselsättningsstimulerande åtgärderna. Men huvudpunkten i det borgerliga papperet är en momssänkning på 4 procent. Man säger att det här naturligtvis är en nöt att knäcka och att ingen vet hurudan utvecklingen blir; ingen vet nu hur länge åtgärderna skall ligga kvar, och det är därför meningslöst att räkna.

Det är just en fin konjunkturpolitik! Man måste väl ändå göra en konjunkturpolitisk bedömning. Man kan helt enkelt inte hålla på att plocka moms och arbetstagaravgifterna av och an från månad till månad. Om sju månader är man uppe i 3,5–4 miljarder kronor. Säkerligen tar det en månad, och sedan kanske en månad till, och då slipper man säga att det ligger någon tanke bakom. Men det här, som absolut skulle kräva en mycket hård priskontroll, kan man inte ändra vecka för vecka. Man beskyllde på sin tid folkpartiet för kvartalspolitik, och vi skall väl inte gå tillbaka till en månads politik.

Herr Fälldin sade, att detta var en procedurfråga. Jag hade oerhört svårt att följa det resonemanget, men förslaget gick på sätt och vis ut på att det var v å r t fel att centern hade hamnat i knäet på högern – nu moderaterna; det var bråttom, och man måste vidta åtgärder snabbt. Ja, men när skulle snabba åtgärder kunna sättas in i det där paketet som kom i går? Att man kan behandla ett sådant paket utan att ta någon som helst hänsyn till de andra åtgärder som föreslås och utan att binda sig för dem, kan jag förstå om man uppfattar det som ett alternativ till regeringsförslaget, men om det bara ligger ovanpå, måste man ju ha en samlad bild. Man kan inte isolera det förslaget från övriga åtgärder. Och hur mycket snabbare skulle det kunna gå med proceduren?

Så hade herr Fälldin ytterligare en motivering, nämligen att det är en stor framgång att moderaterna nu accepterar en aktiv konjunkturpolitik. Herr Fälldin anser sig sålunda ha gjort en historisk insats genom att ha fått moderaterna att gå med på en pakettlösning för att bekämpa arbetslösheten, men det är litet tunt ändå för att försvara en ny politik av samarbete med moderaterna. Jag undrar om herr Fälldin är på det klara med vad han har varit med om. Moderaterna kan självfallet vara med på en aktiv konjunkturpolitik, om den nämligen består i en sänkning av företagens skatter och banar väg för den skattesänkning för högre inkomsttagare som moderaterna alltid har kämpat för. Tacka för det! Det var intressant att veta att man här har kopplat på en momssänkning på 4 procent och en sänkning av arbetsgivaravgifterna på 2 procent. Herr Hermansson har rätt i att detta är att komma i efterhand och försöka justera resultaten av avtalsrörelsen, som har kommit för högt, och det skall inte staten göra.

Herr Bohman sade att en stor framgång var att man fått de andra partierna att skriva på att det skulle företas en förutsättningslös utredning om skattepolitiken och en indexreglering av skatterna. Om detta var en stor framgång för moderaterna, måste det alltså vara en framgång för den gamla högerskattepolitiken – annorlunda kan inte uttalandet tolkas. Och där sitter Fälldin i högerburen.

Vad är det då som skiljer oss? Om man har en avvikande uppfattning är det lika gott att man redovisar den.

Vårt synsätt präglas enligt vår mening av omsorg om vår framtida ekonomiska balans. De borgerliga vill utöver de kraftiga stimulansåtgärder som redan vidtagits försvara statens finanser med ytterligare 4 000 miljoner kronor genom att sänka skatten för företagen och genom att öka konsumtionen. Vi är alltså inte beredda att ta ansvaret för en sådan ekonomisk politik. Ni vill sprida ut denna väldiga stimulans över hela fältet. Vi vill att åtgärderna skall inriktas på att hjälpa dem som mest behöver stöd, dem som inte har arbete, barnfamiljerna, pensionärerna.

De borgerliga litat till andra åtgärder. Om bara företagen får tillräckligt stora skattesänkningar och konsumtionen stimuleras skall marknadskrafterna se till att de arbetslösa bland de äldre, kvinnorna och ungdomarna får arbete. Det är inte så. Jag kan påstå att marknadskrafterna inte har löst deras problem hittills; tvärtom har de i viss mån skapat dem.

Gynnar en momssänkning och en avskaffad arbetsgivaravgift våra svårast drabbade regioner och befolkningsgrupper? Bland dem som i september var anmälda arbetslösa var en tredjedel över 60 år. De äldre var en stor grupp av arbetslösa även under förra årets högkonjunktur. Att vi hade inflation och stor efterfrågan på arbetskraft löste inte deras problem. De företag som ni vill ge skattelättnader anställde inte de äldre, trots att företagen hade goda konjunkturer. Trots att företagen var lönsamma, betraktades de äldre som olönsamma, och det var nödvändigt för samhället att gå in med en lagstiftning. Den gick moderaterna delvis emot. Men ingen tror på att man kan ta bort en miljard av företagets skatter med motiveringen att man därmed avskaffar en arbetslöshet som till en tredjedel utgöres just av äldre människor över 60 år.

Eller ta en arbetslös i Norrland! Hur mycket jobb får han, om momsens sänktes eller arbetsgivaravgiften tas bort för de stora företag som i huvudsak är lokaliserade till Syd- och Mellansverige? Eller ta rent konkret de företag som är där uppe, de som arbetar med malmen och skogen. Det är dem som sysselsättningen i Norrbotten beror på. När importörerna av malm och massa utomlands avvecklar sina lager och inte ens tar dit kvantiteter som de beställt, då hjälper det inte med en konjunkturstimulans i Sverige. Det hjälper inte de företag som utgör ryggraden i hela Norrlands försörjning. Då går vi in för att försöka hjälpa dem att klara en lageruppyggnad tills konjunkturen vänder. Då ger vi dem ett rejält handtag genom att försöka styra dit lån så att de kan bygga ut inför bättre tider. Då hjälper vi dem, om de följer den kloka regeln att investera under lågkonjunktur.

Hur påverkas dessa företag av moms och sänkt arbetsgivaravgift? Det är de strukturproblem i Norrlands inland som herr Fälldin talade så vackert om, men mot bakgrunden av vad som har hänt var det nästan patetiskt. Här har ni nu lagt er ombord med ett program att sänka momsens och arbetsgivaravgiften och därmed försvara statens ekonomi med 4 miljarder. Dessutom framför ni ett skattesänkingsprogram som väckt jubelrop hos moderaterna. Genomför det då!

Hur mycket pengar blir det då över för att stödja kommunerna inom

fattiga delar av landet, som staten kunde göra? Hur mycket pengar blir det över för att stödja regionerna? Vad är det för mening med att uppställa stora och vackra befolkningstal: så och så mycket folk skall det bo på olika platser? Visst kan vi göra det! Det ser vackert ut på papperet, men om man gör sig av med pengarna, så att man inte har några medel att sätta in för att hjälpa till att uppnå de befolkningstalen, vad gör man då?

Det som herr Fälldin sade om strukturrationaliseringens problem var i och för sig vackert, och jag tror att det är ett av våra verkligt stora samhällsproblem, men hans uttalande var ett maktlöst ropande ur högerburen – efter vad vi har hört i dag.

Dagens arbetslöshet måste bekämpas med en rad olika åtgärder. Låt mig ta några exempel till. När konjunkturen går ned är det kvinnorna, de handikappade och befolkningen i skogslänen som drabbas hårdast. Dem hjälper vi inte med generella metoder. Dem måste vi hjälpa direkt. Under alltihop ligger ständigt strukturproblemen, och vi måste således försöka gripa oss an arbetslöshetsproblemen så att vi också kan klara något av strukturproblemen – det är något av vår filosofi. Det är bakgrunden till den selektiva politiken, som den kallas, dvs. de direkt sysselsättningsstödjande åtgärderna, och det är därför vi inte går in för det här allmänna spridandet av köpkraften. Därigenom får vi möjlighet att gemensamt besluta var beredskapsarbetena skall sättas i gång – nämligen där folk är arbetslösa och där det finns någonting positivt att göra – var byggandet skall öka, vilka industribeställningar som skall tidigareläggas. Då vet vi att de grupper som har det besvärligast får stöd till sin sysselsättning, och vi kan rikta in utlåningen på de mindre och medelstora företagen, på de expansiva industrierna och på de branscher som befinner sig i ett omställningsskede. Då kan de få ett framtidsinriktat stöd.

I grunden finns något av en ideologisk skillnad. Vår politik bygger på principer och värderingar som vi sedan länge företrätt – alltsedan 1930-talet – i strid med de borgerliga. Nu säger ni: vi är med om en aktiv arbetsmarknadspolitik. Men ni handlar tvärtemot! Där finns den borgerliga inriktningen på konsumtion, bl. a. herr Heléns ständiga tal om julhandel. Där finns också socialdemokratins satsning på långsiktiga industriinvesteringar. Där finns den borgerliga uppfattningen att insatserna skall spridas generellt: till både lönsamma och icke lönsamma företag; både till människor med en slant på banken och till dem som aldrig har en chans att få låna på bank. Vi koncentrerar våra insatser till de utsatta grupperna i samhället.

Slutligen är det ingen människa som vet om de borgerliga skattesänkingsförslagen får någon effekt – i varje fall är det en högst osäker effekt, men däremot är riskerna stora för importspridning och mycket annat. Våra åtgärder får effekt direkt för hundratusentals människor.

Det här är en principiell skillnad och den kunde vara värd att diskutera om man hade ungefär likvärdiga alternativ och sade: Så här mycket är vi beredda att satsa och vi vill sätta in de insatserna på det och det sättet. Men så är det inte. Ni vill i stället ovanpå en belastning av ekonomin som nu är uppe i 7 miljarder kronor – sanningen bakom herr Heléns litet erbarmliga tal om Thorsson och 1920-talet är att vi nu har satsat hårdare än under någon tidigare konjunkturavmattning på att stimulera ekono-

min – lägga 3,5–4 miljarder kronor plus en sänkt ränta plus låneexpansionen plus stora löften om skattesänkningar i framtiden. Det är enligt min mening icke förenligt – och det är trots allt den viktigaste skillnaden i dag – med ansvaret för Sveriges ekonomi. Vi skall satsa på att häva arbetslösheten, öka sysselsättningen, men vi skall slå vakt om slagkraften i vår ekonomi. Vi skall inte med öppna ögon rasa in i en inflation. Vi skall inte med öppna ögon bädda för en försämring av bytesbalansen och för en valutakris. Vi skall lösa frågan om dagens åtgärder så att vi står bättre rustade i morgon. Där ligger kanske den avgörande skiljelinjen.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Fru talman! Först några ord om industri- och kroppsarbetarna, som statsministern berörde i sitt huvudanförande. Det är en i mitt tycke mycket glädjande deklaration som statsministern gjorde. Jag vill till det bara säga att statsministern och hans parti får ett bra tillfälle att ge uttryck för dessa värderingar vid behandlingen av en motion på detta område som jag har avlämnat till årets riksdag.

Får jag sedan anföra att det skulle vara ett tecken på att man angriper dessa frågor med allvar om vi kunde ena oss om att sopa undan den kvardröjande felaktiga värdering som tar sig uttryck i att just kroppsarbetarna skall vänta till 67 år med att få sin pension. Det är rimligt att vi tar bort en sådan värdering och lagstiftningsvägen låter 65 år få gälla som ålder för rätt till full pension.

Eftersom min tid är mycket begränsad vill jag sedan bara framföra några randanmärkningar med anledning av statsministerns senaste anförande. Rent allmänt vill jag säga att det är bättre att stämma i bäcken än i ån. Jag ser verkligen, herr statsministern, ingen fördel i att låta den utveckling vi nu har fått gå vidare och låta fler människor bli arbetslösa och därefter med olika punktinsatser försöka få dem i arbete igen.

Sedan kan man naturligtvis stå upp och anmärka att om vi nu gör en generell insats, t. ex. tar bort arbetsgivaravgiften, så kommer det både onda och goda till del, både rika och fattiga. Vidare kan man säga: Vad betyder detta i de svagare regionerna?

Hur är situationen egentligen? Hur ofta är det inte i dessa regioner man hittar underleverantörerna till de stora. Vilka är det som får känna av det när de stora får svårigheter? Man stryker orderingången till underleverantörerna och där får vi problemen. Det är bara att notera de vittnesbörd som ständigt kommer fram.

Är det egentligen något fel i att man i denna konjunktursituation, där företagen dels upplever en ren konjunkturreffekt, dels upplever struktur-effekter, ger dem ett handtag jämnt över så att de får ytterligare tid på sig att se över hur man skall angripa problemen och går stärkta ut ur svårigheterna? Är det icke till fördel att den vägen öka företagets förmåga att bibehålla så många sysselsatta som möjligt?

Visst har vi importrisker. De finns med i de av regeringens egna förslag som redan är utlösta, t. ex. stimulansen till maskininvesteringar. Ofta verkställs sådana investeringar genom import. Visst påverkas importen den vägen, men jag säger utan vidare: Om importen är ägnad att förbättra läget inför framtiden skall man inte tveka att tillfälligt ta en underbalan-

sering, ty då går man starkt ur situationen. Vi har visserligen byggstimulansen som i huvudsak ger svensk sysselsättning, men om vi genom generella åtgärder får detta nya intresse och företagen bygger upp sin styrka så är en sådan tillfällig påfrestning ingenting att vara rädd för. Däri ligger en fördel om man genom att vi ökar byggstimulansen kan gå starkta ut ur dagens svårigheter.

Här står landets statsminister och säger utan vidare att sju månader är realistiskt att räkna med. Här försöker man alltså ena timmen i sina kommentarer göra gällande att indikationer från konjunkturinstitutet visar att vi är på väg upp. Andra timmen står statsministern här och säger att det är rimligt att räkna på sju månaders sikt. Om man i regeringen räknar med att vi skall ha kvar denna lågkonjunktur i sju månader, är detta ett ytterligare skäl för att sätta in kraftfulla åtgärder.

Inga detaljresonemang i världen kan ändra fundamentala fakta. Vi har under sommaren i föredrag, på kongresser osv. noterat utvecklingen och markerat att åtgärder borde vidtas. Vi väckte våra motioner och regeringen gjorde en presskommuniké. Vid remissen av motionerna framhöll jag för min del att det under inga förhållanden får hända att partierna gräver ned sig i sina skyttegravar -- här krävs det en bred lösning.

Jag respekterar till alla delar att statsministern i stor utsträckning tar ledning från sitt parti. Jag upplever det för egen del som en självklarhet att i stor utsträckning vägledas av vad de beslutande instanserna i vårt parti säger. Men jag säger samtidigt att man ibland kommer till vissa situationer, där man har en skyldighet inte bara mot partimedlemmarna utan framför allt mot alla de människor som är oroade av denna situation att inte först och sist visa den egna flaggen utan verkligen försöka gå in i en diskussion.

För att markera det avstod jag i denna debatt från att granska de andra förslagen och inbjöd till bred diskussion. Vad har hänt? Socialdemokraterna, regeringspartiet, har icke velat göra något för att få i gång denna diskussion. Det är en procedurdiskussion, säger statsministern. Ja, är det en procedurfråga att man bryter ut det som är möjligt att göra nu och behandlar det med förtur?

Beträffande den finanspolitiska bedömningen måste väl regeringen känna till vilken finanspolitisk påfrestning dess eget paket medför. Ta med den i beräkningen, så skall ni finna att denna bedömning går att dela! Jag har för min del när regeringen och regeringspartiet inte velat diskutera inte tvekat att fortsätta debatten.

Jag upprepar: Jag står för innehållet i den kommuniké som utfärdades i går. På samma sätt som när vi resonerat oss samman med socialdemokraterna står jag min vana trogen inte efteråt och värderar och granskar -- jag överläter det åt de andra. Ursprungshandlingarna är kända, innehållet i den gemensamma kommunikén är också känt. Andra kan granska innehållet.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Herr statsministerns polemik riktade sig dels bakåt, mot den konjunkturbedömning vi på vår sida gjorde och dess förhållande till

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

verkligheten, dels framåt, mot vad som nu skall göras. Jag skall försöka att ägna mig huvudsakligen åt det viktiga, dvs. det som syftar framåt, men jag måste först ta upp två saker.

Med anledning av att herr statsministern säger att vi inte skulle ha varnat i tid och inte skulle ha gjort en konjunkturbedömning som svarar mot verkligheten, vill jag hänvisa till vad jag sade i denna kammare den 19 januari i den stora allmänpolitiska debatten:

En konjunkturavmattning har redan börjat märkas. Regeringens politik har försatt oss i ett besvärligt läge. Vi kommer att särskilt inrikta oss på vad som kan göras för att mildra de växande svårigheterna på arbetsmarknaden, som med all sannolikhet blir särskilt besvärande inom byggnadssektorn samt för äldre löntagare.

Jag upprepade detta med växande styrka den 22 mars, den 19 april, den 4 maj, den 18 juni, den 9 juli och den 24 augusti. Den 19 maj sade de tre oppositionspartierna i en gemensam reservation i finansutskottet följande:

”Vad som nu främst oroar är ökningen av arbetslösheten. Med hänsyn till de säsongmässiga variationerna i arbetskraftsefterfrågan kan man befara att arbetslösheten blir mycket omfattande under vintern 1971/72, om inga särskilda åtgärder vidtas. — — — Det finns emellertid samtidigt under alla förhållanden anledning att räkna med en ganska långvarig avmattning i den ekonomiska aktiviteten, om ytterligare lättnader inte vidtas i den ekonomiska politiken.”

Vår bedömning stämde alltså med verkligheten — tyvärr.

Sedan gjorde herr Palme ett stort nummer av det referat som jag gav av hans TV-intervju den 12 oktober, då enligt min uppfattning statsministern hävdade att det inte behövdes några åtgärder utöver vad regeringen redan har gjort. Jag var då i Amerika, men jag har fått intervjun refererad och har en utskrift av den som jag läst både nu och tidigare. Under hela intervjun tillbakavisar statsministern oavbrutet intervjuarnas frågor om det behövs några åtgärder. I slutet av intervjun säger statsministern att *om* regeringen anser — syftande på framtiden — att det behövs något, så skall den göra någonting.

Det här var i ett improviserat avsnitt av mitt anförande, beroende på att statsministern bröt mot debattreglerna och gick upp först. Om detta framstod som ett direkt citat, så ber jag om ursäkt. Jag tror däremot inte att jag behöver befara att statsministern kommer att be om ursäkt för alla de ovederhäftigheter som fanns i hans anförande.

Det viktiga är nu vad som skall göras. Herr Palme låtsas för hundrade gången att konjunkturuppgången står för dörren, men konjunkturinstitutets rapport ger ju mycket litet stöd för en sådan uppfattning. I själva verket är prognosen för industrisysselsättningen under 1972 ogynnsam. Mätt i timmar räknas den till 95,5 i jämförelse med talet 100 för 1971. På grund av arbetstidsförkortningen blir den mätt i antalet anställda något högre -- 98,8 mot 100. Det visar att generella åtgärder med kraftig verkan fortfarande behövs.

Herr Palme ironiserade i sin replik över kravet på uppmärksamhet över konjunktrens utveckling som gjorde att både herr Fälldin och jag redovisade behovet av att månad för månad följa utvecklingen. Men det

är ju just denna uppmärksamhet på förändringen i läget som ni har missat, och vad herr Palme uppenbarligen är orolig för är att regeringen än en gång skall misslyckas. Han anser att det skulle bli så förfärligt svårt att strama åt igen, när det ögonblicket kommer, och att stora budgetunderskott nu med nödvändighet skulle leda till inflatorisk utveckling senare. Detta är ingenting annat än ett förord för en helt orörlig ekonomisk politik. Om man av rädsla för att inte kunna strama åt när det behövs avstår från att späda på köpkraften medan arbetslösheten är stor, då har man ju avsvurit sig den aktiva konjunkturpolitiken, och då blir den lätt karikerade bilden av herr Palme som en pånyttfödd 20-talspolitiker befogad. Men nog hörde väl herr Palme tydligt att det fanns vissa inslag av skämt i den jämförelsen?

Det finns en förklaring till herr Palmes inställning här i dag. Den regering som han själv leder har vid flera tillfällen visat att den inte klarar uppgiften att anpassa konjunkturpolitiken till själva verkligheten. Vi kommer, nu liksom tidigare, att driva på. Vi har gjort den avvägning som vi finner motiverad. Det är kraftiga åtgärder därför att människorna som drabbas av arbetslösheten helt enkelt inte accepterar att de som har ansvaret för den ekonomiska politiken i landet inte skulle göra det som är nödvändigt att göra. Det blir historikernas uppgift att sedan bedöma vilken effekt de olika förslagen skulle ha kommit att få. När vi nu har det så förträffligt att det finns nationalekonomer som inte yttrar sig förrän de tittar i facit, så kommer både vi och regeringen att bli betygsatta. Men, som herr Fälldin sade, vi har gjort vår bedömning och vi står för den. Vi tror att man först om dessa generella åtgärder genomdrivs kommer att kunna trygga sysselsättningen. Och att minska arbetslösheten är verkligen värt mödan och besväret att höra herr Palmes otidigheter.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Fru talman! Jag vill först rikta kammarens uppmärksamhet mot statsministerns minst sagt försåtliga sätt att argumentera. Först kallar han mitt parti för högern – det tar tydligen lång tid att lära i kanslihuset. Sedan antyder han att det är fråga om "yttersta högern", och så gör han gällande att det alltid har förelegat föreningsband mellan yttersta högern och yttersta vänstern. Därpå slår han sig för sitt bröst och talar om citatförfalskning. När han själv sysslar med verklighetsförfalskning! Det är beklämmande, herr Palme, och det slår tillbaka mot herr Palme själv.

Hela argumentationen mot oss i övrigt för passivitet under året tyder också på att man inte läser innantill i kanslihuset. Läs reservationen i finansutskottet! Där upptas olika punktåtgärder för att komma åt den arbetslöshet som vi redan i våras varnade för. Läs de uttalanden som jag gjorde i juni, i juli, i augusti och i september! Och så blir vi beskyllda för passivitet. Vad kunde oppositionen göra under den tiden mer än att göra uttalanden? Vi är hänvisade till att kritisera och att göra uttalanden. Det första tillfället vi hade att åstadkomma något konkret var när riksdagen började och då utnyttjade vi en undantagsbestämmelse för att lägga fram våra motioner.

Passiva har vi inte varit. Det är regeringen som varit passiv och avvisat alla generella åtgärder som regeringen alltid gör så fort de generella

åtgärderna får positiva konsekvenser för konsumtion och enskilda människor. Men när det gäller att höja skatterna, då avvisar man inga generella åtgärder, då använder man dem gärna för att påverka konjunkturerna. Men när konjunkturerna svänger åt andra hållet, då har man inget till övers för generella metoder.

Vad skall nu göras? Jo, man måste handla, inte bara hoppas, hoppas på att det så småningom skall bli bättre. Jag är rädd för inflation, säger statsministern. Ja, vem är inte rädd för inflation? Därför gäller det att vidta sådana åtgärder som man kan häva omedelbart då konjunkturen svänger. Ni har varit rädda för inflation säger ni. Ni har avstått från att handla i ett läge som successivt har förvärrats. Varje steg som vidtagits av regeringen har varit ett steg i efterhand, när utvecklingen tenderat att löpa förbi er, då ni har tvingats att göra någonting. Varje uttalande har ackompanjerats av orden: Det finns ingen anledning till oro. Konjunkturen kommer att vända. Ni har handlat mot alla råd från den ekonomiska expertisens sida, och sedan gör herr Palme gällande att en av anledningarna till att han var "sur" i dag över att oppositionen enats om ett paket var att det var "ansvarslöst". Då skall beskyllningen för ansvarslöshet riktas mot många andra, mot den samlade ekonomiska expertisen, mot LO:s ekonomer, mot LO:s egen ordförande som har förordat åtgärder av generell natur för att få i gång efterfrågan och stimulera investeringar.

Hur känns det egentligen -- ibland undrar man det -- hur känns det att alltid ha rätt, herr Palme, att alltid känna, alltid tycka att man har rätt? Gör det inte ont ibland, om ni någon gång tänker på de misstag som även herr Palme och regeringen gjort i det förflutna? Gör det inte ont att gå ut och tala om att "vi har rätt", att "vi vet bättre än alla andra" när man ändå borde vara medveten om sitt ansvar för den inflationistiska utveckling som är en av orsakerna till det läge som vi i dag befinner oss i? Läs Assar Lindbäck och läs andra av era partivänner som kan ekonomi! Finansministern skrattar. Är det av förtjusning över vad Assar Lindbäck säger, eller ligger det någon sorts ringaktning av Assar Lindbäck's förmåga att göra ekonomiska bedömningar? Det kan vi kanske få reda på senare.

Alla har inte förlorat minnet, statsministern! Jag apostroferade här för en stund sedan den förmån som vi har att leva i ett fritt land, och jag skulle kunna travestera det med att säga att vi lever i ett fritt land där en statsminister tydligen får vara hur ovederhäftig som helst. Det kunde möjligen vara statsministerns egen sak, men det är det inte, därför att vad statsministern säger och vad statsministern gör påverkar ytterst de enskilda människornas trygghet, de enskilda människornas upplevelse av sin situation, deras bedömning av framtiden. Och det tycker jag att man inte har rätt att glömma bort när man går till anfall på det sätt som statsministern gjorde för en stund sedan.

Herr HERMANSSON i Stockholm (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Herr Helén sade i ett tidigare anförande att en viktig orsak till krisen och arbetslösheten är att det inte lönar sig att göra riskvilliga satsningar, och en mycket viktig uppgift för folkpartiet -- och jag förmodar för alla de borgerliga partierna -- ansåg han därför vara att förbättra och stabilisera företagens lönsamhet. Om man tittar på det

material som konjunkturinstitutet lagt fram verkar dessa påståenden en smula tvivelaktiga. Nettoinkomsterna av kapital ökade mellan 1969 och 1970 med 38 procent och 1970/71 förutses en ökning med 24 procent. Samtidigt vet vi att under det år som vi nu upplever har det skett en nedpressning av konsumtionen vilket drabbar de vanliga människorna i samhället. Man har visserligen en liten ökning av livsmedelskonsumtionen, totalt med en halv procent, men samtidigt en befolkningsökning av en och en halv procent. Även livsmedelskonsumtionen har alltså pressats ned under detta år. Vi har fått uttryck för kapitalismens vanliga cynism: de som arbetar och skapar nyttigheterna får sänkt levnadsstandard, medan de som har arbetsfria inkomster av kapital får en ökad vinst.

Fru talman! Det finns litet olustiga inslag i denna debatt. Alla försäkrar från talarstolen att de vill föra fram program och genomföra åtgärder som kan ge arbete åt alla och skapa full sysselsättning, men det väsentliga som åhörarna får ta del av är anklagelser för citatförfalskning och verklighetsförfalskning. Vi har då kommit en bra bit från de problem som vi borde diskutera och som borde lösas. Det finns nämligen sådana problem.

Jag vill ta upp en långsiktig fråga som berördes av statsministern i hans anförande och som är utomordentligt viktig. Den gäller hela synen på samhället. Han framförde som en viktig uppgift att förändra gränserna för vad han kallar blandekonomin och vad jag kallar det kapitalistiska systemet och menade att politiken måste inriktas på att öka lönarbetarnas inflytande i samhället. Jag ställde då frågan på vilket sätt som regeringens nuvarande krispaket enligt hans mening ökar arbetarnas inflytande, men den frågan har jag ännu inte fått svar på. Jag tror att den är väsentlig.

Vi vet att den offentliga sektorns andel i ekonomin har ökat alltmer. Vi har fått ett samarbete mellan staten och dem som behärskar de stora privatkapitalistiska företagen. Detta samarbete mellan stat och näringsliv har faktiskt fått den innebörden i vårt land, att det är med storfinsans – monopolkapitalet – som staten har de intima förbindelserna. Det är med representanter för den som man samlas till mer eller mindre hemliga överläggningar kring runda eller trekantiga bord, det är med storfinsans som man blandar kapitalet i vissa företag, det är den som tjänar på exportkredit och investeringsgarantier. Och det är storföretagen som vinner på ett system med skattefria investeringsfonder, då de små kapitalen inte orkar bygga upp några sådana. På lokal nivå är det också så att de stora företagens åtgärder väger tyngre än de smäs – man tar större hänsyn till Volvos intressen än till Anderssons bilverkstads osv.

De borgerliga klagar över dessa förhållanden och säger att man måste hjälpa småföretagsamheten. Men som jag redan påpekat har de ställt sig bakom och stött just den politik som har lett till koncentration och monopolisering inom det svenska näringslivet.

Samarbetet mellan stat och monopolkapital har utvecklats olika i olika länder. I Sverige har den fått särskilda drag bl. a. därav att socialdemokratin under mycket lång tid har varit i regeringsställning. Socialdemokratin vill reformera kapitalismen. Men strävar man efter reformer måste man givetvis slå vakt om reformernas resultat. Dessa

urgröps i synnerhet då konjunkturerna går ned, arbetslösheten ökar och arbetarklassens sociala läge försämras — det är nämligen alltid de svaga i samhället som drabbas av arbetslöshet och dåliga tider. För att värna resultatet av sina reformer måste därför socialdemokratin försöka få det kapitalistiska systemet stabilt. Därför har man undan för undan glidit ifrån illusionen som man hade tidigare att reformera kapitalism till socialism och i stället ställt det begränsade målet att få en stabil kapitalism att reformera i. Vägen som man trott leda till stabilitet har gått via samarbete med storfinansen. Reformismen har övergått i klassamarbete.

Man trodde sig ha funnit en genväg till en drägligare tillvaro för arbetarna. Man hade, som statsministern uttryckte det i en artikel i sin bok, i Keynes' metoder "funnit ett alternativ till övertagandet av produktionsmedlen" som hade vissa fördelar. Men skapandet av en stor offentlig sektor har visat sig inte lösa problemen. Kapitalismens motsättningar finns kvar. Det är i det dilemmat man nu sitter.

Enligt vår mening behövs det en grundläggande förändring av politiken som säkrar arbete åt alla, som medför en radikal förkortning av arbetstiden och som medför en radikal sänkning av pensionsåldern två viktiga reformkrav som är av stor betydelse, särskilt i nuvarande situation.

Herr statsministern PALME:

Fru talman! Det ligger någonting i vad herr Hermansson i Stockholm sade om olustiga inslag i debatten. Det är bara det att när man drabbas av en direkt beskyllning för att ha vilselett svenska folket i televisionen är man tvungen att belägga att det var en citatförfalskning.

Herrar Bohman och Helén var väldigt argsinta i sina inlägg och hade så förskräckligt mycket hårda ord att komma med. Jag skall försöka undvika att använda sådana, så kanske de lugnar ner sig till nästa replik. Men det ligger naturligtvis någonting i det här med misstag, som herr Bohman tog upp. Självfallet begås misstag. Politiker är skröpliga människor som alla andra, och konjunkturbedömning är en utomordentligt svår konst, som ingen regering eller enskild företagare har lyckats med helt. Jag tycker att jag ofta ägnar mig åt försök att se efter vad man kan lära av ett tidigare skede och grälar med mina vänner ekonomerna om det.

Men när vi står här i riksdagen har vi ju oppositionspartierna att jämföra med, och då mildras synen på en själv. Det kan vara litet farligt, men jag skall illustrera det med ett enkelt exempel. Ni har försökt hudflänga oss här i dag för att vi inte förde en tillräckligt stram finanspolitik 1970. Det är en efterklokhet som man kan kosta på sig, men varför accepterar vi inte utan vidare den kritiken från oppositionens sida? Jo, därför att vi måste titta på det ni har röstat för här i riksdagen. Folkpartiet har jag redan nämnt. Moderaterna ville försämra saldot för budgetåret med 749 miljoner och för helar med 1 700 miljoner kronor. Det var den politik ni stod för, dvs. ett kraftigt försvagande av finanspolitiken utöver den — enligt er mening i efterhand — slappa politik som regeringen har fört. I alla konjunkturlägen har ni krävt skattesänk-

ningar; det är förklaringen. I jämförelse med detta framstår regeringens politik som ganska klok.

Det ligger också litet grand i den här diskussionen som herr Helén tog upp om att folkpartiet hade bedömt situationen så riktigt i våras. Det går att hitta uttalanden åt alla håll inom folkpartiet, och det fanns sådana som innebar att det skulle bli sämre. Men det väsentliga är ju att konstatera att det var bara marginella förändringar i regeringens politik man föreslog. Det är det första. När vi sedan under sommaren drog i gång hela detta väldiga maskineri av arbetsmarknadspolitiska åtgärder kallar ni det passivitet. Det är också väsentligt, för det röjer något slags ideologisk uppfattning. I övrigt skall jag inte vidare bemöta herrar Bohman och Helén.

Herr Hermansson i Stockholm tar upp frågan: Hur ökas löntagarnas inflytande med de här förslagen? Jag tror att den selektiva politiken delvis gör det. Om man vidgar insatserna för utsatta grupper, som löntagarna ju har inom sina led -- bygger skyddade verkstäder, ser till att de äldre får jobb, ger tillfälle till utbildning för ungdomarna och för kvinnorna, satsar på objekt som ur löntagarnas och alla samhällsmedborgares synpunkt är viktiga -- innebär det självfallet ett ökat direkt löntagarinflytande och ett ökat samhällsinflytande. Det är väl därför som de borgerliga tycker så illa om dessa åtgärder.

Dessutom vill jag säga till herr Hermansson att jag i mitt anförande talade om åtgärder som innebär en förändring av blandekonomin -- den vidgade företagsdemokratien, lagen om arbetsmiljö, lagen om anställningstrygghet. När dessa ting är genomförda så är det en väsentlig förändring i blandekonomin.

Herr Hermansson ogillar att vi talar med representanter för storkapitalet, har konferenser och överläggningar med dem. Jag tycker att detta är en i grunden felaktig syn. Det här lilla landet kan inte fortsätta att utvecklas om man inte har förmåga till konstruktivt samtal, till dialog, även över intressemotsättningar och ideologiska skillnader. Därför känner jag mig inte särskilt träffad när herr Hermansson liksom frammanar bilden att jag skulle sitta i dunkla rum och resonera med storkapitalet. Det är jag fullt beredd att göra därför att det är nödvändigt för landets intresse. Det innebär ingen uppgivelse av vare sig idéer eller intressen. Så länge vi har en stor privatägd del av vår ekonomi, är det en självklar uppgift för samhällets representanter att resonera med dess företrädare och se om man i konkreta frågor kan få ett samarbete. Det är naturligtvis en fördel om man kan övertyga hela näringslivet t. ex. om hur viktigt det är med en bättre arbetsmiljö, om man får en positiv medverkan -- "det här skall vi vara med och satsa på" -- och inte bara tillgriper styrning genom lagstiftning. Går det, så är det utmärkt. Därför kommer jag att fortsätta den här typen av samtal och känner mig inte ideologiskt belastad av den.

Det var intressant att lyssna på herr Fälldin. Han argumenterade för slopande av arbetsgivaravgiften och sade att det skulle vara en lättnad för företagen. Det är självklart att det skulle vara det. Men låt oss tänka ett ögonblick på att dessa företag varit beredda att gå med på ungefär 30 procents löneförbättring under en treårsperiod för alla anställda. Någon

tids avskaffande av arbetsgivaravgiften motsvarar en kort tids löneglidning, en kort tids rationaliseringsvinst. Det väger trots allt inte så tungt i företagens ekonomi jämfört med – det har gjorts olika undersökningar som jag inte behöver ta upp tiden med här – två miljarder eller en miljard, beroende på hur länge det gäller. Det är pengar som vi kan använda för att stödja bl. a. företag som befinner sig i svårigheter för att de har stora lager, för att de har strukturproblem, för att de är belastade av energiskatt, för att de inte har några krediter. Det är ett bättre sätt att hjälpa dem.

Däremot talade inte herr Fälldin alls om momsen i detta anförande – inte ett ord. Men det kan jag förstå. Det var ett bättre sätt än att försöka förklara hur herr Fälldin den 4 oktober kunde säga att man under inga förhållanden kan acceptera 5 procents sänkning av momsen, utöver centerpartiets förslag, medan man i dag accepterar 4 procent momssänkning utöver centerns förslag och utöver regeringens hela sysselsättningspaket på 2 miljarder. Det går inte att klara ut, och han förbigick det med tystnad.

När vi räknar med sju månader, är det bara rimligt. Det händer inte i något land att man gör skatteförändringar från en månad till en annan. Sex-sju månader är ungefär ett minimum i en rörlig politik – det går inte på något annat sätt. Skulle man sänka momsen, vilket jag alltså är emot, fick man börja genomföra en ganska hård priskontroll, bygga upp en administrativ apparat för att se till att momssänkningen skulle slå igenom och komma konsumenterna till godo. Det går inte att göra en momssänkning för en månad eller två. Det är bara ett uttryck för ert dåliga samvete att ni säger att det kostar inget, för vi kanske tar bort den där momssänkningen till jul igen.

Så kan man inte göra. Visserligen skall det vara en stor flexibilitet i den ekonomiska politiken, men så kan man inte hantera den. Rent tekniskt ligger det till så.

Däremot sade herr Fälldin att nu skall vi ha 65 års pensionsålder. Det har man ju delvis klarat genom avtalet här. Men jag påpekar att det skulle kosta 700 miljoner, om jag minns siffran rätt.

Det är dags att säga det nu, när ni i går har varit med om att skriva på en kommuniké, där ni förklarar att ni skall sänka momsen och ta ner arbetsgivaravgiften och sedan indexreglera den direkta skatten samt därefter under moderaternas jubelrop gå med på en utredning om den direkta skatten. De här jubelropen ger ju besked om vad papperet gäller.

Jag begriper över huvud taget inte vad dessa långsiktiga försvagningar av budgeten har med konjunkturpolitiken att göra, men det står på papperet i alla fall.

Visst skall man samla krafterna och visst skall man sätta in åtgärder så snabbt som möjligt. Men herr Fälldin stod inför ett val här. Han visste att en sänkning av momsen i det här läget kunde socialdemokraterna inte vara med om, precis på samma sätt som centerpartiet den 4 oktober inte kunde vara med om det. Där stod vi alltså alldeles klara. Den typ av åtgärder som vi kunde gå in på var visserligen vissa generella åtgärder – det ingår i paketet – men framför allt var det sådant som kunde stärka sysselsättningen på sikt, som kunde hjälpa oss i regionerna, som direkt

kunde hjälpa människorna som satt i kläm.

Och centern stod inför valet: Skulle man välja vår linje, vår uppläggning, att hjälpa de utsatta bland människorna, bland branscherna, i regionerna – gammal småfolkspolitisk – eller skulle man ge sig ut på de här stora kortsiktiga eller långsiktiga löftena om skattesänkningar till allmän köpkraftstimulans och skattesänkningar till bolagen och skattesänkningar genom omkonstruktion av skattesystemet? Det är inte fråga om procedur och brådska – om det var en vecka förr eller senare. Det är ett principiellt val mellan två olika sätt att se politiken: ett löntagarinriktat socialdemokratiskt småfolksbetonat sätt att se på problemen och ett mera traditionellt borgerligt, traditionellt högerpolitiskt – även om det i dag kallas moderat – sätt att se problemen.

Och i detta val mellan principer valde herr Fällidin det traditionellt högerpolitiska sättet att se på problemen. Det är hans val och inte mitt. Men han skall inte komma efteråt och säga att det berodde på procedur att vi inte fick i gång en diskussion inom en vecka och så där att centern gick ihop med moderaterna.

Herr FÄLLDIN (cp) kort genmäle:

Fru talman! Jag skall bara säga att jag förstår egentligen inte vilket val det är statsministern talar om.

Vi har lagt våra motioner. Statsministern säger att hans inriktning av politiken är att den bara skall inriktas på utsatta grupper. Men om man bara arbetar med den metoden kommer ju alla grupper att bli utsatta. Jag hävdar nämligen att varken statsministern eller jag eller någon annan någonsin kommer att vara utrustad med den kunskapen och den visdomen att vi kan sitta i kanslihuset eller här i riksdagshuset och säga att nu behövs den insatsen där och den insatsen där osv. för att få detta att fungera. Att så kategoriskt som statsministern gör avsvära sig att en generell åtgärd får verka för att dänma upp takten i arbetslösheten förstår jag inte. Jag förstod och tog det inte särskilt allvarligt när statsministern på en fråga om hur han ställde sig till mitt förslag om räntesänkning bara viftade bort det, vilket han gjorde tidigare i somras. Varför är det otänkbart att i detta läge ta upp en bred diskussion om dessa saker?

Vad sedan högerskattepolitiken beträffar kan statsministern inte ha undgått att notera att jag har förklarat motiven för att vi skall ha en allmän skatteutredning. Först och främst tycker jag inte om metoden att göra upp skatteförslagen i kanslihuset och sedan lägga dem på riksdagens bord. De förslagen skall göras upp av en offentlig utredning, och sedan skall man låta intresseorganisationer och andra se på dem. Det är väl en självklarhet. Vi har krävt en utredning, och jag har markerat vad som är utgångspunkten för mig för det kravet. Det är att de allra lägsta inkomsttagarnas situation inte är bra. Det framgår med all önskvärd tydlighet. Vidare är de faktiskt sambeskattades situation inte bra. Det har statsrådet Rune Johansson erkänt i debatt i Jönköping under den gångna veckan. Vidare är situationen inte heller bra för inkomsttagare omkring 30 000 kronor, ty där försvinner förmånerna och skatterna ökar. Där finns det ett tröskelproblem. Det har LO och TCO m. fl. också sagt ifrån.

Skall vi då inte angripa problemen där? Vågar statsministern inte låta en utredning ta upp de frågorna? Tror statsministern att utredningens majoritet skulle komma att servera vad han kallar högerpolitik? Jag tror inte det. Litar inte statsministern på sitt eget folk i den utredningen?

Vad sedan angår de där 5 eller 4 procenten har jag kategoriskt sagt nej till 5 procent, men 4 procent är nästan lika mycket. Jag medger det. Men varför bråkar vi om sådana ting? Statsministern har ju över huvud taget inte velat gå in i en diskussion.

Vad slutligen folkpensionerna beträffar menar jag att det är typiskt för en sådan kvardröjande social värdering, som jag nämnde i mitt tidigare anförande, att man inte beslutar om sänkning av pensionsåldern till 65 år.

Är senareläggningen av sysselsättningsåtgärderna ett uttryck för att påfrästningen på statskassan skall bli så liten som möjligt? Om man tror att det är så djupgående och allvarligt, sätt då in åtgärderna nu!

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Jag vill börja med att tacka herr Hermansson i Stockholm, inte för innehållet i vad han sade utan för att han genom sin lågmäldhet fick ned statsministern och oss andra i ett litet vanligare tonfall. Jag erkänner gärna att det blev litet hetsigt ett slag. I statsministerns fall var det väl en indignation som grundade sig på ett par felaktigt ditsatta citations-tecken. Jag blev litet upprörd för att statsministern kom med lögner, t. ex. det att vi i vårt gemensamma trepartiförslag skulle stapla alla förslagen i motionerna ovanpå varandra. Det är en direkt lögn. Flera kostnadskrävande förslag är borta. Likaså var de siffror som statsministern angav för det tidigare budgetåret oriktiga. Nu har vi hört nya lögner, t. ex. att vi skulle föreslå momssänkning för bara en eller två månader och att det inte skulle kosta någonting. Jag lämnar emellertid detta därhän.

Viktigare är att statsministern nu ändå erkänner att vi från oppositionens sida under vintern, våren och sommaren gjorde en riktigare konjunkturbedömning. Men så sade statsministern: Ni kom ju bara med marginella förslag till ändringar. Men så lät det inte när vi förde fram förslagen. Var det marginella förslag till ändringar att vi krävde ett generellt frisläppande av investeringsfonderna - först utanför storstadsområdena och när arbetslösheten blev svår även där; att vi tre gånger krävde räntesänkning innan den inträffade, att vi krävde vidsträckta lättnader i kreditrestriktionerna innan dessa inträffade, att vi krävde en höjning av investeringsavdragen till det dubbla och en utvidgning att gälla näringslivets byggnader samt att vi på sensommaren krävde: Sänk löneskatten, sänk momsen?

Nej, det var inga marginella förändringar. Men nu, fru talman, kvarstår efter denna del av debatten faktum att statsministern som företrädare för regeringen försöker förringa den oro som människorna känner inför vinterns ökande arbetslöshet, att de som skall fatta besluten om de erforderliga investeringarna och de som skall satsa det riskvilliga kapitalet upplever regeringens ekonomiska politik som otillfredsställande och att det är nödvändigt att inge dessa människor känslan att det finns några som är villiga att ta ansvaret för kraftfullare åtgärder. Vi tar det ansvaret med lugn trots alla statsministerns beskyllningar. Men det är litet

förbluffande att det är ledaren för en minoritetsregering som står här och uppträder så drygt som statsministern gjorde i sitt tidigare inlägg. Kom ihåg att ni under våren har tillbakavisat det erbjudande om samlade lösningar som både herr Fälldin och jag har gjort! Vi är fortfarande beredda att resonera, om ni kan acceptera generella åtgärder. Säger ni nej, gå då till kommunisterna och gör upp med dem och gör klart för Sveriges folk att det är på kommunisterna ni bygger er bräckliga regeringsställning!

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Fru talman! Nu är vi i varje fall ense på en punkt: att det är betydligt trevligare och roligare att debattera när tonfallen har skruvats ned till normal nivå.

Jag vill avsluta den här debatten för mitt vidkommande med att knyta några reflexioner till det resonemang som statsministern har fört beträffande möjligheterna att använda skattevapnet som en generell - stimulerande eller åtstramande - faktor i budgetpolitiken. Jag tror att alla länder eller i varje fall flertalet civiliserade länder är ense om att skattevapnet är ett användbart konjunkturpolitiskt medel, som slår igenom snabbt, när effektivitet snabbt och drabbar någorlunda rättvist. Nu har man i vårt land under de gängna åren använt skatterna, herr finansminister, som konjunkturpåverkande faktor, men som jag nyss sade, alltid då det gäller att *höja* skatterna, då det gäller att suga in köpkraft. Det har man hållit på med i så många år och gått så långt att man nått en sådan höjd att den direkta skatten nu inte längre är användbar för det här syftet; man kan inte på den vägen åstadkomma en åtstramningseffekt även om man skulle vilja göra det, även om man skulle behöva göra det.

När det gäller den indirekta skatten gjorde statsministern gällande att man inte kan ändra momsen från måndag till måndag. Ja, skall man ändra den, så måste det ju bli en ändring från månad till månad. Frågan är sedan hur länge ändringen skall gälla. Och varför skulle man inte kunna göra det? Fråga herr Sjönander som sitter där borta, finansministerns statssekreterare som är ordförande i budgetutredningen, som har till uppgift att just undersöka möjligheterna att göra skattevapnet mera hanterligt, mera effektivt då det gäller att angripa konjunkturvariationerna. Finansministern har givit budgetutredningen till uppgift att syssla med just det här. Då kan man inte rimligen avvisa dessa möjligheter på det sätt som statsministern gjorde.

Det är klart att vi är glada över att vi på den borgerliga sidan nu är överens om att begära en utredning av de direkta skatterna. Och varför skulle inte socialdemokraterna också vara tacksamma över att vi står där vi står? Kommer ni inte att företa någon ändring av de direkta skatterna? Kommer ni att ha de nuvarande kvar till nästa års val? Om ni inte kan svara på den frågan, eller om ni kommer att företa en ändring, så borde ju även ni hälsa med tillfredsställelse att översynen sker i en parlamentarisk utredning och inte inom kanslihusets lyckta dörrar och bara resulterar i något slags plock med olika skatteskalor. Det måste väl ändå ur hela folkhushållets synpunkt vara bättre att man gör en förutsättningslös,

ordentlig utredning av ett skattesystem som enligt min mening är helt föråldrat. Fråga arbetstagarna, fråga LO-folket och fråga TCO, så får ni nog klart för er var de står i det här hänseendet!

Herr HERMANSSON i Stockholm (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Apropå herr Heléns tack till mig måste jag säga att min avsikt i och för sig inte var att lugna ner debatten. Den var snarast att erinra om den gamla kända historien om resetalaren som läste upp manuskriptet från partikansliet där det plötsligt stod: "Argumenten svaga – höj rösten!" Jag tycker att detta präglade en stor del av den debatt som förts i dag. När det gäller herr Helén varade ju inte heller det lugna tempot så särskilt länge – det var bara ett par sekunder!

Herr Palme sade att arbetarnas inflytande i samhället ökas genom de selektiva åtgärderna. Jag tror nog att det där behöver utvecklas litet mer för att det skall bli klart.

Vad beträffar det jag sade om samarbetet mellan regeringen och storfinsans kan jag naturligtvis inte bestämma vilka herr Palme, herr Sträng och andra medlemmar av regeringen skall tala med. Men vad jag kan kritisera är resultaten av dessa samtal. Vad jag påpekade var den viktiga frågan vilka som får fördelar och vilka som får nackdelar av vad man kommer överens om genom sådana samtal – de må vara hemliga eller öppna. Det är där min kritik sätter in.

Fru talman! Den här debatten är väldigt intressant, och fortsättningen i utskotten och i den vidare riksdagsbehandlingen skall också bli intressant. De borgerliga vet att det inte finns någon majoritet i riksdagen för deras förslag. Det finns ingen majoritet för deras förslag om en tillfällig sänkning med 4 procent. Däremot vet de att om de vill ha resultat när det gäller en viss sänkning av momsens, så återstår en möjlighet för dem, och det är den enda, nämligen att rösta för vänsterpartiet-kommunisternas motion som kräver att mervärdesskatten på livsmedel skall avskaffas. Det är alltså vad som är möjligt att åstadkomma när det gäller förändringar i momsens.

Men på den punkten är de borgerliga tydligen litet räddhågade. Man läser ibland väldigt käcka artiklar i de borgerliga tidningarna om att nu skall regeringen störtas och nu skall de borgerliga ta ansvaret – det har vi sett även i TV det senaste dygnet. Men när det kommer till kritan verkar det inte vara så mycket bakom dessa ord. Man kunde nästan om dessa trumpetsignaler använda uttrycket, att det handlar om borgerlig regeringsporr -- det är alltså sådant som får ersätta verklig handling!

Herr statsministern PALME:

Fru talman! Det sista anser jag mig för ögonblicket oförmögen att kommentera!

Herr Helén är väl något av ett hopplöst fall. Han skulle ju vara så vänlig. Det varade -- som herr Hermansson sade -- ett par sekunder och så började han beskylla mig för lögn, otidigheter och för att vara dryg -- det var ingen usel mänsklig egenskap som jag inte besatt. Herr Helén har gjort en innovation; han stod här i våras och ropade "Vet hut!" åt Krister Wickman, och sedan strök han det ur protokollet -- det skulle tydligen se

illa ut för eftervärlden att liberalismens banerförare hade ropat "Vet hut!". Jag vet inte om det är en modell som han kan använda den här gången. Vi kan naturligtvis ha ett sådant här språkbruk — och då skall det vara det språkbruk en folkpartist normalt har. Men det går inte att säga att nu skall vi tala i ett nedlugnat tempo och sedan nästan i samma mening gå över till det här språkbruket. Så flexibel kan inte konjunkturpolitiken vara, ens på talandets område.

(Herr *Helén*: Det är en rent oriktig uppgift att jag skulle ha strukit i protokollet.)

Herr *Bohman* talade om skatten. Det jag fann remarkabelt var hans påstående, att det innebär en stor seger för moderata samlingspartiet att man kräver en utredning. Jag vill bara framhålla att skatteskalor inte kan förbli oförändrade. De påverkas nämligen av prisutveckling, standardutveckling och mycket annat, vilket gör att man ständigt måste justera skattesystemet. Vi har gjort det ungefär vart tredje år under efterkrigstiden. Det bör vi fortsätta med, och och det skall vi självfallet fortsätta med.

Det var intressant att höra att det tydligen råder helt olika meningar mellan moderata samlingspartiet och centerpartiet om vad som är viktigt. Sedan är det en öppen fråga om man skall tillsätta en stor skatteutredning. Den förra höll på i fem år och framfödde sedan ett förslag, som blev totalt nedkritiserat av så tunga remissinstanser som LO och andra. Jag vet inte om man skall använda den metoden eller om det inte är bättre att göra en kontinuerlig anpassning av skatteskalorna, vilket vi ju har möjlighet att göra varje år i riksdagen. Jag låter det vara osagt. Jag tror dock inte att vi kan vänta så länge med att förändra skattesystemet. En utredning tar tre till fyra år med remissbehandling. En så lång väntan vore olycklig.

Att man tog med detta skatteförslag i ett konjunkturpolitiskt paket kan jag inte begripa. Jag konstaterar att det ansågs vara en stor framgång för moderata samlingspartiet. Det var väl i huvudsak detta förslag som inte var med i den långa uppräknningen. Moderata samlingspartiet hade släppt sin direktskattesänkning och fick då i stället detta. Det måste ju betyda någonting.

Herr *Fälldin* frågade om vi aldrig kunde gå med på generella åtgärder och skattevariationer. Självfallet kan vi det. I det paket som här föreligger finns ju en rad förslag till skattesänkningar t. ex. för maskininvesteringar. Riksbanken har under detta år sänkt räntan tre gånger. Det är en generell åtgärd. Men jag vägrar nu liksom tidigare att i riksdagen diskutera räntans variationer. Det tycker jag är helt orimligt.

Vi kan givetvis vidta generella åtgärder av olika typer. Men man får tänka efter: Hur ser konjunkturläget ut? Vilka typer av svårigheter har vi? Var bör vi lägga tyngdpunkten? När en tredjedel av de arbetslösa är äldre, när vi har uppenbara regional- och strukturproblem och när nästan hela ökningen av arbetslösheten gäller kvinnor och i någon mån ungdomar, är det åtgärder för dessa speciella grupper som behövs. När vi skall allmänt stimulera konjunkturen, skall vi ge en konsumtionsstimulans till de grupper som bäst behöver den, nämligen pensionärer och barnfamiljer, samt till en långsiktig utbyggnad av vår industri. Det är så vi

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

resonerar, och det finns en klar principiell motivering för detta.

Såsom slutord till herr Fälldin vill jag framhålla att när herr Helén skulle summera debatten på sitt deklamatoriska sätt, försökte han gesken av att regeringen inte vill göra någonting utan bara säger nej. Han försöker skapa det intrycket. I själva verket har vi nu satsat 7 miljarder kronor i påspädning av vår ekonomi, vilket enligt konjunkturinstitutets bedömning är vad den svenska ekonomin tål. En ytterligare påspädning betyder bara att vi skapar inflationsstimulans och påfrestingar för importen. Den kritik från ekonomerna som ni citerar här i olika sammanhang härrör enligt vad jag känner till från tiden innan det stora konjunkturstimulerande paketet hade lanserats.

Vad vi däremot har sagt nej till är att späda på den svenska konjunkturen med 4 miljarder i ökad köpkraft plus sänkt ränta och en allmän låneexpansion plus en rad andra ting *utöver regeringens paket*, därför att vi då får en inflationspåspädning och en påfrestning på vår import som vi icke tål. Det är sanningen.

Herr Fälldin säger att vi inte vill diskutera. Jo, det är ju det jag har gjort hela tiden! Jag utgick från vad herr Fälldin sade den 4 oktober, att man inte kunde lägga en momssänkning på centerns redan föreslagna åtgärder om höjt barnbidrag och borttagande av arbetsgivaravgiften. Det gick inte -- inte med 5 procent i alla fall. Men skillnaden mot 4 procent gör 500 miljoner kronor på ett halvår. Herr Fälldin erkände själv att det inte var en stor sak. Men efter den 4 oktober kom vi med ett paket som innebär en påspädning med 2 miljarder, i samma storleksordning som hela momssänkningen -- ja, inte fullt lika mycket. Ovanpå sitt eget och ovanpå regeringens alla förslag lägger herr Fälldin en fyraprocentig momssänkning, vilket han den 4 oktober klart sagt ifrån var orimligt med hänsyn till vår ekonomiska balans. Jag trodde faktiskt att centern menade det man sade så sent som den 4 oktober.

Vad har sedermera inträffat? Jo, ni har känt trycket att bli eniga. All right, jag skall modifiera: moderaternas skattesänkingsförslag finns inte med, men annars har ni staplat förslagen ovanpå varandra, gjort precis det som centern den 4 oktober sade var omöjligt. Och så har ni dessutom lagt på vårt eget förslag. Som jag har sagt tål icke vår ekonomi det. Men det är också fråga om ett val mellan metoder att angripa de ekonomiska problemen i samhället, och där har centern valt samarbete med moderaterna. Det är centerns sak.

Detta speglas i en annan fråga, den som gäller EEC. Herr Fälldin sade att här är alla överens. Omedelbart därefter riktade herr Helén och herr Bohman väldiga anklagelser mot regeringens EEC-politik.

Vi är inte beredda att tubba på neutraliteten, och vi är inte beredda att föra en politik som skulle sätta den i tvivelsmål. Vi är inte beredda att gå in i ett politiskt samarbete som står i strid med denna neutralitetspolitik. Därför får vi avstå från ett medlemskap i EEC. Det finns inga illusioner om att man kan ha något halvt medlemskap, utan här måste man ta klar ställning. Samtidigt vill vi ha ett brett och nära handelspolitiskt samarbete. Jag tror vi når ett bra resultat. Jag tror det innebär en jättechans för svensk industri och en fördel för vårt land, men de resultat vi kan skymta gagnas inte av de angrepp som två av oppositionspartierna riktat mot EEC-politiken. Det är också föga mening med att påstå att man är enig.

Inom politiken skall man om möjligt nå samförstånd, bred samling - det är en fin ambition. Men politiken måste också ge klara linjer för handlandet. Det är ett lika stort värde. Regeringen kommer att söka följa en klar linje både för att värna våra utrikespolitiska och handelspolitiska intressen och för att hävda sysselsättningen under bevarad ekonomisk balans.

Fru andre vice talmannen anmälde att herrar Fällidin, Helén och Bohman anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Därefter tillkännagav fru andre vice talmannen, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr finansministern STRÄNG:

Fru talman! Låt mig allra först få framföra ett varmt tack till talmanskonferensen för privilegiet att få tala något längre än den halvtimme som varit anvisad för de övriga inledande talarna. Jag skall försöka balansera det där litet särpräglade intrycket att jag skulle ha några speciella favörer före andra genom att stå kvar i bänken och prata - det framstår under sådana förhållanden som litet mera blygsamt. Jag skall naturligtvis också när jag har det här inlägget ge möjligheter till herr Fällidin, herr Helén, herr Bohman och herr Hermansson att komma tillbaka i en ny replikomgång utan att det blir alltför mycket vatten som rinner under broarna under väntans tider.

Det är naturligtvis, som fru talmannen väl förstår i sin egenskap av gammal rutinerad politiker, litet besvärligt - förlåt mig för det där med gammal - att efter fem timmar försöka utvinna något nytt ur den här ekonomiska debatten som så grundligt ventilerats mellan de föregående talarna. Men det finns kanhända ändå några synpunkter som skulle kunna vara värda en närmare kommentar och kanske någonting av en analys.

Jag tror att det var herr Bohman som i ett av sina inlägg angrep statsministern genom att säga att här har regeringen en benägenhet att göra president Nixon och statsminister Krag till syndabockar för de besvärligheter vi skulle se i ansiktet just nu.

Jag vet inte om herr Bohman tänkte på att han här berör en fråga som faktiskt är värd att litet närmare kommentera. Vi har bakom oss haft en alldeles exceptionell utveckling på utrikeshandels område under både 1950- och 1960-talen, och jag har tidigare någon gång sagt att det väl egentligen är den utvecklingen som varit någonting av drivkraften i den snabba standardstegring och ekonomiska tillväxt som ändå har präglat västvärlden under de här båda årtiondena. Den har emellertid varit byggd på ett ganska klent underlag. Den har varit byggd på att amerikanerna har kunnat kosta på sig en kraftig underbalans i sina affärer med omvärlden, förlitande sig på att världen måste ha ett internationellt betalningsmedel i form av en reservvaluta och att något annat alternativ än den amerikanska dollarn egentligen inte fanns. När det emellertid går dithän att guldhållningen i Amerika reduceras till ett tiotal miljarder amerikanska dollar och utelöpande dollarmängd utanför gränserna är fyra gånger så stor, då är det väl i och för sig förklarligt att världen börjar att fundera över om man kan hålla på med det här så mycket längre till. Det begrep även den amerikanska administrationen och följaktligen kom det Nixonska utspelet, framtvingat med logisk nödvändighet - jag är beredd

att säga det – av den alldeles orimliga situation som uppstått på grund av det våldsamma amerikanska underskottet och den dusch av amerikansk valuta som världen hade emottagit i stegrad omfattning under de senare åren. Hur man skall reda upp det är en av nationernas svåraste problem i dagsläget.

Den senaste valutakonferensen i Washington fick tillfälle att under fyra dagar på allvar resonera igenom dessa frågor, och jag kan säga att det positiva i den valutadiskussionen var att det förelåg enighet om att man måste nå fram till en ny samstämmig lösning. Bretton Woods-överenskommelsen med de fasta pariteterna har varit en av drivkrafterna i utvecklingen. Den har nu brakat samman, och nationerna måste sätta sig vid förhandlingsbordet och komma fram till något nytt av samma slag – även om jag tror att en större grad av rörlighet kring den bestämda nollpunkten, av naturliga skäl, kanske blir det slutliga resultatet. I vart fall var man på det klara med att det nuvarande systemet med de flytande växelkurserna – och med den osäkerhet som det systemet innebär – snarast möjligt måste efterträdas av en ny reguljär valutaordning, uppstöttad av de industrialiserade nationerna.

Innan man kommer dit har man emellertid att räkna med en svår och – det kan jag säga – mycket hård förhandling. Bakom ligger de nationella intressena av att inte via ofördelaktiga valutapariteter komma i sämre konkurrensställning gentemot andra nationer. Den stadigt utbyggda internationella handeln, som i sig har inneburit – som jag sade – en stark hävstång för framåtskridande, innebär också att alla nationer bevakar varandra i den hårda internationella konkurrensen. Ingen nation är beredd att utan vidare ge någon nation några konkurrensfördelar på det lättvindiga sätt som en för den speciella nationen önskvärd justering av valutakursen skulle medföra.

Med utgångspunkt i det här skulle jag ha ett behov av att säga att jag ibland har en känsla av att man från svenskt företagarhåll tror sig om att på ett diskret och oförmärkligt sätt, via en isolerad svensk kursjustering, kunna skapa sig dessa speciella konkurrensfördelar. Jag vågar säga att ingenting är mer världsfrämmande. Som sagt: Varje nation bevakar de andra nationerna. Åtgärder på den här punkten kommer att mötas av motåtgärder. Antingen skall vi nå fram till en överenskommelse där alla samverkar, utan smussel, eller också skall vi se i ögonen att parterna gräver ner sig i sina försvarslinjer och i sina skyttegravar i något slags nationell protektionism. Att den sistnämnda utvecklingen är ett steg tillbaka i den allmänna välförhållanden behöver ingen bära tvivelsmål om.

Någon gång kan en nation komma på valutamässigt och bytesbalansmässigt obestånd; och kanske inte bara någon gång: det har hänt rätt ofta under efterkrigstiden med påföljande räddningsaktioner från de övriga nationerna på internationell bas.

Vad som nu speciellt har stört oss i detta avseende är den socialdemokratiska regeringen i Danmark, som fick överta ett fögderi där den tidigare regeringen inte hade lyckats hålla sin ekonomi i balans med omvärlden och dragit på sig en så pass stor utrikesskuld i sin handel och sina bytesförhållanden med andra länder att nu en hård och ytterligt besk medicin måste tas till.

Regeringen Krag har tvingats ta ett steg tillbaka, så att säga grävt ned sig i sin lilla skyttegrav. Vi hoppas ivrigt att det skall bli temporärt. Det är också utgångspunkten för den danska regeringens program. Det ställer emellertid till svårigheter för Danmarks handelspartner, av vilka vårt land är en av de mera betydande och framträdande. Men -- och det kanske man i allmänhet glömmer bort -- det ställer naturligtvis till de största svårigheterna för Danmark självt. Den 10-procentiga extratullen gör alla importvaror 10 procent dyrare, sätter en extra fart på den interna prisstegringen i det landet med allt vad det betyder för löntagare och för folk med begränsade inkomster inte minst i ett land där lönerna är anknutna just till utvecklingen av priserna.

Personligen tror jag att våra vänner danskarna själva kommer att få känna på de hårdaste verkningarna, men den medicinen krävs för en havererad nationell ekonomi. Den måste vara besk och illasmakande. När ingen annan utväg återstår för en nation så får nationen ta den. Vi har bara att hoppas att den skall göra verkan inom rimlig tid och att det hela på nytt igen skall normaliseras hos denna för vår ekonomi betydelsefulla handelspartner.

Utifrån detta kanske jag också skulle vilja göra en reflexion om det utomordentligt energiska ekonomiska skriftställeriet som har fyllt dagspressen under de senaste veckorna, där de s. k. ekonomerna av facket har lekt med de här allvarliga frågorna på ett sätt som jag inte utan vidare vill låta vara oemotsagt. Man har försökt göra gällande att en enskild nation kan isolerad från omvärlden föra sin egen ekonomi bara man bestämmer sig för det. Är det så att man kommer för högt i expansionstakten, är det så att man kommer för högt i fråga om kostnadsutvecklingen i det egna landet så är det -- som det sades här av en av våra skriftlärda ekonomer -- så enkelt att då klarar man det bara med oupphörliga justeringar av växelkurserna.

Det låter ju fasligt bra, men den andra sidan bör ju talas om, nämligen att varje sådan justering av växelkursen utlöser en prisstegring i det egna landet, en prisstegring med allt vad det innebär. Det blir en oändlig *circulus vitiosus*, detta evinnerliga gamla problem om priser och löner som jagar varandra, och till slut blir vi allesammans fattigare.

Slutsatsen av detta, herr talman, skulle vara något av ett berörande av ett problem som inte har diskuterats men som kan stå som ett skolexempel på vart det leder hän om man inte behärskar sig och ser till att det är just balansen med utlandet i fråga om handel och övriga tjänster och därmed valutasituationen som i sista hand är det avgörande om man över huvud taget skall ställa sig upp i en talarstol och göra anspråk på att vilja slå vakt om sysselsättning och hjälpa dem som är arbetslösa.

De åtgärder som regeringen nu har satt in och som vi hoppas få riksdagens anslutning till representerar som det har sagts här åtgärder av en kraft och en styrka som går långt utöver vad vi tidigare har vågat oss på. Siffrorna har ju anförts, 5 miljarder och 2 till därutöver, även om den senare åtgärden tar sig uttryck i en aktivitet kanske över två, två och ett halvt eller tre år. Jag tänker på de här frisläppta oprioriterade byggena, i runt tal blir slutsumman 7 miljarder. Huvudlinjen har ju varit -- och det

har också understrukits – att vi skulle försöka sätta in våra åtgärder just där de behövs och på sådant sätt att de inte äventyrar den nödvändiga handels- och bytesbalansen mot omvärlden, som jag inledningsvis berörde.

Det är klart att byggnadssektorn under sådana förhållanden kommer i förgrunden. Byggnadssektorn är icke nämnvärt importkrävande. Det är fråga om sysselsättning för svensk arbetskraft, inte bara för byggnadsarbetarna utan även för arbetarna i transportverksamheten och i byggnadsämnesindustrin. Följaktligen har sektorn något av en nyckelfunktion i sysselsättningen. Den ger i liten utsträckning utslag på importsidan, och därför är det helt naturligt att man har lagt en stor vikt vid att sätta in insatserna där.

Jag kan dessutom säga att de insatser som har med bostadspolitiken och med stödet till folkpensionärerna att göra också är riktade åtgärder med en relativt mindre påverkan på importen än vad de generella insatserna föranleder.

Jag tror inte på att motförslagen om en generell köpkraftsstimulans i dagsläget är den riktiga åtgärden. Jag gör det inte, av de skäl jag nyss anförde. Det finns en enkel tumregel i detta sammanhang. Man kan tvista om procentsatsen, men i stort sett är det enighet om att den generella stimulansen "spiller över" 40 procent av sina verkningar i en ökad import.

Nu har naturligtvis – och det är jag beredd att ha en viss förståelse för kravet på denna stimulans av den privata konsumtionen härlett sig ur de alldeles speciella förhållanden som har rått under innevarande år. Dessa kan understrykas och preciseras på följande sätt.

En allmän internationell konjunkturdämpning har sammanfallit med det ur efterfrågesynpunkt helt onormala första halvåret, då all ekonomisk aktivitet i vårt land stannade av på grund av situationen på den svenska arbetsmarknaden. Under hela första halvåret präglades den allmänna debatten av den dramatik som den olösta avtalsrörelsen förde med sig. I vissa avseenden ledde den till öppna konflikter, och där så icke var fallet talades det i den dagliga pressen och i de ideligt upprepade nyheterna i massmedia om att man nu förmodligen kunde förvänta sig en storkonflikt. "Skall vi få en generalstrejk?" var väl den rubrik som ständigt hängde i luften under månad efter månad av denna allvarliga förhandlingsituation.

En sådan situation inbjuder inte till en speciell satsning på framtiden. Den var störande i den normala affärsmässiga hanteringen, inte bara mellan producenten och konsumenten utan naturligtvis också i produktionens olika led. Man skulle kunna uttrycka det på det sättet att samhället höll andan i väntan på om det skulle bli arbetsfred eller storkonflikt, och vår press och våra övriga massmedia skötte om att detta andningsstopp varade månad efter månad. Man startade följaktligen mycket tidigt med detta, och uppgörelsen träffades först någon gång efter den 20 juni.

Nu kan man fråga vad vi skall göra åt detta. Ja, det finns inte så mycket att göra. Jag skulle vilja uttrycka det så att det är det pris i form av stagnation i ekonomisk utveckling vi får betala för att ha en fri avtalsrörelse och för att arbetsmarknadens parter skall kunna träffa sina

avtal utan riksdagens ingripande. Helt gick det ju inte i våras, men vi vill väl ändå leva vidare i den tanken att det skall gå bättre i fortsättningen.

En intressant iakttagelse under det första halvåret var naturligtvis den kraftiga stegringen av hushållssparandet. Man arbetade efter 1970 års löner, man köpte varorna i 1971 års priser, som var 3,5 procent högre på grund av den generella momshöjningen vid årsskiftet, och man sparade mer än vad man gjort under något halvår tidigare under 1960-talet. De svenska hushållens procentuella andel i vår totala sparkvot fördubblades under den här tiden, då förutsättningarna för sparandet var sämre än eljest.

Varför det? Ja, det är en alldeles naturlig reflexion, en mänsklig reflexion. Om man tror — och det hade man ju anledning att göra på grund av den dramatik som omgärdade hela lönerörelsen — att det blir en allmän storstrejk, då vill man inte precis göra den investering som familjen i annat fall skulle göra. Man avstod från att byta bilen, man avstod från att köpa hushållsmaskinen, man avstod från att rusta upp i garderoben. Man ville se hur det här skulle gå först, och man sparade pengarna. Inlåningsökningen i sparbänkerna och på affärsbankernas sparräkningar verifierar vad jag här säger. Den var i alla avseenden så överraskande stark och i sig ganska oförklarlig, om det nu inte var rädslan för vad som skulle komma som gjorde att var och en såg om sitt hus på ett särskilt sätt.

Rimligtvis bör vi nu se mot ett annat mönster med avseende på hushållens sparbenägenhet, och det finns också andra skäl som talar för att den privata efterfrågan bör återgå i normala former. Vi har arbetsfred garanterad till årsskiftet 1973—1974. Lönehöjningarna enligt de träffade avtalen kommer att utlösas under vart och ett av dessa år, och de grupper för vilka den privata konsumtionen är sämst tillfredställd kommer att få den relativt sett högsta lönehöjningen. Det är ju resultatet av lönerörelsen på den offentliga sidan och i viss utsträckning också naturligtvis på den privata sidan. I skatteåterbäring lösgörs i december månad drygt 3,2 miljarder och därutöver efter årsskiftet, dvs. i januari månad, 700 miljoner av det sparande som skett i det s. k. Strängaspelet. Ävenså faller en del av retroaktivitetsbetalningarna ut i januari månad.

Det rör sig om åtskilliga hundratals miljoner. Man kan addera dem, och det är ingen tvekan om att både december och januari kommer att innebära kraftiga likviditetstillskott till de svenska familjerna. Dessutom bör det ju rimligtvis bli den lönehöjning för vilken avtalen har fixerat grunderna.

Nu har jag naturligtvis därmed inte sagt att varje krona av det här går till konsumtion, och jag är faktiskt beredd att säga att personligen hoppas jag att man sparar en del. Vårt problem på litet längre sikt är och förblir bristen på sparande, och jag delar i långa stycken Sparbanksföreningens direktörs reflexion, när han vid årets Sparbanksvecka frågade om någon vill göra gällande att man bör stimulera en konjunktur genom att uppmana enskilda människor att bete sig oförnuftigt. Den som vill bli tagen på allvar kan inte uppmana folk att spara ena halvåret och slösa det andra halvåret. Gösta Bohman gick faktiskt litet längre än direktör Sven Svenson. Om jag skulle dra slutsatser av herr Bohmans inlägg här i dag så menar han att man skall både spara och slösa på samma gång. Det var rätt mycket av sparvänlighet i hans inlägg, samtidigt som han ställde sig

bakom förslaget om en allmän konjunkturstimulans till alla människor.

Min reflexion blir följaktligen att en del av vad som här lösgörs kommer att sparas men att tillräckligt stora belopp går ut som aktuell köpkraft enligt det normala beteendemönstret. så att efterfrågan den vägen blir tillräckligt stimulerad. Naturligtvis kommer under 1972 den höjda kommunalskatten och den kvarskatt som väntar under de fyra första månaderna att ta ifrån människorna en del av deras inkomster, men dessa skattepengar lases ju icke in i någon kassakista, vare sig på det statliga eller det kommunala planet. De kommer att användas till sista styvern för att finansiera de offentliga utgifterna. Men de kommer inte att räcka till för detta utan måste kompletteras med en upplåning som också via stat och kommun går ut som aktiv köpkraft i samhället.

Man skulle kunna sammanfatta på det sättet att den köpkraft som initieras via den offentliga aktiviteten och finansieras över skatterna resulterar i en större garanti för bestående värden i form av investeringar och anläggningar, medan den köpkraft som oppositionen vill initiera i form av ett allmänt påslag på den privata konsumtionen i stor utsträckning blir ökad import och ökad frekvens i semesterresorna utomlands, dvs. ingenting som har med sysselsättning att göra men som får sina konsekvenser för den valutasituation som vi sannerligen inte har kommit ur.

Jag är, herr talman, beredd på invändningen att finansministern glömt bort A och O i den konjunkturpolitiska filosofi som lanserades på 1930-talet och som sedermera varit vägledande för den ekonomiska debatten i långa stycken och spelat en stor roll här i dag. Man har citerat Wigforss, man har citerat Ohlin, man har citerat båda dessa förnämliga män i deras egenskap av lärjungar till engelsmannen Keynes.

Jag har funderat rätt mycket på det. Det är ju inte vid alla tillfällen som jag blir överens med herr Hermansson men här är jag överens med honom i långa stycken. På samma sätt som man inte kan läsa Marx och se bort från historikutvecklingen kan man inte svära på Keynes och se bort från utvecklingen. Vi lever i ett annat samhälle, i en annan ekonomi i dag än på 1920- och 1930-talen under förkrigstidens kriser med en arbetslöshet som i medeltal under de värsta åren låg mellan 20 och 30 procent och under de bästa åren i slutet av 1930-talet strax före världskriget hade pressats ner till 10 procent. Då hade vi en klar underkonsumtion i vårt land, då hade vi avsaknad av köpkraft. AK:s nödhjälpslön gav sannerligen ingenting över för någon nämnvärd konsumtion. Jag är t. o. m. själv vittnesgill på den punkten!

Det är litet annorlunda i dag. De 30 000 människor som vi ger beredskapsarbete i dag har lön enligt avtal, enligt anläggaravtalet och gängse marknadsbestämmelser. Jag kan inom parentes säga att jag har fått motta en del kritik från privatföretagare som sagt att dessa löner är så höga att man i den fria marknaden har svårighet att konkurrera om arbetskraften. Jag skall inte utveckla den saken närmare. Den får vara värd vad den är. Men jag har mött det argumentet från håll som är av ganska officiell natur.

Jag har med detta bara velat ha sagt att de 25 000-30 000 människor som kommer att gå i de statliga och kommunala beredskapsarbetena således inte kommer att representera något bortfall av köpkraft och konsumtion. Deras köpkraft är precis lika stor som om de skulle vara

anställda i något privat företag eller någon annan aktivitet.

Vi redovisar nu i den senaste arbetslöshetsrapporten i oktober 1,9 procent arbetslösa bland de fackligt organiserade. Det gäller alltså de arbetslöshetsförsäkrade, av vilka LO:s och TCO:s medlemmar om jag minns rätt är hundraprocentigt anslutna till kassorna och SACO-isterna till ungefär 80 procent. En arbetslöshet på 1,9 procent bland dem är mer än i fjol, då den låg på ungefär 1,1 eller 1,2 procent för motsvarande månad. Men när man i den allmänna debatten värdslost slänger kring sig - naturligtvis med, jag vågar säga tyvärr, politiska avsikter - att nu är vi tillbaka i 1920- och 1930-talens depression och arbetslöshet så är det alldeles orimligt.

Om jag tar med skolungdomarna - som nu till skillnad mot förr är uppmanade att ögonblickligen när de lämnar skolan anmäla sig på arbetsförmedlingarna - och dessutom tar med de gifta kvinnorna, som på grund av ett riktigare skattesystem har fått ett väsentligt större intresse av att ha ett förtjänstarbete, är siffran 2,8 procent arbetslösa enligt oktoberrapporten. Men detta innebär i sak att de 97 eller 98 procent av svenska folket - man kan välja vilken siffra man vill - som ändå har arbete har det till hyfsade löner, även den del som går i beredskapsarbete. Och även om de är på omskolning har de ersättningar som hyggligt uppehåller deras köpkraft. Är de med i arbetslöshetskassan har de i dag normala förtjänstlügen.

Jag kan gå tillbaka till mitt eget förbund, Lantarbetareförbundet. Jag har tittat efter vad jag betalat i avgifter till lantarbetarnas arbetslöshetskassa - naturligtvis är jag placerad i samma klass som den fullgode lantarbetaren. Det visade sig då att jag om jag blev arbetslös skulle kunna göra anspråk på 60 kronor per dag i skattefritt arbetslöshetsunderstöd. Jag skulle tro att ersättningarna ligger däromkring i dag, mellan 50 och 60 kronor skattefritt i de flesta kassorna. Om arbetslösheten inte blir av längre varaktighet - och dess bättre blir den inte det; vår aktiva arbetsmarknadspolitik har bl. a. fört med sig att även om arbetsförmedlingarna far ta emot många sökande kan de placera många efter relativt kort sysslolöshet - innebär ersättningarna från kassan detsamma som en beskattad dagsinkomst som ligger mellan 100 och 120 kronor.

Vi kommer således fram till att man även bland dem som har ersättning från arbetslöshetskassan uppehålls en köpkraft som inte nämnvärt skiljer sig från köpkraften hos dem som är i det reguljära arbetet.

Det här betyder således att det inte går att sätta in Keynes' mönster i dagsbilden. Där hade man först och främst en arbetslöshet som var så oändligt mycket större än den vi har i dag, där var de arbetslösa lämnade åt sig själva och där saknade människor köpkraft och efterfrågan.

Man skall kanske inte tala så mycket om sina gamla minnen, för den moderna generationen tycker inte att det hör till saken. Och dess bättre har vi ju blivit mycket klokare i dag. Jag lyckades ändå för egen del genom att få ett s. k. nödhjälpsarbete klara den värsta tiden under krisen på 1920-talet. På 1930-talet hade jag blivit funktionär i Lantarbetareförbundet, och följaktligen var det ingen risk för att jag skulle bli arbetslös så som organisationsförhållandena såg ut på landsbygden på den tiden. Men åtskilliga av mina arbetskamrater på 1920-talet fick efterträda en Harry Martinssons Bolle. De blev 1923, 1924 och 1925 års luffare. De

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

hade inget annat att göra än att ge sig ut på drift och tigga ihop en smörgås här och var, när det inte fanns något arbete, ingen arbetslöshetsförsäkring, inget beredskapsarbete – det var t. o. m. snålt med de gamla AK-arbetena. Då fanns det heller ingen köpkraft. Då hade man en total underkonsumtion och det var rätt och riktigt att säga: Nu måste vi ösa ut pengar rent generellt bara för att sätta fart på efterfrågan. Situationen är en annan nu. Man får hantera de ekonomiska instrumenten utifrån det läge som man har att möta i dag, och det är helt annorlunda än vad det var på 1920- och 1930-talen.

Jag har reagerat emot den här underliggande tanken -- det måste vara en underliggande tanke, även om man inte så där utan vidare har deklarerat den i dagens debatt -- att nu skulle vår valutareserv och vår exportkraft vara så goda att vi kan kosta på oss en typ av generella stimulanser, med det genomslag det får på importsidan, utan att därmed riskera någonting för framtiden. Ty där är vi inte så långt uppe på torra land som en del tror som för den här argumentationen. Att vi lyckades vända 1970 års underskott till ett kraftigt överskott har ju sin förklaring i den rekylverkan som konsumtionen av våra överstora lager innebar. Vi har under det här året 1971 kunnat hålla exporten uppe och öka den i förhållande till fjolårets samtidigt som importen volymmässigt reducerats med 4 procent. Det är en följd av de abnorma förhållanden under första halvåret 1971 som jag nyss nämnde och av konsumtionen av våra överstora lager, som naturligtvis också har tagit ner vårt importbehov. Så blir inte förhållandet i fortsättningen. Vi får vara mycket tillfredsställda, om vi kan hålla jämn balans i våra utlandsaffärer under nästkommande år. I den prognos som konjunkturinstitutet nu har presterat redovisar man visserligen officiellt ett litet överskott på ett par hundra miljoner, men det är före det paket av stimulans som regeringen har lagt fram inför riksdagen. Efter detta meddelar konjunkturinstitutet att man har att räkna med ett underskott i bytesaffärerna med omvärlden under 1972.

Jag kan inte underlåta att göra ytterligare en reflexion; som herr talmannen kan observera har jag försökt att hålla mig litet grand vid sidan om de reguljära debattfrågorna i dag. Resultatet av årets lönerörelse blev, sett ur kostnadssynpunkt, relativt påkostande för företag och näringsliv. Inom företagen uppskattar man -- som det här har anförts från talarstolen -- resultatet till en löne- och kostnadsstegring på 30 procent under de tre åren 1971, 1972 och 1973. Det har bl. a. medfört att en del klena företag inför det här perspektivet lagt ner sin verksamhet och därmed bidragit till arbetslöshetsciffrornas ökning. A andra sidan ställs här arbetskraftsresurser till förfogande för de progressiva företagen, som orkar med sitt åtagande och ändå kan expandera, och dess bättre har vi sådana. Även i denna dag, när det är arbetslöshetens elände som präglar praktiskt taget varje inlägg från oppositionen, är det 35 procent av de svenska företagen som saknar en del yrkesutbildad arbetskraft och i dagsläget inte har möjligheter att skaffa sig den. I själva verket är det ingenting annat som nu pågår än vad som har pågått under de senaste åren när man nu ser omstruktureringen från de dåliga företagen till de bättre -- jag är beredd att säga: i en accentuerad takt. Jag tror att den är tillfällig och naturligtvis en följd av det något bastanta intryck av lönehöjning för hela treårsperioden som uppgörelsen onekligen har gett.

Vår politik måste således enligt min mening vara den selektiva arbetsmarknadspolitiken med omskolningen, med yrkesutbildningen, med hjälpen till omställning - allt detta som man något föraktfullt talar om och säger att det betyder att vi driver folk från deras naturliga boplatser och tvingar dem att ställa om yrkesmässigt och bostadsmässigt.

Hur skulle nationen se ut om man skulle dra för långa växlar på inställningen att vad jag en gång har lärt mig, det måste jag ständigt fortsätta med? Självt har jag under min brokiga bana förutom politikerns arbete provat fem olika yrken, och jag får nog säga att det var en ganska intressant utbildningstid. Man kan inte, om man vill ha en drift framåt i samhället, säga att vad jag en gång har lärt mig det har jag lärt mig, var jag en gång sitter där sitter jag. Det är min bestämda övertygelse att de som talar för den inställningen inte är beredda att ta de ekonomiska konsekvenserna av sitt eget tal. Trots en energisk lokaliseringspolitik är rörligheten på arbetsmarknaden någonting som vi får leva med, om vi inte skall slå av på takten i välförhållningarna och kraven på högre standard.

Då och då förs den tankegången fram i den allmänna debatten - litet grand av den har hörts här i dag; och det är inte ovanligt att man kan följa den framför allt bland våra utbildade ungdomar - att det ju ändå inte är levnadsstandarden, inte lönen, inte arbetstiden och dess maximering som är det väsentliga i tillvaron. Det finns så mycket annat som är värt att satsa på och som kanske vid en avvägning skulle innebära att man skulle slå av på de här hårda ekonomiska *tongångarna* och ge mer åt det andra - skall vi säga mer själsodlande och trivselbetonade.

Någonstans träffar vi alltid en kompromiss mellan de här båda synpunkterna. Men, ärade kammarledamöter, vill vi inte ändå - handen på hjärtat - utnyttja varje möjlighet att förbättra våra löner? Är det någon som har upplevt de fackliga organisationernas beteendemönster utan att finna att detta har varit det absolut vägledande? Fråga representanter för fackförbundet vad som är det viktigaste för dem när de sätter sig på sin avtalskonferens! Det är att få mera i plånboken och i portmonnän.

Vill vi som riksdagsmän slå av på reformarbetet, som vi naturligtvis får göra ifall vi accepterar en ekonomi där vi inte tar ut det maximala av våra möjligheter och resurser för att vi i stället vill rädda andra värden? Jag tror att även här - med handen på hjärtat - är det få som reser sig upp och säger: "All right, vi skall slå av på våra ambitioner i reformarbetet." Vi är för många som tycker att det är för mycket kvar av det som skall göras för att vi skulle väga avge en sådan deklaration.

Eftersom jag var inne på löneuppgörelsen vill jag säga att för min egen del tror jag nog att vårens löneuppgörelse ligger nära det tak som vi orkar med. Men jag anser inte att vi har brutit igenom det taket, då vår löneutveckling, jämförd med utvecklingen i våra konkurrentländer, inte i något avseende framstår som farofyllt och oroväckande. De svenska företagen har inte genom den senaste uppgörelsen kommit i sämre konkurrensläge i förhållande till omvärlden än vad som har gällt under 1960-talet.

Det är emellertid på denna punkt som den allmänna debatten har en benägenhet att gå ur spår. Jag menar att man inte på samma gång kan göra gällande att lönehöjningarna har blivit så stora att samhället inte tål

dem och jämsides med det ställa yrkande om att köpkraften skall ytterligare stimuleras rent generellt via olika former av skattesänkningar. Man kan möjligen säga att lönepåslagen var för låga, och därför måste samhället fylla på. Säger man det, är det logik i argumenten och i debatten, men det argumentet har ju hittills saknats i den allmänna diskussionen.

Jag vill också i detta sammanhang kommentera det framförda kravet på en partiell sänkning av arbetsgivaravgiften litet mera från analytiska utgångspunkter. Vi skulle med detta lätta företagens bekymmer har det sagts tidigare här. Men har man på företagarsidan tagit på sig en kostnadseffekt på 30 procent på tre år, så kan rimligtvis inte en befrielse från arbetsgivaravgiften ett halvt år framöver vara avgörande. Vi har ju i dag en 2-procentig arbetsgivaravgift. Suspenderar vi den på ett halvt år betyder det 1 procent. Och 1 procent sett mot bakgrunden av den 10-procentiga kostnadsstegring företagen tar på sig varje år - första året t. o. m. litet mera - är ingenting som avgör om de klarar sig eller inte. Däremot betyder pengarna åtskilligt i den finansiella hushållningen; det är den andra sidan av det hela.

Jag har också det är möjligt att jag misstar mig - svårt för att tro att Svenska arbetsgivarförbundet är så där nämnvärt tilltalad av att först skriva under ett avtal och sedan ha politiska skickebud som går till regeringen och säger: Nu får finansministern vara snäll och betala 1 procent av lönehöjningen, därför att vi tog på oss mer än vad vi orkade med. - Arbetsgivaravgiftens 2 procent genomfördes i november i fjol och var ett känt faktum när man skrev under avtalen i år, och jag tycker att rent allmänt brukar man på den fackliga kanten stå för sina uppgörelser och inte komma i efterhand och säga: Det här får de politiska instanserna på något sätt rätta till.

Jag har dessutom den uppfattningen - och det har jag sagt många gånger tidigare - att de svenska företagen är ganska väl behandlade från statsmakternas sida. Även med inräkning av ATP-avgift och arbetsgivaravgift bidrar de svenska företagen i dag med en relativt mindre del av skattebördan än vad de gjorde för 20 år sedan, och de enskilda personerna eller, som det heter på skattespråk, de fysiska personerna har nu relativt större skattedel att bära.

I det paket med konjunkturstimulans som regeringen har lagt på riksdagens bord ligger det ytterligare preferenser till företagsamheten, och jag är beredd på att någon säger: Var det nödvändigt, när finansministern står och talar om att företagen är ganska väl behandlade? Ja, det var nödvändigt om vi vill göra någonting som är inriktat på att snabba på investeringarna. Investeringsavdraget för maskiner och utrustning, som nu förlängs under 1972, blir 20 procent. Vi har vidare lagringsstödet och en större garanti för den långa upplåningen. Allt detta är ju klara inslag i en medveten tanke, nämligen att det är specifikt investeringslusten som vi vill stimulera.

Jag är medveten om att man ofta säger: Här har regeringen tänkt för litet på de små företagen. Det problemet har ju figurerat i debatten här i dag. Jag har funderat åtskilligt över detta och jag tror inte att man kan sätta stora och små företag emot varandra.

Man har använt Volvo såsom ett exempel på de stora företag som skulle bli väl behandlade till skillnad mot många småföretag. Jag vill minnas att Volvo har 580 underleverantörer på olika håll i södra och mellersta Sverige och även uppe i Norrland. De stora företagens goda år är goda år för de små företagen. Är det så att de stora företagen hanterar de små företagen litet illa, när det är svåra år för de stora företagen, är väl detta mera så att säga en angelägenhet inom företagarkretsen, och det är besvärligt för en regering att gå in och råda bot mot detta.

Man kan egentligen inte göra någonting annat för småföretagen än att försöka se om deras möjligheter att finansiera sig, om de själva är av den uppfattningen att de vill expandera. Och det har vi gjort genom det klara påslaget till de speciella institut som har att lämna långa lån till småföretagsamheten, dvs. Industrikredit och Företagskredit. Vi har förklarat att vi är beredda att styra krediterna så att dessa institut kan stå småföretagen till tjänst med långa lån. Rörelsekrediter och andra krediter skall ju tas via affärsbankssystemet, och det finns inga hinder för företagen att få dem i dag, om det gäller sådana företag som man vill slå vakt om och som har figurerat i dagens debatt - alltså företag som har duktiga ledare med framtiden för sig eller, om jag så säger, med marskalkstaven i ränslan. Om det är fråga om sådana företag, så finns det tillräckligt intresse hos bankerna för att hjälpa dem, och bankerna har nu inga restriktioner i det avseendet.

Avslutningsvis vill jag säga, att om man ger sig in på att liberalisera genom en allmän eftergift när det gäller arbetsgivaravgiften, så har man därmed inga absoluta garantier för att vi får fler investeringar. Det måste även oppositionens talesmän erkänna. Det kan lika väl bara resultera i en ökning av företagens likviditet - som dock i och för sig kan vara bra på längre sikt. Nej, vill man i dagens läge öka investeringsaktiviteten - och det är det vi vill - så ger den allmänna återbetalningen av 2 procent i arbetsgivaravgift inga garantier härför.

Konjunktursvängningarnas logik innebär, och det skall inte glömmas bort, att vi efter en nedgång har att emotse en uppgång. Och om inte det internationella mönstret skall brytas, vilket det inte finns någon anledning att tro, bör antagandet om en uppgång nu vara mera sannolikt än antagandet om en fortsatt nedgång. Den tveksamhet som den internationella valutasituationen har föranlett liksom den svenska industrins tveksamhet på grund av de icke klara förhandlingarna med EEC kan vara element av fördröjande karaktär, men jag tror ändå att dimmorna kommer att skingras på båda dessa områden under det närmaste halvåret. Som jag tidigare har sagt kan domedagsprofeterna och alla de som går omkring och fäller Kassandratårar över dagens situation också psykologiskt påverka den allmänna aktiviteten.

Låt mig villigt erkänna att 1971 har varit ett dåligt år vad gäller både den ekonomiska tillväxten och den privata konsumtionsökningen. Enligt föreliggande prognoser - jag har dock lärt mig att ta prognoser, oavsett om de är internationella eller nationella, med en viss reservation - skulle en omsvängning till det bättre nu vara förestående. I konjunkturinstitutets rapport har man t. o. m. vågat sig på att skriva, att vi kanske har anledning räkna med en återgång till det normala sysselsättningsmönstret

redan under 1972, och man har belagt detta med en del siffror. Bl. a. utgör arbetstidsförkortningen ett av elementen i den beräkningen. Herr Helén var inne på de siffrorna och har väl också läst slutsatserna, föreställer jag mig.

Herr talman! Härmed har jag väl talat under den halvtimme som jag hade rätt att hålla på; jag har med avsikt ställt mig här i bänken för att ha klockan framför ögonen. Men låt mig ändå synda litet på nåden, eftersom ni har varit vänliga nog att göra ett undantag för mig. Jag kanske skulle kunna få förlåtelse om jag förklarar att jag skall spara på mina framträdanden i fortsättningen, ifall det anförande jag nu håller möjligen blir litet långt.

Jag råkar som bekant vara måltavla för oppositionens pilar, och jag har här velat bemöta påståendena att vad finansministern gjort har gjorts för sent och för halvhjärtat. Finansministern bör, har man sagt i efterklokhetens ljus, oavsett om det är fråga om att stimulera eller att bromsa utvecklingen, handla snabbare och effektivare. De anklagelserna har jag mött under högkonjunkturen, när utrikeshandeln visade underskott och valutareserven reducerades, när det var brist på arbetskraft och vi följaktligen hade överkonjunktursens krämpor att dras med. Och naturligtvis vänder man nu på skivan och skjuter med ungefär samma fermitet in sig på det motsatta läget.

Nu är det tvivelsutan så att det friktionsfria konjunkturförloppet inte hör hemma i verklighetens värld. Jag kan väl inte göra anspråk på att vara annorlunda funtad än finansministrarna i övriga länder; det finns väl de som är bättre än jag och det finns väl de som är sämre än jag — låt mig säga att jag representerar något slags medelproportional. För den som vill läsa om världens ekonomiska historia står det emellertid klart att ingen absolut tadelritt har lyckats upprätthålla konjunkturförloppet, med den fina avvägningen i sysselsättningen som inte driver fram större prisstegringar än som kan accepteras, med den fina balansen i utrikeshandeln, med den fina balansen i bytesförhållandet och allt det; det finns ingen som har klarat det. Man får följaktligen i denna verklighetens värld placera sig där man är, och då uppkommer ju frågan om vi i detta avseende har klarat oss sämre än andra. Jag bestrider det helt enkelt. Den arbetslöshet vi nu dras med är inte större - tvärtom är den lindrigare - än de flesta andra länders. Dessutom, vågar jag säga, tar vi hand om de arbetslösa med en arbetsmarknadspolitik som är mer avancerad än den man har annorstädes.

Om man nu i efterhand bedömer utvecklingen i ett lugnare perspektiv så måste man säga att de åtgärder av bromsande karaktär som sattes in under 1969 och 1970 väl ändå kunde betraktas — jag bedömer det nu i efterhand — som ganska tillräckliga. Vid det tillfället föranledde de mycket av kritik och i dagens debatt mycket av efterklokhet. Det visar sig nämligen, nu när man har siffrorna på bordet att den totala efterfrågan — jag exkluderar lageruppbyggnaden — stannade vid 3 procent under 1970, detta är av bytesbalansbrist och reducerad valutareserv. Läger jag in lageruppbyggnaden får jag en ökning på 5 procent av bruttonationalprodukten. Vad som här således var konjunkturdrivande var onekligen lagerökningen — där får jag ännu en gång ge herr Hermansson rätt — men

man kan inte säga att det var den privata konsumtionsökningen. Näringslivet köpte under 1970 på sig en lagerhållning på 4,8 miljarder mot 1,5–2 miljarder normalt. Och, vad som dessutom är mycket intressant, näringslivet kunde finansiera denna väldiga lageruppyggnad. När vi nu ser saken i efterhandsperspektivet kan det naturligtvis sägas att om man velat undgå oron för bytesbalansbristen och valutareservens reduktion, så skulle man ha satt in sina åtgärder mot näringslivet och inte mot konsumenterna. Där var inte expansionen i något avseende oroande, men det var i stället den här exceptionella lagerökningen. När vi emellertid bromsade genom att begränsa kreditgivningen till företagen – märk väl att de ändå på ett eller annat sätt realiserade lagerökningen – blev kritiken mycket stark mot regering och riksbank för denna nödvändiga och erforderliga kreditätstramning. Vi hörde under den här tiden inga som helst förslag om att åtgärderna skulle riktas mot företagens likviditet som möjliggjorde lageruppyggnaden.

Jag säger det här mera analytiskt och därför att jag tycker att det är intressant att gå till botten med ett ekonomiskt problem. Det är inte fråga om någon kritik mot företagen för att de lagermässigt köpte upp sig på det här sättet. Ingen var särdeles angelägen om att avstå från sina chanser. Och det ligger naturligtvis i sakens egen natur att kan en privat företagare inför risken av prisstegringar köpa på sig innan varorna blir ännu dyrare, så är det med hans affärer förenligt att verkligen göra det. Det må gälla privatföretag, kooperativa företag eller vilket slags företag som helst – överallt skedde denna lageruppladdning. Inför den stora oron och den hårda kritiken när det gällde vår bytesbalansbrist och vårt valutautflöde försökte jag försvara mig med att rimligtvis kommer det här med lagerökningen att sluta. Då har vi ju lagren i stället för valutorna, och då bör det rimligtvis så småningom på nytt rätta till sig. Det var emellertid ingen kritik mot företagsamheten, och jag tror att man får acceptera sådana här svängningar.

Men det gör kanske också att oppositionen får ta det litet grand lugnare när den skjuter in sin kritik på regeringen och säger, att regeringen borde ha sett till att denna överansträngning icke fick utlösa sig. Det betyder logiskt en rekommendation att i fortsättningen gå hårdare fram med statsreglerad kontroll över handelns utveckling. Men det kanske är någonting som man inte utan vidare är beredd att förorda.

Vi har haft överbud i riksdagen under dessa tider. Jag är medveten om att man också utfärdat varningar. Men i allmänhet är det ju ganska bekvämt att i ett inlägg dels utfärda varningar, dels uppmuntra till ytterligare statsfinansiella utsvävningar. Tyvärr har oppositionen i alltför stor utsträckning ägnat sig åt det.

Herr talman! Jag kanske under några minuter skall repetera de båda senaste årens händelser eftersom jag tycker att de är fina exempel på konjunkturpolitiken och på hur denna bemöts av oppositionen.

Den konjunkturuppgång som ställde till rätt mycket besvärligheter började 1969. Vid det tillfället krävde den samlade borgerliga oppositionen en väsentligt svagare finanspolitik än vad regeringen presenterade. Överbuden i riksdagen när det gällde ökade utgifter låg på närmare miljarden. Moderata samlingspartiet krävde direkta skattesänkningar på

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

ungefär en halv miljard.

Vid riksdagens start 1970 hade emellertid situationen utvecklats så framför allt på valutareservens och bytesbalansens område – att ingripanden blev nödvändiga. Jag gick som finansminister till riksdagen med förslag om uppstramning av finanspolitiken. Jag begärde tidigare-läggande av momsens på personbilar, motorcyklar, snöskoters, husvagnar, nöjesbåtar och de vita kapitalvarorna. Riksdagen tittade på mitt förslag och sade: Men så här kraftigt behöver man väl ändå inte ta till. Och följaktligen vägrade riksdagen att gå med på en skattesänkning på de s. k. hushållens kapitalvaror. Jag gick vidare med ett förslag om skattehöjning på öl och tobak, och där fick jag riksdagen med mig.

Efter detta partiella bakslag i riksdagen när det gällde förslaget om en uppskärpning av finanspolitiken var det egentligen ingenting annat att använda än räntepolitik och kreditpolitik, och dessa användes. Det var även nödvändigt mot bakgrund av vad jag här redovisat när det gäller företagens lagerökningar, som vi också finansierade.

Så småningom utvecklade sig det hela dithän, att vi blev tvungna att ta till en priskontroll. När riksdagen på hösten 1970 på nytt möttes kom jag tillbaka med ytterligare ett uppstramningsförslag i fråga om finanspolitiska ingripanden, och jag fick riksdagen med på det. Men någonting därutöver – något slags särlinje eller någon mer skärpt linje – har sannerligen inte oppositionen gjort sig till tolk för. Det är därför litet beskäftigt att i efterhand komma och säga: Vi varnade och tyckte att finanspolitiken var för flat och eftergiven. Den skulle ha varit starkare.

Det enda förslag som ställdes kom från centerpartiets förre ledare, som – om jag inte minns fel – den 4 april 1970 i ett föredrag sade, att man kanske skulle sätta hela momsens i kraft omedelbart. Han ändrade sig två dagar senare och förklarade, att han naturligtvis inte menade momsens på livsmedel och jordbruksvaror. Sedan kom han inte tillbaka någon mer gång. Förslaget togs aldrig upp motionsledes eller i något yrkande i riksdagen och följdes inte upp av något av de andra borgerliga partierna.

Jag vet inte om det är detta som man försöker hänga fast vid, när man talar om att man ville gå hårdare fram den finanspolitiska vägen. Ett studium av historien ger sannerligen inget belegg härför.

Med detta, herr talman, har jag sagt ungefär vad jag skulle säga. Men det har ställts en del frågor till mig, och det är möjligt att jag kan förkorta mitt framträdande genom att snabbt försöka svara på dem.

Herr Fälldin påstår att inget parti kan driva sina egna förslag. Rent formellt har han rätt i det. Men när det finns avgörande skillnader i bedömningarna av vad vi orkar göra med hänsyn till en sund ekonomi i framtiden – och tyvärr är situationen sådan i dag att det råder skillnader i uppfattningar och värderingar mellan regeringen å ena sidan och den borgerliga oppositionen å den andra – lönar det sig inte att ställa sig upp som något slags statsman av stort format och säga: Låt oss bli eniga om detta. För dagen är situationen sådan att det inte går att förena eld och vatten; och så illa ligger förslagen. När regeringen lade sitt paket på riksdagens bord, hade vi kanske räknat med att det skulle kunna vara grunden för en överenskommelse, gärna i så brett format som möjligt. Men nu har oppositionen gått ut med dessa generella stimulanser, som vi

inte anser förenliga med ansvaret för ekonomin framöver.

Jag vet att både herr Fälldin och herr Helén har sagt sig, att den här generella stimulansen bara är tänkt såsom en rent tillfällig sak. Herr Fälldin gick så långt som att påstå att det är fråga om månader. Men skall förslaget omsättas i praktiken, är det väl svårt att tänka sig en mindre tid än ett halvår. En ändring av momsen medför omdateringar och inventeringar i hela den väldiga detaljhandeln, ett mycket omständligt och besvärligt arbete. Momsen är ju inte heller bara en detaljhandlarfråga utan slår nu igenom i både två och tre olika led. Man utsätter inte handeln och producenterna för sådana här besvärligheter, om man räknar med att allt skall göras om efter en eller två månader. Ändringen måste gälla åtminstone för något halvår framöver.

Jag lade märke till att herr Helén i sin partimotion preciserade sig på den punkten; i varje fall gör han det på första sidan. Han säger där att man skall låta dessa medgivanden - han ville då ta bort fem procent - gälla från den 1 november och sex månader framåt t. o. m. den 30 april 1972. Men han besinnar sig - det skall han väl honoreras för - och på s. 6 i sin motion säger han: "Skulle olyckligtvis konjunkturen inte då ha visat tecken på att svänga uppåt och arbetslösheten fortfarande vara hög bör det då övervägas om t. ex. en förlängning av nedsättningen av momsen bör fortsätta ytterligare i ett par månader eller om även andra åtgärder måste sättas in."

I den gemensamma kommuniké som oppositionsledarna presenterade i går har man icke bundit sig för avslutningen utan helt enkelt hållit den frågan öppen för en allmän omprövning.

Jag ser framför mig en debatt längre fram på våren 1972, där jag står i statsrådsbänken och säger: "Nu bedömer regeringen konjunkturen vara sådan, att det är erforderligt att vi höjer momsen med 4 eller 5 procent och därmed också höjer priserna med 3 eller 4 procent för alla landets medborgare." Jag har en bestämd känsla av att oppositionsledarna kommer att förbehålla sig rätten att ha helt andra konjunkturbedömningar vid den tiden. De kommer att säga att Sträng har räknat fel på konjunkturen så många gånger; vem säger att han räknar rätt på konjunkturen nu? Det är obehagligt att behöva gå ut och höja priserna med konjunkturpolitisk motivering - det är lättare att tala om det i talarstolen än att genomföra det i den praktiska politiken.

Regeringen har i sitt paket lagt fast de så att säga sociala bidragen - folkpensionärspåslaget skall vara en engångshistoria under januari månad, och bidraget till barnfamiljerna lämnas som ett provisorium för att de skall kunna klara sin bostadshyra. Det skall efterträdas av en permanent ordning, inte med samma teknik och samma karaktär men penningmässigt av samma innehåll. I övrigt har vi när det är fråga om stimulanser till industrin fixerat oss vid halvår där vi inte har fixerat oss vid helår. Man kan inte gärna göra annorlunda, om man menar att man skall kunna hantera instrumentet i vanlig ordning.

Men så ställde herr Fälldin en direkt fråga till mig, som jag anständigtvis bör försöka svara på. Han undrar varför det i finansdepartementet ligger obehandlade 150 ansökningar från företagarna om att få använda sina investeringsfonder. Förklaringen är ganska enkel. Vi

Nr 118

Onsdagen den
3 november 1971

Allmänpolitisk
debatt

expedierar dem så snabbt som det över huvud taget går att göra, och ett tusental sådana ansökningar har blivit expedierade. För närvarande ligger det 150 inne. De har varit föremål för bearbetning under ett par veckor, och jag skulle tro att de allra flesta av dem kan expedieras inom någon vecka. Men en hel del av ansökningarna måste föranleda diskussion med företagarna och kompletterande framställningar. Alla är inte så rutinerade att man förstår vad de egentligen vill när de kommer med sina ansökningar, och då måste man ta kontakt med dem per telefon och be dem om kompletterande framställningar, vilket fördröjer tågordningen. Det enda jag kan säga är således att vi naturligtvis inte har något som helst intresse av att ligga på ärendena längre än vad som är nödvändigt och att expedieringen kommer att ske i snabb takt så fort det finns praktiska möjligheter att göra det.

Herr Helén ägnade sig i sitt inlägg självfallet i stor utsträckning åt dagens sysselsättningssituation. Låt mig gärna erkänna - det är väl ingen som behöver tvivla på det - att det inte finns någon i regeringen som inte också anser att arbetslösheten just nu är för stor. Men eftersom jag fått lära mig att man ändå bör försöka tränga ner i siffermaterialet, något som är värdefullt ur många synpunkter, har jag inte velat bli på samma sätt överdrivet upphetsad - även om det låter litet hårt och kargt - som jag tycker mig ha funnit prov på i en del av inläggen här i dag.

Vi har för närvarande 15 000 människor färre i arbete än vad vi hade för ett år sedan, om jag skall tro på den gjorda arbetskraftsundersökningen. För ett år sedan, 1970, när ingen talade om arbetslöshet men många talade om översysselsättning, hade vi alltså ett visst antal människor i arbete i det här landet, och i dag är antalet 15 000 mindre. Jämförelser görs med ett år som var ett utpräglat översysselsättningsår. Däremot har vi 30 000 flera än vi hade för ett år sedan som uttalar att de önskar få arbete. Det beror helt enkelt på att ambitionsgraden hos arbetsförmedlingarna nu är så avgjort mycket större än den var för ett år sedan. Man tillåter en arbetsansökan genom att vederbörande tar telefonen och ringer och säger: Jag är arbetslös. Har ni något arbete? Tidigare hade man den ordningen att vederbörande skulle inställa sig på arbetsförmedlingen, visa upp sig och diskutera med tjänstemannen.

Jag vet att det har förekommit missbruk med telefonansökningarna. Jag vill inte lägga så stor vikt vid detta, eftersom jag inte tror att de spelar någon nämnvärd roll i totalredovisningen. Att vi nu har 30 000 flera som önskar arbete än för ett år sedan beror på att ungdomarna nu går direkt från skolan till arbetsförmedlingen och säger: Har ni något jobb? Tidigare gick de hem till mor och far och försökte skaffa sig jobb själva innan de gick till arbetsförmedlingen. Anledningen är också att det med det nya skattesystemet blivit mera attraktivt för den gifta kvinnan att arbeta. Hon kan tjäna 5 000 kronor skattefritt, vilket hon tidigare inte kunde. Vi hälsar detta med tillfredsställelse, för jag tycker inte att det finns någonting som dementerar den framtidsprognos som långtidsutredningen gjorde och som byggde på en noggrann enkät såväl bland industriföretagarna som hos stat och kommun som arbetsgivare.

Man kan utifrån demografiska kurvor räkna ut att vi bör få ett tillskott av 90 000 nya arbetskrafter fram till 1975 med den inmarsch av

kvinnor som vi har på arbetsmarknaden. Industrin anmälde för ett år sedan att det just är det antal den behöver. Situationen är annorlunda i dag, men så snabbt växlar det, vilket också gör konjunkturpolitiken litet mera besvärlig. Men för ett år sedan begärde industrin detta tillskott. Samtidigt begärde staten och kommunerna 200 000 nya arbetskrafter fram till 1975.

Man må ha vilken uppfattning som helst om dessa enkäter och siffror, men att vi när den här lågkonjunkturen går över kommer att leva i en situation där arbetskraftsmönstret mera präglas av brist än av överskott på arbetskraft finns det enligt min mening goda skäl att räkna med.

Det finns ytterligare en detaljuppgift som är rätt värdefull att hålla reda på. När vi ser räkningarna från arbetsförmedlingarna, avläser vi att vi under de sista dagarna i oktober hade i runt tal 64 000 eller 65 000 arbetslösa. Vad vi emellertid inte avläser är att varje månad placeras 50 000 arbetssökande i nya anställningar. Vi har byggt ut arbetsförmedlingarna så att de i dag verkligen är funktionsdugliga och aktiva. Folk säger ständigt upp sina anställningar och söker nya. I runt tal förmedlas 50 000 nya platser varje månad. Jag säger det därför att detta är någonting som varken tidningar eller massmedia – om jag skall döma efter deras rapportering – har någon aning om. En permittering talar man om, ett avskedande talar man om och jag har ingenting emot det. Men nyanställningar talar man inte om, och ändå sker sådana dagligen och i stor omfattning.

I söndags kväll ringde en företagare till mig och sade: "Jag skall nyanställa 100 man inom den närmaste månaden." Det borde du tala om, det kunde vara rätt välgörande, sade jag. "Varför skall jag tala om det; det finns väl ingen anledning?" – Han har ingen varselskyldighet när han nyanställer folk, men han har varselskyldighet när han permitterar folk. Därför blir naturligtvis den allmänna bilden – detta sagt utan att jag nonchalerar den arbetslöshet vi har i dag, vilket jag självfallet inte gör – objektivt sett litet grand ensidig.

Herr talman! Dagens diskussion innehöll naturligtvis så pass mycket argument att jag skulle återfalla i de gamla synderna att tala länge om jag bemötte dem alla, men har jag försökt bemöta herr Fälldin och herr Helén kräver artigheten att jag också försöker bemöta herr Bohman och herr Hermansson. Det skall väl vara en "fair" fördelning.

Enligt herr Bohman är det den offentliga sektorn och skattetrycket som är boven i dramat sett på mer lång sikt. Vi har ett ekonomiskt lågtryck "made in Sweden", säger herr Bohman, som den västorienterade politiker han är. Det här är väl en gammal problemställning som vi har diskuterat många gånger till leda. Försök inte att sätta den offentliga sektorn i en konfrontationsställning till den enskilda! Man behöver ändå inte gång på gång stå i kammaren och repa upp att vi måste ha både--och om några framsteg skall kunna göras i det här landet. Industrin kräver utbildat folk, och det måste den offentliga sektorn svara för. Industrin kräver bostäder, industrin kräver kommunikationer, industrin kräver kraft osv., allt detta som faller på offentlig sektor. Det hela är ett samspel. Det är fråga om att ibland göra förändringar på marginalerna, och det kan naturligtvis betyda en hel del, men om herr Bohman går ut

och talar med alla våra pressade kommunalmän i dag – gärna sina egna partivänner – kommer han snart underfund med att det finns aktiviteter på den offentliga sektorn som man ansvarsmässigt inte gärna kan uraktlåta att fullgöra.

Herr Bohman sade några sanna ord. Han sade: Möjligen står inflationen och lurar bakom knuten. Ja, följer man regeringens förslag tror jag att det är en överdriven farhåga, men om vi skall följa det förslag under vilket herr Bohman har satt sin signatur ligger naturligtvis herr Bohmans farhågor närmare sanningen.

Det frågas: Varför kan inte samling ske? Där kom väl även herr Bohman in på någonting om denna överbryggande samling. Det finns, som jag sagt tidigare, skilda värderingar i våra avgörande utgångspunkter, och därför får man konstatera det – och ingenting annat. Frågorna skall nu diskuteras i utskott, och det är möjligt att oppositionen så småningom säger sig: Kanske var vi ändå ute för tidigt; möjligen skall vi nu överväga om det inte ligger så mycket i regeringens argumentering att det finns anledning att orientera sig åt det hållet. – Och då kan samlingen vara ett faktum.

Nu tycker herr Bohman: Det här låter väldigt förmätet, varför kan man inte orientera sig till oppositionen? – Det kan bero på att regeringen, så länge den sitter med ett politiskt och administrativt ansvar, är försiktigare än oppositionen, som i dagens läge anser det nödvändigt att föra en politik som går ut på omfattande konsumtionsstimulans av allmän karaktär.

En ny skattepolitik, en ny utredning och en indexreglering av skatterna behöver jag inte ta upp tiden med i dag. Vi får många tillfällen att diskutera det, föreställer jag mig, under riksdagens fortsatta gång.

Jag vill också säga några ord till herr Hermansson i Stockholm. Varför använder inte regeringen, undrar herr Hermansson, sin arsenal av vapen emot arbetslösheten? Vi använder den. Vi ställer alla de medel till förfogande som arbetsmarknadsverket har begärt. Jag tror inte jag behöver ta tillbaka på om jag säger att vi har varit helt tidsmässigt i kontakt med det ansvariga arbetsmarknadsverket i alla de åtgärder som regeringen har vidtagit. Vi har inte kommit efter och vi har inte kommit före. Vid våra regelbundna veckosammanträden med ledningen för arbetsmarknadsverket har regeringens stödprogram successivt vuxit fram. Bedömningarna har varit enhetliga och de bygger ju, i varje fall när det gäller verket, på ett ganska finfördelat nät av känselspröt runt om i landet.

Regeringen är försiktig, tycker herr Hermansson. Varför? Jag har argumenterat för detta och behöver inte upprepa mig.

När herr Hermansson säger att staten har stött den här folkomflytningen så är det delvis sant och delvis icke sant. Är det så att man inte kan skapa arbetsmöjligheter åt människor som växer upp i glesbygderna kan man säga att man stött en omflyttning när man har gett dem flyttningsbidrag, omskolningsbidrag och ekonomiska möjligheter att söka sig till de orter i landet där deras arbetskraft efterfrågas. Men herr Hermansson är säkerligen tillräckligt klok att erkänna att det går inte att beställa rader av statsföretag i glesbygderna så att den befolkningsfördel-

ning som vi nu har skall garanteras för framtiden. Det är ju inte bara att kommendera fram ett nytt statsföretag. Ibland har man kanske en känsla av att det ute på ett allmänt möte skulle vara lätt att väcka entusiasm genom att säga att nu bör staten gå ut och organisera en rad fina företag i glesbygden som ger arbete och inkomster.

Det är svårt att driva företag i varje fall om de skall gå med vinst, om de skall expandera, om de skall ha en möjlighet att konkurrera i den värld vi lever i. Det är lättare att driva företag i en från omvärlden isolerad ekonomi. Det finns nationer som har prövat på det. Men den företagsamheten torde ge sämre utbyte åt medborgarna. Om man emellertid kastar sig ut i den fria konkurrensens hårda miljö är det ett svårt arbete att driva företag som skall framställa och marknadsföra produkterna så att de hävdar sig i konkurrensen, kan expandera och ge utökade arbetsmöjligheter.

Detta har jag gärna velat ha sagt för att om möjligt ta ned folk på jorden som litet blåögt går och inbillar sig att det är bara att bestämma sig från regeringens sida så växer det i fantasin upp storståtliga företag, som är lönsamma, som ger goda löner till de anställda, som ger fina utvecklingsmöjligheter och som kan vara placerade ungefär var som helst i landet. Tyvärr är det inte så och jag tror det är riktigt att tala om det.

Sedan är det ju också på det sättet, herr Hermansson, att åtskilliga människor flyttar frivilligt. Uttunningen av den svenska landsbygden har inte berott på att man har varit efter människorna med påk och piska och kört i väg dem utan har helt enkelt berott på att ungdomen har attraherats av storstädernas möjligheter och andra vyer och gärna begett sig till de områdena. Det kan man nog inte ändra på. Därför har man här också en drivkraft som går på den naturliga vägen. Vi möts ju bl. a. av de här frågeställningarna när vi skall utlokalisera folk ifrån storstäderna. Alla minns debatten om utlokalisering under våren, som visat svårigheterna. Jag har medarbetare som nu undersöker om vi skall orka med att ta ett andra tag i utlokaliseringspolitik. Naturligtvis var den första omgången den lättaste. Den andra omgången blir desto svårare. Men att döma av vad de som berörs anser, är det i varje fall inte någon större pina att råka ha sitt hemvist åtminstone i den här storstaden.

Jag vill ta upp en fråga till, som jag faktiskt har ett behov av att klara ut. I den flitiga debatten om att vi nu skall starta statliga företag och börja föra en aktivare näringspolitik kommer gärna AP-fondernas resurser i blickpunkten. Jag tror att det var herr Hermansson som lät undslippa sig det yttrandet att bara den årliga tillväxten i AP-fonderna ger utomordentliga möjligheter till att under statens medverkan realisera en industriell expansion.

Jag hör ibland dessa diskussioner föras i samband med AP-fondernas totala tillgångar. Dessa uppgår till drygt 40 miljarder kronor. Dessa pengar ligger nu i form av hypotekslån i industrierna och framför allt inom bostadsbyggandet. Jag menar att när man skall diskutera detta problem kan man från början vara ense om att det inte är möjligt att röra dessa pengar. Hur skall allmännyttiga, kooperativa och andra bostadsföretag liksom våra egna hemmare bära sig åt, om de på ett bräde får en uppsägning av alla sina hypotekslån därför att AP-fonderna skall ha

tillbaka sina pengar? Det går naturligtvis inte.

Då är frågan hur mycket AP kan nyplacera varje år. Ja, vi kan räkna med ca 8 miljarder kronor för nyplaceringar varje år. Av detta går 54 procent åt om vi skall upprätthålla det bostadsbyggande som vi har, och det tycker jag att vi skall göra. Till industrin går 20 procent som också verkligen kommer företagen till godo – dock inte de statliga företagen. Till kommunerna går ca 10 procent och staten tar ungefär 10 procent.

Det är inte så många hundra miljoner kronor som kan disponeras på marginalen för ytterligare innovationer, om man fortsättningsvis vill upprätthålla finansieringen på de fält till vilka AP-pengar nu går.

Jag har med detta inte föregripit det som kapitalmarknadsutredningen kan komma med. Jag har emellertid velat göra det sista påpekandet för att inte alltför mycket av ovederhäftiga uppfattningar om hur mycket pengar som står till förfogande skall uppkomma.

Herr talman! Jag skall för tillfället nöja mig med det anförda.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern urskuldade sig i början av sitt trivsamma anförande för att han berättade memoardetaljer. Det tycker jag inte att det finns någon anledning till. Vi uppskattar alla denna typ av anföranden, och särskilt gläder vi oss när finansministern liksom maratonlöparen hela tiden håller kontakt med klockan. På den tid av 1 timme och 33 minuter som åtgått för hans anförande hinner maratonlöparen springa 25 kilometer. Själv är jag naturligtvis en aning ångerköpt över att jag avslöjade att finansministern beviljades dispens när vi gjorde upp reglerna för denna debatt!

Finansministern säger nu att det i dagens läge är en alltför stor arbetslöshet, och det är ett viktigt erkännande, eftersom grunden därmed är lagd för ett konstaterande att man måste söka sig fram till flera åtgärder än dem som regeringen vidtagit. Dessa kan inte accepteras. Jag hinner inte på mina sex minuter gå in på herr Strängs sifferexercis, men det är ett viktigt erkännande som herr Sträng nu gör.

Då är frågan: Vilka skall dessa åtgärder vara? Ja, regeringen vill begränsa sig till enbart selektiva åtgärder. Men i motsats till vad som gäller statsministern fick man långa stunder det intrycket att finansministern visst inte tyckte att t. ex. ett slopande av löneskatten skulle vara någon stor och farlig åtgärd.

Han neddimensionerade snarast dess verkningar. Ett problem för honom var ju: Ges det verkligen någon garanti för att vi får majoritet i riksdagen för en återgång till den tidigare nivån, om vi nu går med på några sänkningar? Ja, finansministern, jag är villig att rekommendera de båda andra oppositionspartierna att vi antar en speciallag, där det klart sägs ut vilket datum som återgång till högre nivå skall ske, exempelvis efter sex månader, med rätt för partierna, om konjunkturen inte skulle visa något tecken på att vända, att *tillsammans* förlänga giltighetstiden för den lägre nivån.

Finansministern blickade också bakåt. Det är därför nödvändigt att något revidera hans historieskrivning. Han gjorde ett litet nummer av att riksdagen gick emot honom – i januari 1970 var det väl – i fråga om momshöjningen på de vita kapitalvarorna. Det är riktigt att det var en enskild motion som bifölls, men det var finansministerns gode vän Kinna-Ericsson som tog initiativet i det gamla bevillningsutskottet, så det får herrarna göra upp sinsemellan.

Vad sedan gäller läget under det budgetåret, så minns finansministern alldeles rätt när han säger att herr Hedlund i ett offentligt uttalande den 4 april föreslog en momshöjning och att han senare sade att han för sin del inte ville ha med någon höjning av momsens på livsmedel. Jag har tidigare i ett par debatter berättat för finansministern, helt öppet, att bakom herr Hedlunds uttalande låg en fullmakt från de andra oppositionspartierna att med finansministern ta upp diskussioner om en höjning. Det är väl ändå ganska ovanligt att oppositionspartier under ett valår bedömer situationen så allvarligt att de är beredda att tillsammans med regeringen dela ansvaret för en sådan höjning.

Sedan kom finansministern tillbaka till det gamla vanetalet, som inte var så elakartat som statsministerns men som ändå gick ut på att vi skulle ha begått utsvävningar. Under de båda senaste budgetåren har våra förslag till förändringar av budgeten legat inom en promille av totalbudgeten, 35 miljoner kronor. Det är någonting helt annat än det påhittade tal som statsministern åberopade.

Men nu har jag ett par direkta frågor till finansministern beträffande den omedelbara situationen. Finansministern resonerade om hur köpkraften nu kommer att utvecklas. Han talade väl om sparandet, och det tycker jag att han gjorde rätt i. Men han sade att sparkvoten sannolikt ändå kommer att minska något. Därmed återgår konsumtionen till normal nivå, tillade han. Där har finansministern exempelvis konjunkturinstitutet helt emot sig, som säger att även om sparkvoten fortsätter att sjunka något så blir ökningen av den privata konsumtionen relativt begränsad. Det är alltså inte fråga om en återgång till tidigare normal nivå.

Vidare har finansministern i ett par sammanhang gjort stort buller av de pengar som skall betalas ut till dem som har erlagt för mycket preliminärskatt. Beloppet uppges vara tre miljarder. Men finansministern har inte kommenterat de siffror som har räknats fram av taxeringsexperten och som visar att medan skatteåterbäringen stannar vid 3,2 miljarder så uppgår kvarskatt och straffränta – alltså belopp som skall in till staten – till 3,5 miljarder. Då var det väl inte riktigt snyggt av finansministern att på Sparbanksföreningen tala om den stora påspädningen men inte alls låtsas om de pengar som skall betalas in till staten.

Men det intressantaste i det här mycket trivsamma anförandet – jag menar det verkligen uppriktigt – var finansministerns uppgörelse med de nationalekonomiska teoretikerna. Skulle man tro finansministern helt, så skulle Keynes vara överspelad därför att de som nu utför beredskapsarbete eller deltar i omskolning har en hygglig ersättning. Men så enkelt är det väl inte.

Visst har finansministern rätt i att dagens läge icke kan jämföras med

trettioalet. De som gör det gör sig skyldiga till grova överdrifter, och jag kan icke se att detta drabbar någon av oppositionens ledande talesmän. Emellertid är det alltid fel att det råder arbetslöshet, och många människor är fortfarande oförsäkrade. För svenska förhållanden är arbetslösheten hög. Den är, som finansministern så riktigt sade, för hög.

Mot den bakgrunden är det väl därför rimligt, om de fortsatta diskussioner som finansministern närmast gjorde en invit till tar sikte på en sådan köpkraftspåspädning att de människor som nu – i onödan, enligt finansministern eget resonemang – är arbetslösa garanteras ett arbete och att investeringarna stimuleras.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om jag vågar ge finansministern en komplimang. Det kan ju slå fel. Vi har lärt oss här i dag att statsministern ger mig komplimanger för att slå till herr Fälldin. Om jag ger herr finansministern en komplimang kanske någon tror att jag med den vill drabba statsministern. Det är i alla fall inte min avsikt.

Det var ett trivsamt anförande som finansministern höll, och jag kunde följa med honom i hans analyser så långt att jag började bli rädd för att det måste vara något fel antingen på mig eller på finansministern. Men så kom ju så småningom slutsatserna, och då kände jag mig hemma igen.

I varje fall dementerade finansministern statsministerns påstående att president Nixon skulle vara orsaken till våra bekymmer. Men när finansministern sedan försökte analysera det intressanta valutaproblemet och varnade för smygdepreciering från olika länders sida, en varning som jag tycker är fullt befogad, borde finansministern till den varningen ha knutit uppgiften om att Sverige i själva verket redan har deprecierat i förhållande till vissa valutor. Det har varit till fördel för oss, en fördel som vi kunnat förskaffa oss genom de tillfälligt rörliga växelkurserna som också jag hoppas så småningom skall stabiliseras.

Men det väsentliga var finansministerns slutsats att balans i utlandsbetalningarna i sista hand är avgörande för vår handlingsfrihet. För att vi skall kunna nå sådan balans måste vi satsa mera på investeringar. Vi måste bygga ut vår produktionskapacitet. Då uppstår frågan: Hur skall vi bära oss åt för att kunna göra det utan att det blir risk just för vår handelspolitiska frihet, vår valutasituation? Det kan väl i alla fall inte vara finansministerns mening att vi skulle hålla oss med arbetslöshet för att klara valutaläget. Något sådant vore helt orimligt. Men man skulle kunna dra den slutsatsen av finansministerns anförande.

När finansministern påvisade att en satsning på bostadsbyggnadssektorn har den fördelen att den inte är nämnvärt importkrävande – ett i och för sig alldeles riktigt påstående – då får man inte glömma bort att med sådana satsningar bygger man inte ut landets framtida produktionskapacitet i någon nämnvärd utsträckning. Man gör enbart kortsiktiga satsningar som inte får de långsiktiga konsekvenser som landet behöver.

När man kritiserar de generella åtgärder som oppositionen föreslår och gör gällande att de "spiller över" i en ökad import, är det också delvis riktigt. Men när man konstaterar detta, bör man samtidigt komma ihåg

att man därmed ökar investeringarna, ökar vår kapacitet och ökar vår styrka på sikt. Den sysselsättning som man därigenom skapar blir inte tillfällig utan permanent. Och målet för våra insatser måste ju vara att åstadkomma en permanent sysselsättning och ett starkare konkurrensläge i ordets vidsträcktaste bemärkelse gentemot omvärlden.

Det var säkert en riktig slutsats som finansministern drog när han gjorde gällande, att dämpningen av den enskilda efterfrågan i våras var beroende av oron inför en hotande arbetskonflikt. Men om det var bara på det sättet, borde utvecklingen nu ha vänt. Men det finns så vitt jag vet – jag vore tacksam om finansministern kunde ge mig motsatt uppgift – ingenting som tyder på att den enskilda konsumtionen vänt uppåt. Ännu finns det inga som helst tecken på det. Går man ut till detaljhandeln och frågar om man där kunnat iaktta någon vändning blir svaret klart negativt. Där finns alltså inget underlag för optimism.

Så till resonemangen om Keynes. Det är riktigt som herr Helén påvisade att man inte kan dra paralleller mellan 1930-talet och dagens läge. När man bedömer 1930-talet bör man också komma ihåg vad krigskonjunkturen den gången betydde för att förbättra effekten av de åtgärder som vi vidtog i vårt land. Hitler var alltså en av orsakerna till att vår konjunktur vände, vad man sedan än må tycka därom.

Vad som är väsentligt är ändå att, även om man inte kan jämföra den enskildes köpkraft då och nu, det i dag föreligger en total brist på köpkraft. Det finns i dag en klyfta mellan kapacitet och efterfrågan som vi med våra stimulansåtgärder vill fylla igen. Om den klyftan vittnar bl. a. bruttonationalproduktens ökning under året, 0,5 procent. Den visar att aktiviteten i den svenska samhällsekonomin är för låg.

Studerar man vår produktionsutveckling – finansministern själv jämförde med utlandet och sade att vi låg bra till – från 1965 och åren därefter kan man konstatera att Sverige ligger på tionde plats bland de 12 jämförda staterna under denna period. Detta gäller i genomsnitt under åren 1965 – 1970 och under 1971. Vi ligger klart under flertalet andra. Om vi hade en högre aktivitet i vår samhällsekonomi skulle vi alltså ha mer pengar över för att använda för alla de ändamål som bl. a. statsministern talade om för en stund sedan.

Det avgörande är alltså att driva upp investeringarna – där är finansministern och jag överens. Men finansministern vill använda andra metoder än vad vi vill. Vi vill använda generella metoder som ger direkt stimulans. Och dit hör, trots all nedvärdering från finansministerns sida, obestridligen löneskatten. Vi vill därutöver åstadkomma en indirekt stimulans genom att öka efterfrågan i samhället. Därigenom åstadkommes den långsiktiga effekt för både investeringar, sysselsättning och vår handelsbalans som vi alla i dag eftersträvar.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Eftersom statsministern i slutet av sitt anförande refererade vad jag sagt i EEC-diskussionen på ett sätt som inte var helt korrekt vill jag börja med att rätta till det. Vad jag har sagt är att jag tycker det är glädjande att alla partier är överens om det materiella innehåll som är tecknat i den promemoria som har gått till EEC. Det är

den enigheten jag har glatt mig åt. Jag har sedan noterat att beträffande den metod som säkrast skall leda till detta resultat råder skilda uppfattningar. Där är det ingen hemlighet att regeringen och centerpartiet har samma uppfattning. Det är heller ingen hemlighet att ingenting kan ske när det gäller EEC-samarbetet som på något sätt ändrar vår vilja att driva den hittillsvarande neutralitets- och säkerhetspolitiken.

Jag vill ha detta markerat, samtidigt som jag vill säga att jag tycker att i just denna fråga bör vi vara aktsamma när vi refererar varandras uttalanden, så att vi inte i onödan skapar skillnader som inte finns.

Jag tackar finansministern för svaret på frågan om investeringsfonderna. Jag är ändå litet fundersam. De företag som har rätt till denna typ av avsättning är inte vilka som helst; de har som regel personal som åtminstone förstår sig på blanketter och formulär. När man skall ha i gång någonting sådant här – i varje fall gäller det i fråga om byggnader – har man väl dessutom samråd med länsarbetsnämnd, och det finns såvitt jag vet också en viss kontakt med arbetsmarknadsstyrelsen. Är verkligen de bestämmelser som gäller för att man skall få utnyttja investeringsfonderna så oklara att personalen i ett företag normalt inte förstår sig på att upprätta handlingen och att den blir felaktig även om upprättandet skett i samband med myndigheterna? Är det möjligen så att de regler efter vilka frisläppen nu sker är så oklara att det krävs denna typ av diskussion? I så fall vore det ett framsteg om reglerna gjordes tydligare så att det inte behövde bli dröjsmål på denna grund.

Sedan säger finansministern att vi har varit ute för tidigt. Det är egentligen lite egendomligt. Var det också så, att den propå som herr Hedlund gjorde på våren 1970 hade det felet att han var ute för tidigt? Tog finansministern – det är ju välkänt att han aldrig har haft några svårigheter att resonera med herr Hedlund – inte vara på en möjlighet att diskutera då utan väntade till efter valet med att vidta de här finanspolitiska åtgärderna?

Nu har det hänt att oppositionen lade motioner på riksdagens bord. Regeringen hade inget att lägga där då men anmälde att den skulle komma senare. Och nu säger finansministern återigen att vi är ute för tidigt. Jag tycker inte att det går att bevisa att felet med oppositionen är att den har varit ute för tidigt. Däremot är det bevisat att de åtgärder som är vidtagna av regeringen, och som har hunnit börja verka, har varit otillräckliga, eftersom arbetslöshetssiffrorna stiger. Visst är det rätt att det har kommit in nya grupper och att det står mer kvinnlig arbetskraft till förfogande än tidigare, men det var också en utveckling som man hade att vänta sig, dels som ett resultat av direktskattens utformning, dels som ett direkt resultat av den aktion i det här avseendet som arbetsmarknadsstyrelsen medvetet drev och som regeringen måste ha varit informerad om – inte minst mot bakgrunden av den kontakt som äger rum varje vecka.

Finansministern säger då – och vi har naturligtvis bara att notera att det är regeringens inställning: Visst kan vi resonera. Vi har lagt ett paket. Låt oss göra upp kring det och skapa enighet kring det. Det är bra.

En stark regering med en säker majoritet i parlamentet kan naturligtvis säga så här. Vad som överraskar mig är att regeringen i den här

situationen väljer metoden att bara säga: Vi har lagt vårt förslag. Ansluter till det så blir det enighet.

Nr 118

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr HERMANSSON i Stockholm (vpk) kort genmäle:

Herr talman! I den här debatten har talarna kastats mellan helvetet och himlen: statsministern var inte överens med någon, finansministern är överens med alla.

Till att börja med instämde herr Sträng också med mig, men sedan blev det ju mera som vanligt. Den punkt där han bl. a. instämde med mig gällde mitt påpekande att man inte fick tillämpa Keynes' teorier på det nuvarande läget. Jag tror att de var felaktiga redan på 1930-talet, men de är ännu mera felaktiga i dag. De två nya moment som har tillkommit och som man måste observera är enligt min mening för det första statsapparaturens ökade roll, för det andra att arbetslösheten nu växer samtidigt som vi har en mycket stark inflation. I det läget är det helt fel att peka på underbalansering av statsbudgeten som det goda receptet. En underbalansering av statsbudgeten innebär ju i den situationen mycket stora risker för en ökad takt i inflationen.

När det gäller herr Strängs beskrivning av orsakerna till krisen och arbetslösheten måste jag säga som jag sade i våras: Jag tycker att finansministerns konjunkturbedömning är litet grund. När han bara vill peka på effekterna av de internationella rörelserna och den utdragna avtalsrörelsens inverkan, då glömmer han några moment som har varit av avgörande betydelse. För det första glömmer han inverkan av regeringens egen ekonomiska politik, som syftade till en nedpressning av konsumtionen och därför bidrog till ökningen av arbetslösheten.

För det andra glömmer han också de långsiktiga tendenser som har varit gällande och som tagit sig uttryck i en kraftig koncentration av kapital och företagsamhet, i snedlokalisering av företagsamheten och i en rationaliseringsprocess inom företagen som har drivit ut arbetskraft samtidigt som nya företag inte har anlagts i tillräcklig utsträckning för att suga upp denna arbetskraft.

Jag tror också det är fel när finansministern vill låta antyda att löneökningarna skulle ha skapat arbetslöshet. Lönerna är ju inte bara ett kostnadselement utan betyder också efterfrågan i samhället. Jag skulle i stället vilja hävda att löneökningarna under det här året har varit för små, mätt i reella termer. Vi har fått en alltför liten ökning av reallönerna och levnadsstandarden för arbetarklassen, och det har i sin tur spelat en roll i utvecklingen av krisen.

Herr Bohman menar ju att det är brist på köpkraft, och då vore det logiskt från hans utgångspunkter att medverka till kraftigare löneökningar. Jag hoppas att nästa gång det blir avtalsrörelse herr Bohman gör sitt inflytande gällande hos sina vänner i Industriförbundet och Arbetsgivareföreningen, så att de är litet mindre motspänstiga gentemot arbetarnas och tjänstemännens riktiga krav på löneförbättringar.

Finansministern tog också upp frågan om man för sent hade satt in den här arsenalen av vapen mot arbetslösheten som han har sagt att regeringen förfogar över. Han sade: "Vi har gjort allt som AMS har begärt." Men då måste jag säga att AMS har begärt för litet. Det fanns ju

ingen anledning att man skulle tillåta denna ökning av arbetslösheten under sommarmånaderna, när det vanligen säsongmässigt sett blir en stark nedpressning av arbetslösheten.

Det finns heller ingen anledning till att olika typer av statliga och kommunala investeringar skulle minska mellan 1970 och 1971. De borde ju i stället ha ökat. Jag tror det vore viktigt att finansministern förklarade varför man har fått en sådan här nedgång i de kommunala investeringarna, i de statliga affärsverkens byggnadsinvesteringar, i affärsverkens och myndigheternas maskininvesteringar, och varför man har pressat ned bostadsinvesteringarna på det sätt som har skett. Detta har spelat en mycket negativ roll för utvecklingen.

Det sista som jag skall ta upp från finansministerns långa anförande gäller lokaliseringpolitiken. Trots lokaliseringpolitiken måste vi ha rörlighet, säger han. Ja, det är givet; inget samhälle kan vara utan rörlighet. Men rörligheten har hittills bara varit i en riktning — från Norrlandslänen, skogslänen, avfolkningslänen och till storstadsområdena. Hade man en rörlighet i bägge riktningarna, vore det litet lättare att acceptera vad som hände. Nu har vi en avfolkning av stora områden och en alltför stor folkökning i andra, och det är ju det som skapar problemen.

Vi menar inte att statliga företag kan anläggas överallt, och det är riktigt att de måste kunna konkurrera. Men regeringen vill ju uppmuntra investeringar i privata storföretag — det har man sagt här upprepade gånger i dag. Varför vill man inte uppmuntra till större investeringar i statliga företag? Det borde väl ligga närmare till hands utifrån socialdemokratiens programmatiska inställning.

När det gäller AP-fonderna vill jag bara påpeka att vi inte är ensamma om kravet på ändrade regler för deras användning. Det kravet har upprepade gånger ställts också av Landsorganisationen, och det förmodar jag att herr Sträng fäster ett visst avseende vid, eftersom även Lantarbetareförbundet som bekant är medlem i LO.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag underströk i mitt — jag erkänner villigt — långa anförande vid ett par tillfällen att jag anser arbetslösheten vara för hög. Men jag menar att de åtgärder som nu har satts in bör ge rimlig verkan för den vinter som vi har framför oss och för nästkommande år. En del av de här åtgärderna har ju nämligen ännu inte omsatt sig i konkret efterfrågan. Av naturliga skäl går det litet trögt med projekteringar, beräkningar, upphandling och andra sådana ting. Tyvärr är det inte någon tryck-på-knappen-politik som man kan praktisera.

Men man bedömer det från arbetsmarknadsstyrelsens sida så, att de närmaste vintermånaderna skall bli hyggliga, sett ur byggnadsarbetarnas synpunkt. Man har t. o. m. sagt mig att det bör kunna bli lika bra som under den gångna vintern, och de första månaderna under den gångna vintern var hyfsade månader. Det blev sämre när man kom fram i mars, april och maj och när den naturliga uppgången lät vänta på sig, men jag har delvis förklarat vad som var anledningen till detta.

Nu är det emellertid så mycket på gång. Låt mig säga att vi har

aktiviserat 5 miljarder, varav mycket går till byggen, och ovanpå detta ytterligare 2 miljarder i s. k. oprioriterade byggen. Det är ju byggen som kan ta både ett, två, två och ett halvt och tre år innan de färdigställts. Det är således en sysselsättning på längre sikt. Vi räknar följaktligen med att de åtgärder som har satts in skall göra en god verkan, och därför får man inte bara bedöma läget för dagen såsom någonting som vi skall dras med framöver.

Jag reserverade mig i mitt inlägg mot allt vad prognoser heter – jag har kanske en naturlig benägenhet att vara reserverad mot expertprognoser. Men om jag återgår till att citera konjunkturinstitutets rapport, som herr Helén tog upp i ett av sina tidigare inlägg, så räknar man med att den arbetstidsförkortning som sätter in vid årsskiftet 1971–1972 kommer att ställa krav på en med 3,6 procent ökad sysselsättning av arbetskraft, och då skulle man vara upp vid en sysselsättning som ligger ungefär på 102 som relativitetssiffra i förhållande till 1971. Konjunkturinstitutet säger att det bör innebära att man kommer ned med arbetslösheten 1 procent, och har man gjort det är man visserligen kanske inte nere i 1970 års siffror, men det var ett år som inte var särdeles lämpligt som skolexempel på en riktig balans i fråga om arbetskraften, utan man är nere i en sysselsättning som är ungefär normal för 1960-talet.

Jag hoppas att arbetsmarknadsverket och konjunkturinstitutet skall få rätt i sina prognoser, och regeringen har följaktligen bedömt sina åtgärder delvis ifrån de här antagandena.

Jag vill sedan, herr talman, ytterligare ge en förklaring till herr Fälldin.

Herr Fälldin säger: Är det verkligen möjligt att det kan vara ansökningar som är skrivna på det sättet att det tar tid att behandla dem? Jag måste säga att det är tyvärr faktiskt möjligt. Det är nämligen i många avseenden fråga om att man måste ha preciserat när investeringarna skall börja. Det är åtskilliga som glömmer bort att tala om det, och det är nödvändigt att veta detta med hänsyn till att man skall planera in dem i den sysselsättningsplan som vederbörande länsarbetsnämnd har till grund för sin planering och sin verksamhet. Det kan vara fråga om i vilken grad man vill disponera avsättningar – inte sådant som man redan har inne på konto utan sådant som man ämnar avsätta för de kommande åren – och med den tillämpning av bestämmelserna för fonderna som vi nu har, enligt 9 § 3 mom. vill jag minnas att det är, får man ju till skillnad mot vid den gamla reguljära fondanvändningen samtidigt sätta av till fond och samma år använda fonden. Därför måste man från början ha klart för sig vilka planer på avsättningar vederbörande har och inom vilken tidrymd man räknar med att fonderna skall få disponeras. Ibland gäller det överföringar inom koncerner, alltså från moderföretag till dotterföretag och vice versa. Det är ting som har litet med administrativ erfarenhet att göra och som inte alltid bevakas när man gör sina framställningar. Enligt min mening är detta en helt acceptabel förklaring. Vi kommer att handlägga ansökningarna så fort denna oklarhet är undanröjd och så fort de administrativa reglerna möjliggör det.

Sedan uttalade herr Fälldin vid ett par tillfällen sin tillfredsställelse med att partierna nu ändå på det hela taget är eniga om ståndpunkterna i den för vår ekonomi så viktiga frågan om samarbetsformerna med EEC.

Jag vet inte varför herr Fälldin kom tillbaka till detta vid två tillfällen; det är ju inte ett ämne som speciellt har varit föremål för dagens debatt. Möjligen skulle jag kunna dra den slutsatsen att herr Fälldin nu, när han har gift ihop sig med herr Bohman, innerst inne har en litet obehaglig känsla av att herr Bohman inte är riktigt pålitlig på denna punkt. Kanske finns det hos herr Fälldin en oro som gjorde att han vid ett par tillfällen ville understryka att man är enig i det stycket. Det är inte fråga om någon anslutning, utan det gäller att slå vakt om neutraliteten. När vi nu konfronteras med EEC gäller det alltså att föra den linje som regeringen har gjort sig till tolk för. Herr Bohman har ju tidigare varit litet orolig på den punkten. Jag tänker där närmast på förre centerpartiledaren herr Hedlunds uttalande i ett historiskt föredrag i Trollhättan i 1970 års valrörelse. Han berättade då för en intresserad allmänhet att han till kl. 3 på natten hade legat och läst herr Bohmans broschyr om Sveriges förhållande till EEC, och nu måste jag, sade han, offentligt ställa frågan: Vad menar herr Bohman? Det var alltså inte nog med att herr Hedlund hade legat och läst till kl. 3, utan sedan låg han också sömlös till morgonen på grund av det som herr Bohman hade ansett i EEC-frågan.

Om det är detta som ligger och groor hos herr Fälldin, och som gjorde att han här måste tala om att man nu är enig på denna punkt i fortsättningen, så kan väl det vara en naturlig förklaringsgrund. Men när herr Fälldin nu har tagit herr Bohman under sina vingars skugga är det ju möjligt att herrarna själva kan klara ut denna sak, om det därvidlag skulle råda någon tveksamhet.

Beträffande EEC-frågan förs det en allmän debatt som sannerligen behöver klaras ut en del. Vi har fått ett erbjudande om ett frihandelsområde. Visserligen har Frankrike hängt på frihandeln en ganska lång rad obehagliga undantag, och även Brysselkommissionen har ifrågasatt ett par väsentliga undantag, men vi har förklarat att vår uppgift är att förhandla ned dessa undantag så långt det går och i varje fall försöka göra dem till ett övergångsarrangemang. Detta är nödvändigt. Men på det hela taget vill jag säga, att när vi nu har fått en förklaring från Bryssel att man där är beredd att etablera ett frihandelsområde med Sverige, så är detta ett så positivt anslag att jag tycker att det bör presenteras som ett sådant. Men då har vi mötts av resonemang, argument och funderingar, som har inneburit att man menat detta vara botten av resultat, när vi skall träffa överenskommelse med EEC. Men det är ju bättre än vad vi har nu. 1960-talet var inte något dåligt decennium. Så här i efterhand, när det är lättare att tala sanning, brukar de ekonomiska experterna säga att 1960-talet var ett lysande årtionde — något sådant kommer aldrig tillbaka — och detta trots att vi inte kunde utnyttja frihandeln med Europa. Har vi nu detta som ett extra plus, behöver man inte gå och hänga läpp när man talar rent allmänt om EEC. Jag tror att det även med hänsyn till förhandlingsatmosfären vore riktigare att man i stället betraktade det här såsom en god utgångspunkt för de diskussioner vi skall föra vidare.

Sedan frågade herr Fälldin: Var Hedlund för tidigt ute när han i april månad ville sätta momshöjningen i kraft över hela linjen? Han ryggade visserligen två dagar senare tillbaka och gjorde undantag för jordbruksprodukter och livsmedel, och sedan hörde vi ingenting vidare av det. Ja,

jag tror att han var för tidigt ute. Det fanns ingen anledning att nappa på det förslaget, och det sade jag i ett offentligt anförande dagen efter det att han hade framställt det. Jag byggde upp min argumentation på detta sätt: Här har vi nu i en förhandling – jag syftar på arbetsmarknadsförhandlingarna som vem som helst kunde avläsa skulle bli en av de svåraste avtalsförhandlingar vi har upplevt i det här landet. Vad som var angeläget var att man åtminstone gick till den förhandlingen utan alltför mycket av desperata uppfattningar om en prisstegring som sparat ur och gått över alla gränser. Hade vi följt Hedlund skulle man följaktligen ha suttit och förhandlat med en 10-procentig prisstegring under det bakomliggande året, dvs. 1970. Jag tror nog att förhandlingarna var tillräckligt komplicerade med den 6 1/2-å 7-procentiga prisstegring som vi nödgades ta.

Det här är ett avvägande där, kan man säga, en politiker väl inte behöver fundera på om han resonerar exklusivt politiskt. Men jag tycker det ingår i den politiska bedömningen. Har vi en fri och självständig arbetsmarknad, så spelar det ju en viss roll hur utgångspunkterna och atmosfären är för en förhandling när parterna sätter sig vid bordet. Dessutom vet vi ju nu i efterhand att den privata konsumtionen inte var boven under 1970. Den steg med tre procent, och det är ett normalt stegringsstal. 1970 års problem – det var på den punkten jag var ense med herr Hermansson – berodde på den enorma lagerupphyggnaden, finansierad av den svenska industrin, och på den punkten hade Hedlund sannerligen inga som helst betänkligheter. Tvärtom. Ett av hans största inslag i valrörelsen var ju att lova den svenska företagsamheten ytterligare ett par miljarder via utlandsupplåning, så att företagen skulle ha kunnat ladda upp ännu mera med sin lagerupphyggnad. Och i varje fall gick ju det förslaget tvärs emot den politik som var nödvändig om man skulle behärska prisutveckling och inflation. Tyvärr, kan man säga, tog han hem ätskilliga röster i valet på detta. Men det är väl bara ett uttryck för att jag i mina försök att vara pedagog i ekonomiska ting ännu har mycket ogjort framför mig; jag får väl inte förtröttas, trots det här litet nedslående resultatet.

Vidare sade herr Fälldin: Man kunde väl räkna ut att det skulle komma ut flera kvinnor på arbetsmarknaden när särbeskattningen blev ett faktum. Ja, jag stod säkerligen och gjorde mig till tolk för den uppfattningen under skattedebatten här i riksdagen. Jag betraktar detta som en tillgång eftersom, som jag nyss har berört, frågan om att skaffa fram arbetskraft på nytt kommer att komma in i blickfältet. Inför ett snabbt utbud kan vi inte alltid ögonblickligen ta hand om de arbetssökande och ge dem arbete som passar dem – den gifta kvinnan är ju inte rörlig på arbetsmarknaden på samma sätt som den ogifta kvinnan; hon kan sitta fast på en ort där mannen har sitt arbete, där hon har familjen. Hon har i regel dåligt med yrkesutbildning bakom sig, i varje fall om hon är uppe i medelåldern. Då blir det fråga om att skola om henne, så att hon passar för arbetsmarknaden. Det är välkommet att hon kommer, men hon är en ganska svårplacerad arbetskraft. När kvinnorna kommer i stora mängder är det rimligt att arbetsmarknadsmyndigheterna har erforderlig tid på sig för att reda upp begreppen.

Herr Bohman sade att det var roligt att höra att finansministern inte

säger att Nixon har skulden för den situation som vi nu konfronteras med i form av valutabesvärigheter. Jag skulle kunna dela på gracerna och säga, att det inte bara är Nixon. Det kan vara Lyndon Johnson, det kan vara John Kennedy, det kan vara Dwight Eisenhower. Det här är en historia som man kan följa tillbaka i tiden ända till början av 1950-talet, där den stadiga underbalanseringen, den stadiga påduschningen av dollarvalutan i världsekonomin varit en genomgående företeelse, tills det slutligen blev så mycket att mängden dollarsedlar var fyra gånger större än guldbehållningen i Fort Knox. Då började man få betänkligheter, om man över huvud taget kunde lita på dollarn som världsvaluta. Därför blev det Nixons tragedi att han tvingades ingripa – hans föregångare slapp det. Jag har inte anklagat honom för att han ingriper; det internationella valutaproblemet måste redas upp på ett eller annat sätt. Om dollarn eller SDR blir den framtida växelvalutan må vara osagt. Men utvecklingen hade gått dithän. Jag kan naturligtvis säga, om jag börjar bli alltför vänlig mot Nixon, att den amerikanska politiska historien har kännetecknats av en rad olika misstag. Hela detta absurda krig i Vietnam och mycket annat liksom Amerikas ambition att penetrera Europa industriellt med allt vad det kostat av amerikanskt dollarutflöde är någonting om vilket man i efterhand kan säga: Det där hade ni kunnat låta bli. Men en stor makt gör vad den tycker utan att höra så mycket på vad små länder säger. Nu hade man emellertid gjort alla dessa utspel med valutaflöde som följd. Det är alldeles uppenbart att det blev Nixon som fick konstatera att det inte gick i längden. Det var en ödes nyck – så kan man uttrycka det.

Sedan vill jag till tröst för herr Bohman säga att jag också håller på att försöka undersöka, om efterfrågan har vänt under det sista halvåret i år i förhållande till det första. Om herr Bohman sätter sig ner och studerar konjunkturinstitutets rapport får han en klar indikation på att man även där räknar med en klar vändning i efterfrågan under andra halvåret. Jag har talat med ledningen för Kooperativa förbundet. KF hade en klar nedgång i sin försäljning under första halvåret. Skulle det ha varit lika olyckligt under det sista halvåret, hade året blivit dystert. Man räknar med att i varje fall återhämta den nedgången under andra halvåret och i någon mån bättra på resultatet.

Jag har också haft tillfälle att tala med ledningen för ICA-koncernen. Den har gjort sig besväret att göra en enkät bland – vill jag minnas – bortåt 600 av sina affärer. Dessa har numera en omsättning som ligger värdemässigt cirka 12 procent högre än för ett år sedan och volymmässigt 5 å 6 procent högre. Den uppgången härleder sig till de allra senaste månaderna. Jag har ingen anledning att misstro den uppgiften – koncernchefen har lämnat den inte bara till mig utan i ett sammanhang där det fanns åtskilliga som lyssnade på honom. Så när herr Bohman ruskar på huvudet beror det väl bara på att detta kanske inte riktigt går ihop med hans egna dystra funderingar.

Slutligen vill jag till herr Hermansson i Stockholm säga, att det naturligtvis var litet ovanligt att herr Hermansson fick ett instämmande från mig, när vi försökte att analysera Keynes' ekonomiska teorier och omsätta dem i dagsläget. Vi är väl inte så helt ense om analysen och hur vi skall tolka Keynes i dagsläget, men vi är ense om att man inte utan

vidare kan applicera 1930-talets situation och där återopa Keynes' medicin, som passade på 1930-talet men som inte passar i dag. Så långt kan vi vara ense.

Jag var ense med herr Hermansson på ytterligare en punkt, nämligen när det gällde lageruppladdningens betydelse i den svenska ekonomin under 1970. Sedan, sade herr Hermansson, var det som vanligt igen. Men det var ju ovanligt, herr Hermansson, att jag på två väsentliga punkter ändå delade hans uppfattning. Det tror jag aldrig har hänt tidigare. Men dra inte för långt gående slutsatser av detta.

I mitt första inlägg förklarade jag att avmattningen under första halvåret var en kombination av flera samstämmigt infallande förhållanden, dels den allmänna konjunkturdämpningen, dels den stagnation som hela vår ekonomi hamnade i på grund av att ekonomin slutade att andas, när vi alla frågade oss om det skulle bli fred eller en allmän storstrejk.

Vi hade ju konflikter, som jag tillät mig att konstatera. En del av dessa konflikter har spelat en viss negativ roll för den uppåtgående trenden i efterhand, eftersom det rörde sig om strategiska avsnitt i samhällslivet, där en kalkyl, en ritning eller en namnteckning kunde vara avgörande för om det hela skulle flyta vidare eller inte. Jag sade emellertid att det är någonting som vårt samhälle får finna sig i. Det är priset för en något så när fri arbetsmarknad. Jag säger "något så när", eftersom vårens avtalsrörelse, som alla känner till, inte var helt fri. Det är det pris vi betalar och som vi är inställda på att betala.

Jag sade vidare om löneökningarna, att jag betraktar dem som höga men inte för höga. Jag har vänt mig mot påståendet att vi genom uppgörelsen skulle ha slagit huvudet genom taket. Om jag ser på vår löneutveckling parallellt med löneutvecklingen i andra länder, finner jag sakligt sett ingenting som talar för att vårt konkurrensläge i stort är försämrat. Att det kan vara försämrat på vissa industriella avsnitt, låt mig nämna textilområdet, skoområdet och TEKO-området över huvud taget, är alldeles uppenbart. Men där var det likadant före avtalsrörelsen, eftersom vi har sådana utomordentliga svårigheter att hävda oss mot den fria importen av varor, som produceras för hälften eller tredjedelen av de svenska lönekostnaderna.

Varför fick vi en nedgång i de kommunala investeringarna, frågar herr Hermansson. Varför fick vi en nedgång i fråga om bostadsinvesteringarna? Ja, beträffande den sista frågan tror jag att herr Hermansson kan vända sig till sin bänkkamrat, Lars Werner, som i sin egenskap av gammal murare och bostadsexpert säkerligen kan ge en tillfredsställande förklaring. Vi har ju onekligen fått en bostadsproduktionskostnad som har medfört ett köpmotstånd från stora grupper med relativt blygsamma inkomster. Detta köpmotstånd har spelat en roll när det gäller intresset även hos de allmännyttiga företagen att verkligen sätta i gång med de tilldelade bostadskvoterna. Jag har därför sett, herr talman, detta påslag på de sociala familjebostadsbidragen inte enbart såsom en social funktion, utan såsom en byggnadspolitisk eller bostadspolitisk funktion. Jag tror att vi med stor svårighet skulle ha kunnat realisera det hundratusenlänghetsprogram som vi har bestämt oss för, om vi inte hade gjort något effektivt just för de barnfamiljer i låga och relativt måttliga

inkomstlägen som behöver en bättre och större bostad men som av ekonomiska skäl inte kan skaffa det. De allmännyttiga företagen och även de bostadskooperativa företagen har här och var i landet haft litet för många tomma lägenheter parallellt med att bostadsbristen har varit en realitet för folk i sämre inkomstlägen. Där har vi förklaringen till att igångsättningen av bostadsbyggandet släpade efter under 1971.

Nu tror jag emellertid att vi kommer att kunna pressa ut bostadskvoten för innevarande år – bostadsstyrelsen har den uppfattningen. Kvoten kommer visserligen igångsättningsmässigt att ackumuleras i stor utsträckning till slutet av året. Parallellt med detta räknar vi emellertid med att styra in nästa års bostadskvot, varför bostadssektorn under 1972 och en bit in på 1973 kommer att ta i anspråk både arbetskraft och kapital i större utsträckning än år 1971.

Den kommunala investeringsdämpningen har väl helt enkelt sina kommunalekonomiska motiveringar och orsaker. Man känner svårigheten att gå högre upp med den kommunala utdebiteringen, och man har inte kunnat låna på kapitalmarknaden allt vad man behövt låna; följaktligen här man medvetet strävat att banta ner den kommunala aktiviteten. För mig är detta inte överraskande, eftersom jag har sett att den kommunala sektorns investeringsaktivitet varje år under hela 1960-talet har ökat med 10 procent, medan den totala tillväxten har varit 4,5 eller 5 procent. Andra avsnitt har fått dela med sig: dels privatkonsumtionen – och det kanske inte gör så mycket – dels industriinvesteringarna – det är besvärligare – och dels den statliga sektorn. Att vi här skulle få en normalisering och en jämnare aktivitet i de olika sektorerna är för mig ingen överraskning. Vi är väl ungefär där nu.

Nu finns det av många skäl ett behov av att den kommunala aktiviteten fortsätter, och vi har ju – jag skall sluta med detta vid det här tillfället – med denna stimulans av 500 miljoner, som i sin tur kommer att omsätta 660 miljoner – eller 670 miljoner med det kommunala tillägget – försökt ge kommunerna den extra investeringschans som de normalt sett inte skulle ha fått annars. När man läser konjunkturinstitutets höstrapport bör man komma ihåg att regeringspaketets aktivisering av kommunernas investeringar, av konsumtion och av industriinvesteringar inte är medtagen i de bedömningarna, varför väl, när vi så småningom kommer tillbaka till riksdagen efter årsskiftet, vi har vissa förhoppningar om att perspektivet för nästa år skall vara något bättre än vad det avläses i höstrapporten.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern fick väl litet ordning på sina papper, eftersom han glömde svara på frågan, varför han inte har upplyst dem som han nu har talat till tre gånger om kvars-katten, som är större än den totala återbäringen av för mycket inbetald preliminärskatt.

Finansministern hävdar att det är en väsentlig upplysning i konjunkturinstitutets rapport att man skulle få fram siffran 102 för 1972 jämfört med 100 för 1971 i den totala sysselsättningen. Men det måste vara en väsentlig upplysning att detta huvudsakligen sker genom enskilda och offentliga tjänster, medan de producerande grenarna, industri, jordbruk,

fiske och skogsbruk, ligger klart under 100, för industrins del mätt i antal anställda 98,8, mätt i timmar 95,5. Det är ju en utomordentligt dystert prognos när det gäller hela året.

Sedan har jag bara gått och väntat på att ICA-siffrorna skulle dyka upp i debatten, eftersom vi hört hur regeringens företrädare gjorde väsen av dem på ekonomisk-politiska rådet. Det var ju inte 12 procent, det var 11,5. Från dessa 11,5 skall man dra momsens påverkan, 5,6 över disk, och då är man nere i 5,9. Därifrån måste man rimligen dra den prisökning som skett under de nio månaderna. Den beräknas av många till ungefär 3,5. Då är man nere i 2,4. Detta är, säger ICA själv, ungefär lika med ICA:s ökade marknadsandel, i stor utsträckning tagen från kooperativerna.

Ungdomen har uttrycket ploj. Jag tycker att det är en jättelik ploj som ICA lyckats genomföra genom att verkligen komma med i den här debatten på dessa premisser. Jag unnar dem det, men nog är det svagt som argument i en seriös diskussion om hur konsumtionsutvecklingen har varit. Det är tvärtom så att konsumtionen inte har utvecklats på det sätt som man hade skäl att vänta och enligt konjunkturinstitutets rapport väntas den heller icke öka under 1972 på det sätt som finansministern säger. Finansministern glömde bort att bemöta även detta, där jag läste direkt ur konjunkturinstitutets rapport på sid. 131.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Klockan är mycket. Därför bara några kommentarer.

Finansministern gladdes över att Gunnar Hedlund hade varit sömnlös över en broschyr som jag skulle ha gjort om EEC. Nu var det inte en broschyr och den gällde inte EEC. Om herr Hedlund trots det var sömnlös kan vi kanske klara upp med honom i något annat sammanhang.

De funderingar i övrigt som finansministern gjorde beträffande utvecklingen av vår handel med det blivande EEC skall jag nu inte ta upp tiden med. Jag hoppas att Staffan Burenstam Linder, som senare skall tala om EEC-frågorna, gör det. Han gör det säkert bättre än jag.

Det kan vara intressant att återkomma till vårt resonemang om president Nixon. Finansministern har nu bekräftat att den företeelse som påverkat hela världsekonomin, nämligen den amerikanska underbalanseringen, medfört fördelar för vårt land och andra länder. Den fråga som jag tog upp i dag gällde emellertid om vår kris år 1971 berodde på den åtgärd president Nixon vidtog i augusti, vilket statsministern som bekant gjort gällande. Detta har nu eftertryckligt dementerats av finansministern. Det tycker jag är bra.

Så några ord om diskussionen om konsumenternas efterfrågan under andra halvåret. Konjunkturinstitutet har *inte* redovisat något underlag för sina förhoppningar om att efterfrågan nu verkligen vänt. Om det verkligen förhåller sig på det sättet att Kooperativa förbundet nu har en något bättre omsättning än i våras mitt under avtalsrörelsen är det naturligtvis bara bra. Men om man diskuterar omsättningsutvecklingen med representanter för detaljhandeln - jag har fortfarande goda kontakter med den - gör man där gällande att hittills har icke någon vändning till det bättre inträtt. Herr Helén dementerade nyss de underliga

ICA-siffror som spelat en så stor roll för debatten. Vi hoppas att läget snart skall bli bättre. Det är väl inte någon här som inte hoppas på en sådan vändning. Och den kommer så småningom. Men det avgörande är om vi nu skall avstå från att vidta stimulansåtgärder bara därför att vi hoppas eller om vi först skall se till att få belägg för att vi nått vändpunkten och därefter fota våra åtgärder på ett realistiskt material. Vi kan inte leva bara på förhoppningar.

Får jag till sist, herr finansminister, citera en av finansministerns egna. Det gäller Statsföretag AB:s koncernöversikt, som delats ut till alla här i kammaren. Där görs en prognos för 1971 och där sägs att det "inte är realistiskt att räkna med någon förbättring av konjunkturen under innevarande år". "Då dessutom ännu inga påtagliga tecken på en förbättring 1972 kan noteras, är utsikterna för den allra närmaste framtiden föga uppmuntrande." Det är Statsföretags chef som konstaterar detta. Och han sitter ju mitt i det ekonomiska skeendet.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr tåman! Herr Helén ger sig inte förrän han får svar på alla de frågor han ställer, och det är följaktligen inte mitt fel att jag tar så pass mycket tid i anspråk för mina inlägg. Men visst kan jag stå till svars vad det gäller frågan om kvarskatten och ö-skatten. Det ligger till på det sättet att återbäringsskatten för de fysiska personerna ligger 400 miljoner kronor högre än kvarskatten för de fysiska personerna. Det var detta jag hade en bestämd känsla av med anledning av en preliminär förhandsundersökning och tillät mig därför att säga att den överskjutande skatten i år kommer att ge mer än kvarskatten.

Nu visar det sig emellertid när man sedermera får fram alla siffror att denna fina skattebetalningsambition hos A-skattarna, dvs. alla löntagare, har balanserats av motsatsen hos de s. k. B-skattarna. De har nämligen dragit på sig en kvarskatt som är ovanligt stor – och större än vad som normalt är fallet. Det kan finnas en förklaring till det. Vi diskuterar inkomståret 1970, när det var svårt för dem att låna pengar. Då utnyttjade de väl skattekrediten.

Jag hade kunnat vara lite försiktigare och säga att det är möjligt att B-skattarna har blivit sämre skattebetalare än de brukar vara – och om jag hade gjort den reflexionen skulle vi inte ha lovat ut något överskott. Nu går det på ett ungefär jämnt ut – visserligen med den skillnaden att ö-skatten kommer på en gång och kvarskatten utdragen på fyra månader. Vi får således ändå en efterfrågeimpuls i december, som inte har någon motsvarighet under de andra fyra månaderna. När vi sedan kommer in i januari finns en efterfrågeimpuls i lönehöjningarna, en i retroaktiviteten och en i de cirka 300 miljonerna till folkpensionärerna – alltså extra efterfrågeimpulser.

Jag har faktiskt satt mig ned och försökt att räkna på detta och tror mig kunna säga att det, även med inräknande av kvarskattens så att säga motsatta verkningar, kommer att ligga någon miljard i efterfrågeöverskott.

Eftersom herr Bohman gick upp i talarstolen och talade om att efterfrågan i handeln var utomordentligt dålig trodde jag i min enfald att

jag skulle glädja honom genom att säga att jag hade talat med chefen för ICA, som faktiskt var överraskande nöjd med utslaget. Han räknade med en volymökning på 4–5 procent, vilket han deklarerade. Om han sedan blir korrigerad av herr Helén eller herr Bohman kan han väl överleva det. Jag skall inte avgöra vem av er som har rätt. Jag ville trösta herr Bohman, men det skall jag sluta upp med i fortsättningen, för det föll inte i särdeles god jord.

Jag gick inte och glädde mig åt att herr Hedlund var sömnlös; jag bara konstaterade att han talade om det i ett offentligt tal om att han krävde en lojalitetsdeklaration av herr Bohman i fråga om neutralitetspolitiken kontra det moderata samlingspartiet. Den har väl givits skulle jag tro, i vart fall var herr Hedlund – trots att han är en gammal rutinerad och ganska kallblodig politiker – grundligt uppskrämd. Det är möjligt att han gav sina partivänner en känsla av att han ständigt har ett behov att hålla herr Bohman på plats, varför herr Fälldin två gånger i dag går upp och talar om: på den här punkten är det sannerligen ingen oenighet. Jag önskar herr Fälldin lycka till i fortsättningen i den här uppfostran av herr Bohman. Jag läste i högerens – förlåt mig: de moderatas – huvudorgan, ledarsidan i dag rubriken: "Enade vi stå", med tre mycket tilltalande fotografier utav oppositionens ledare samt en huvudledare med den klatschiga rubriken "Äntligen!" Det där det lovar ju litet grand för framtiden. Har vi nu *ett* borgerligt parti i fortsättningen? Det är en betryckt själs glada bekännelse som kommer fram i Svenska Dagbladet i dag. Äntligen är vi borta ifrån partisplittringen på den borgerliga sidan. Äntligen har vi fått ett enda borgerligt parti. Man får väl dra slutsatserna av rubrikerna på det sättet.

Då vill jag bara som gammal god vän till centerpartiet ge herr Fälldin ett gott råd på vägen. Han kommer att få det besvärligt när det gäller att hålla framför allt herr Bohman och de moderata inom den rätta centerpartistiska ideologin. Det kommer att bli besvärligt för honom i socialpolitiken, i skolpolitiken, i försvarspolitiken och framför allt i skattepolitiken, där herr Bohman har sina alldeles speciella intressen.

Herr Fälldin kommer att ta på sig en svår uppgift om han i samma famn skall ta den lilla norrländska skogsarrendatorn och bolagsdirektören; om han skall ta storfinsans och jobbaren i samma famn. Det blir ett uppdrag som den nye centerpartiledaren troligen kommer att behöva – det sades någon gång – några julgrötar till innanför västen innan han blir säker på att klara utav.

Det är klart att herr Fälldin har möjligheten att gå upp och säga: Så skall det ju inte uppfattas. Herr Bohman har redan hunnit ruska på huvudet ett par gånger. De där framtidsvisionerna i Svenska Dagbladet får stå för Svenska Dagbladets räkning. Fortsättningsvis är vi tre olika partier med tre olika uppfattningar i de allra flesta frågorna.

Det kunde naturligtvis med hänsyn till den politiska hanteringen i fortsättningen vara rätt önskvärt att få en deklaration på den punkten. Har ni kommit fram till den stora enigheten som visionerna i Svenska Dagbladet talar för eller är ni fortfarande tre partier med det lilla behagliga krypskytte mot varandra som ni brukar ägna er åt när det passar i den politiska hanteringen?

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Bohman anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen skulle uppskjutas till kl. 19.30.

§ 8 Interpellation nr 194 ang. förhandlingarna mellan Sverige och EEC

Ordet lämnades på begäran till

Herr HFLÉN (fp), som yttrade:

Herr talman! Sveriges ansökan från 1961 om association med neutralitetsförbehåll med den europeiska ekonomiska gemenskapen ledde, av kända skäl, inte till något resultat. När den svenska regeringen 1967 beslöt att lämna frågan om formen för anslutningen öppen, innebar detta en *höjning* av ambitionsnivån. Sverige uteslöt inte längre fullt medlemskap om detta kunde förenas med en fortsatt fast neutralitetspolitik.

Denna "öppna ansökan" låg till grund för de förberedande kontakterna och överläggningarna mellan Sverige och EEC förra året och underströks ytterligare genom handelsminister Feldts deklARATION i Bryssel den 10 november 1970. I denna deklARATION utvecklas de svenska önskemålen om nära, omfattande och varaktiga förbindelser med ett utvidgat EEC. Feldt sade sig också vara övertygad om att det förelåg goda förutsättningar för ett svenskt deltagande i tullunionen. Beträffande jordbrukspolitiken och marknadsregleringarna för olika jordbruksvaror förutsåg han inga allvarliga svårigheter vid en anpassning av det svenska systemet till det som tillämpas inom EEC.

Så såg de svenska förhandlingsmalen ut ännu för knappt ett år sedan. Därefter har en utveckling ägt rum som det är mest rättvisande att beskriva som en rad svenska reträtter från framskjutna till allt längre bak belägna positioner. Den öppna ansökan, som var tänkt som en hjälp för de svenska förhandlarna att uppnå *mer än* en association, tycks i stället ha bidragit till att ge Sverige ett avtal som innehållsmässigt ligger *under* denna nivå. Regeringens bristande vilja att - innan också detta var för sent - aktualisera Sveriges associationsansökan innebar, att den fränhände sig möjligheten att på den vägen nå de nära, omfattande och varaktiga förbindelserna med ett utvidgat EEC, som den och oppositionen tillsammans förklarar sig eftersträva.

Av alla nu tillgängliga uppgifter att döma kommer Sverige i likhet med de andra icke-medlemskapssökande EFTA-länderna att av EEC erbjudas ett avtal om frihandel för industrivaror. Undantag förutses dock för vissa viktiga varugrupper. Dessa undantag drabbar bl. a. Sverige. Avtalet lär också kunna sägas upp på tolv månader - någon varaktighet skulle således inte kunna garanteras. Vissa skyddsklausuler i avtalet kan väntas bidra till att göra avsättningen på Europamarknaden mindre säker för företag som har sin tillverkning i Sverige. Svenska önskemål om medverkan i det omfattande samarbete EEC-länderna bedriver inom många väsentliga områden lär endast i begränsad utsträckning ha tillgodosetts.

Vid EEC-ländernas stats- och regeringschefsmöte i Haag i december 1969 lovade man att inga nya handelshinder skulle skapas i Europa vid en utvidgning av EEC. Detta ensidiga löfte från EEC-ländernas sida håller man, genom att erbjuda de icke-medlemskapssökande EFTA-länderna avtal om industriell frihandel. I den uppkomna situationen har Sverige anledning att acceptera ett avtal av detta slag. Utan ett sådant avtal skulle de omedelbara och de långsiktiga ekonomiska förutsättningarna för Sverige vara mörkare än de är i dag. Detta konstaterande hindrar inte, att man samtidigt måste beklaga att den svenska regeringen – av allt att döma – haft så påtagligt liten framgång i sina strävanden att vinna gehör för de särskilda svenska förhandlingsönskemålen. Trots vår redan mycket omfattande handel med de länder som ingår i eller sökt medlemskap i EEC, trots våra nära ekonomiska, tekniska och kulturella förbindelser med dessa länder, trots vår grundläggande politiska och idémässiga samhörighet med det demokratiska Europa och trots de bästa intentioner tycks regeringen denna gång inte ha lyckats att uppnå en tillfredsställande lösning. Ty ett fundamentalt krav på en sådan lösning måste också fortsättningsvis vara att Sverige, med bibehållen neutralitet, tillförsäkras rätt och möjlighet att nära, omfattande och varaktigt medverka i det betydelsefulla arbete som bedrivs inom EEC i syfte att vidga handeln och det ekonomiska utbytet i Europa och mellan Europa och andra delar av världen, höja levnadsstandarden, förbättra miljön, öka tryggheten och närma de europeiska folken till varandra.

Mot denna bakgrund hemställer jag att till statsministern få framställa följande interpellation:

Vill statsministern, när ministerrådet fastställt mandat för kommissionens förhandlingar med Sverige, redogöra för regeringens syn på läget i förhandlingarna mellan Sverige och EEC?

Denna anhållan bordlades.

§ 9 Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts propositioner:

Nr 131 med förslag till lag om ändring i lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar m. m.

Nr 135 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370), m. m.

Nr 138 med förslag till lag om försvarsuppfinningar

Nr 140 angående konjunkturstimulerande åtgärder

§ 10 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen av

Nr 344 Herr *Tobé* (fp) till herr jordbruksministern angående statsbidrag till reningsverk för avfallsanläggning:

Anser statsrådet orsak föreligga att låta reningsverk för avfallsanläggning omfattas av statsbidragssystemet?

Nr 118

Onsdagen den
3 november 1971

Nr 345 Herr *Lorentzon* (vpk) till herr jordbruksministern angående tillämpningen av bestämmelserna om strandskyddsområde:

Anser statsrådet att omfattningen av beviljade dispenser från stadgandena i naturvårdslagens 15 § i fråga om strandskyddsområde bör föranleda något initiativ från statsrådets sida exempelvis angående riktlinjer för bestämmelsernas tillämpning?

Nr 346 Herr *Petersson* i Röstånga (fp) till herr inrikesministern om en tåg färjeförbindelse Ystad · Polen:

Delar inrikesministern min uppfattning att en tåg färjeförbindelse Ystad · Polen kan vara ett viktigt regionalpolitiskt komplement för att styra investeringar till sydöstra Skåne?

§ 11 Kammaren åtskildes kl. 17.34.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert